CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı
Ortaçağ Bilim Dalı

Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerindeki Etkileri

Yüksek Lisans Tezi

Dilara ALTAŞ

Sivas

Temmuz 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı
Ortaçağ Bilim Dalı

AHİ TEŞKİLATININ ANADOLU'YA GELEN TÜRKMENLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Dilara ALTAŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Abdullah KAYA

Sivas

Temmuz 2017

KABUL VE ONAY

Üniversite:	**: Cumhuriyet Üniversitesi**
Enstitü	**: Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Ana Bilim Dalı	**:** TARİH
Bilim Dalı	**:Ortaçağ**
Tezin Başlığı	**: Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerindeki Etkileri**
Savunma Tarihi	**: 08/06/2017**
Danışmanı	**: Doç. Dr. Abdullah KAYA**

		Unvanı - Adı Soyadı	**İmza**
Jüri Başkanı	**:**	**Prof.Dr. Galip EKEN**	
Üye	**:**	**Doç.Dr.Abdullah KAYA**	
Üye	**:**	**Yrd.Doç.Dr. Kemal TAŞCI**	

Oy Birliği ☒

Oy Çokluğu ☐

Dilara ALTAŞ **tarafından hazırlanan Ahi Teşkilatının Anadolu'ya Gelen Türkmenler Üzerindeki Etkileri başlıklı tez, kabul edilmiştir. …./…./…….**

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

Dilara ALTAŞ

ÖNSÖZ

Anayurdumuzdan Anadolu'ya getirdiğimiz, Oğuz Türkleri arasında ilk olarak Azerbaycan'da yayılma imkânı bulan Ahi Teşkilatı; Gök Tanrı inancından ve İslamiyet'ten beslenmiş, Türk töresi ile şekillenmiş Türk esnaf ve sanatkâr yapılanmasıdır.

Anadolu'nun Türk yurdu olmasında ve fütuhatın tamamlanmasında önemli rol oynayan Ahilik; sosyal, ekonomik, kültürel ve askeri hayatın her evresinde halk odaklı, Hakk'a ulaştıran bir teşkilat olarak karşımıza çıkmıştır.

Ahi Teşkilatı; Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu Türk Beylikleri döneminde, Türk halkının yerli Bizans halkı karşısında güçlü, toplu ve dinamik bir yapı kazanmasının yanı sıra, yerli halkın ve dış ülkelerden gelen tüccar ve seyyahların haklarının korunması ile adalet ve asayişin sağlanmasında büyük rol oynamıştır.

Osmanoğlu Beyliği'nden Osmanlı İmparatorluğu'na giden yolda Ahi zaviyeleri hem fetihlerin kalıcı olmasını sağlamış, hem de halk arasında huzur ve düzeni temin ettiği için devlet otoritesinin güçlenmesini sağlayarak Anadolu Selçuklu ve Türk Beylikleri'nin ektiği tohumun filizlenip, kök salıp, budaklanmasına ve Türk töresinin günümüze kadar gelmesine vesile olmuştur.

Tezin 1. bölümünde; Ahi teşkilatından önce var olan fütüvvetin İslam coğrafyasında ortaya çıkışından ve Türk kaynaklı yeni bir yapı olan Ahi teşkilatının kökeninden bahsettik. Ahi teşkilatının ilkeleri, var oluş gayesi ve mesleki eğitimin ne şekilde verildiğini inceleyip açıkladık. Ahiliğin temel felsefesinin bilinmesi, yapılan bütün faaliyetlerin neticelerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

2. bölümde; Anadolu'yu geri dönmemek üzere yurt edinen Oğuz Türklerinin yerleşim yerlerinin gelişme süreci, sosyo-ekonomik hayatta Ahiliğin önemi, toplumsal düzenin sağlanması için uygulanan yaptırımlar ile yardımlaşma ve dayanışma kültürü üzerinde durduk. Ahi teşkilatının milletimize bıraktığı zengin harsı ve örfî mirası ele alarak; hem İslam öncesi kadim Türk inançlarının

ne şekilde yaşatıldığından, hem de İslam dini ile bütünleşen bu yapılanmanın dini ve tasavvufi boyutundan bahsettik. Ahilikte "alp" ve "eren" olmanın önemini ve Türk ahlakının bize kazandırdığı erdemleri ele aldık.

3. Bölümde Ahilerin askeri ve siyasi faaliyetleriyle, Ahi teşkilatının Türkmenler üzerinde ve Türk devletlerinin teşekkülünde oynadığı rollerden bahsederek, Anadolu Selçuklu Devleti, Türk Beylikleri ve Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesinde bilinenden çok daha fazla etkili olduğunu anlattık.

Tezimi hazırlarken her konuda bilgi birikimiyle yardımcı olan değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Abdullah KAYA'ya teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**

İÇİNDEKİLER ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **v**

ÖZET ..... **vii**

ABSTRACT ..... **ix**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **5**

FÜTÜVVET VE AHİLİK HAKKINDA **5**

1.1. Fütüvvet ve Ahiliğin Menşei 5

1.2. Fütüvvet ve Ahiliğin Tanımı 6

1.3. Fütüvvetin Anadolu'ya Girişi ve Ahiliğe Dönüşmesi 11

1.4. Ahi Teşkilatının Kurucusu Olarak Ahi Evren 15

1.5. Ahiliğin İlkeleri Ve Amacı 18

1.6. Ahilik Teşkilatının Yapısı ve Yönetimi 23

1.7 . Bacıyan-ı Rum 25

İKİNCİ BÖLÜM **29**

AHİ TEŞKİLATININ TÜRKMENLER ÜZERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK ETKİLERİ **29**

2.1. Ahi Teşkilatının Ekonomik Faaliyetleri ve Etkileri 29

2.1.1. Ahilikte mesleğe giriş 29

2.1.2. Ahiliğin Türkmenler arasındaki esnaf ve sanatkâr faaliyetlerini düzenlemesi 35

2.1.3. Kaliteli mal üretimine etkisi 36

2.2. Ahi Teşkilatının Anadolu Türklüğünün Sosyal Yaşantısındaki Rolü 38

2.2.1. Ahiliğin şehirlerin kuruluş ve imarındaki etkileri 38
2.2.2. Ahilerin sosyal yardımlaşma ve dayanışmadaki etkileri 42
2.2.3. Ahi birliklerinin asayiş hizmetleri 45
2.3. Ahi Teşkilatının Eğitim Faaliyetleri ve Türkmenler Üzerindeki Etkileri . 46
2.3.1. Ahi zaviyeleri 46
2.3.3. Ahiliğin Alplik, Gazilik, Erenlik öğretileriyle ilişkisi 48
2.3.4. Ahiliğin Türk gelenekleri ve Türk dilinin yaşatılmasındaki etkileri .. 53
2.3.5. Ahiliğin Tasavvufi Yönü 57
2.4. Ahi Teşkilatının Türk Toplum Ahlakı ve Değerleri Üzerine Etkileri 68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 73
AHİ TEŞKİLATININ TÜRKMENLER ÜZERİNDEKİ SİYASİ VE ASKERİ ETKİLERİ 73
3.1. Ahilerin Anadolu Selçuklu Döneminde Siyasi ve Askeri Faaliyetleri 73
3.2. Ahilerin Moğollara Karşı Tavır ve Tutumları 79
3.3. Anadolu Türk Beylikleri Döneminde Ahi Teşkilatının Etkileri 85
3.3.1 Osmanlı kuruluş ve yükseliş döneminde ahilerin önemi 93
3.3.1. Ahiliğin Osmanlı'nın ilk döneminde Türk toplumuna etkileri 98
SONUÇ 101
EKLER 103
KAYNAKLAR 109
ÖZ GEÇMİŞ 123

KISALTMALAR

c : Cilt

S : Sayı

s : sayfa

Haz : Hazırlayan

Çev : Çeviren

age : adı geçen eser

agm : adı geçen makale

agt : adı geçen tez

ktp : kütüphane

nr : numara

İİBF : İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

A.Ü : Ankara Üniversitesi

OTAM : Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

TTK : Türk Tarih Kurumu

TDK: **:** Türk Dil Kurumu

ÖZET

Ahi Teşkilatı; Türk ahlak anlayışının, yardımseverliğinin, misafirperverliğinin çağlar ötesinden Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin teşekkülüne kadar uzanan bir tezahürüdür. İlk örnekleri "Fütüvvet" olarak adlandırılan bu teşkilat, Türk örfü ile İslam inancının erdemlerini bünyesinde birleştirerek, Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelmesine katkı sağlamıştır.

İlkeleri, adabı, temel öğretisi ve eğitim anlayışıyla bir ekol olan Ahilik; Anadolu Selçuklu Devleti döneminde devletin asayiş ve düzeni sağlamasında önemli rol oynamış bir sosyal örgüttür. Anadolu Selçuklularının gerileme ve çöküş döneminde "Baba İshak Ayaklanması", "Kösedağ Savaşı" ve "Moğol İstilası" gibi devleti yıpratan olaylar yaşanırken Anadolu Türk siyasi ve sosyal birliğinin bozulmaması ve devletin bekası için mücadele eden Ahiler, Anadolu Türk Beylikleri döneminde de kültür ve medeniyeti ayakta tutan temellerden biri olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş safhalarında da Osman Bey üzerinde etkili olan Şeyh Edebali ve o dönemde yetişen Ahiler sayesinde Osmanlı Devleti sağlam temeller üzerinde kurulmuştur. Osmanlı'nın Rumeli fetihlerinin hemen sonrasında kurulan Ahi zaviyeleri sayesinde fetihler süreklilik kazanmıştır.

Türk kültür hayatına önemli katkıları olan Ahi Teşkilatı, kadim Türk inançlarının yaşatılmasında, Türk dilinin korunmasında ve kadın teşkilatı olan Bacıyan-ı Rum ile kadınların toplumsal hayatta etkin olmasında, Türk ahlakı ve erdemlerinin yaşatılmasında önemli rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Fütüvvet, Anadolu Selçuklu, Osmanlı, Türkmenler

ABSTRACT

Akhi Organization is a manifestation of the Turkish moral understanding, benevolence and hospitality extended to the Anatolian Seljuk and Ottoman states from the early ages. The first examples of this organisation were named “Fütüvvet (Futuwwa)” collectively.The organization united the virtues of the Turkish custom and the Islamic belief within its body, contributing to the process of Anatolia becoming a Turkish homeland.

Akhismas a social organization has become a school with its principles, fundamental doctrine and educational understanding and played animportant role in the Anatolian Seljuk State era for the state to maintain public order and regulation. During the recession and the decline of the Anatolian Selchuks, as the “Baba Ishak Revolt”, “Kosedag Battle” and the “Mongolian Invasion” wore down the state, Akhis struggled to keep the political and social solidarity for the permanence of the state, as well as being the foundation that kept the culture and civilization alive during the Anatolian Turkish Principalities period.

Ottoman State was also founded and rose on strong foundations because of Sheik Edebali who had a effective influence over Osman Bey and other Akhis raised during the period. Owing to Akhi lodges founded right after the first Ottoman Rumelian conquests, continuity was achieved in conquests.

Akhi Organization which has added important contributions to the Turkish Cultural life, played an important role in keeping the ancient Turkish faith alive, in protecting the Turkish language and making women effective in social life with the women’s organization Baciyan-i Rum (Anatolian Sisterhood), thus keeping alive the Turkish morals and virtues.

Keywords: Akhism, Futuwwa, Seljuks, Ottomans, Turkomans.

GİRİŞ

Hâk ile sabır dileyip bize gelen bizdendir.

İlim, akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir. (Ahi Evren)

Binlerce yıllık Türk devlet geleneğinin ve Türk töresinin Anadolu'da yaşatılmasında büyük öneme sahip Ahi teşkilatının fonksiyonlarından bahsedeceğiz. Bu alanda çalışma yapmamızın temel nedeni; Ahiliğin Türk coğrafyasındaki etik değerlerin, çok yönlü bir şekilde toplumun her katmanıyla etkileşim halinde olmasıdır. Oldukça detaylı bir mevzu olan Ahi Teşkilatının, en etkili olduğu Ortaçağda Anadolu'daki Türkmen yaşamıyla ilgili olan kısımlarını ele aldık. Ahi Teşkilatı; Anadolu Selçukluları'nın toplumsal teşekkülünde rol oynadığı kadar, Osmanlı İmparatorluğu'nun tohumlarının atıldığı dönemde de, devlet kurumlarının oluşmasında etkili olmuştur. Bundan hareketle, atalar mirasını anlama noktasında rahatlıkta Ahiliğin rolü büyüktür diyebiliriz. Günümüz Anadolu Türk toplumunda olduğu gibi Türk Dünyasının çeşitli yerlerinde de Ahi Teşkilatının izleri halen görülmektedir. Türk kültürünün sosyo-ekonomik hayattaki tezahürü denebilecek nitelikteki Ahi Teşkilatını, Anadolu'nun Türkleşme safhasından, Osmanlı'nın kuruluşuna kadar bütün yönleriyle ele almaya çalışacağız.

Öncelikle, bu tezi hazırlarken özellikle birinci dereceden kaynaklardan yararlanmaya özen gösterdim. Çünkü dönemin olayları ve kişilerin bakış açısını en iyi yansıtan kaynaklar bunlardır.

Ahilik denince akla ilk olarak fütüvvetnameler gelir. Özellikle Ahiliğin ahlaki prensiplerinden ve Bektaşilik ile olan ilişkisinden bahsederken fütüvvetnamelerden yararlandım. Abdülbaki Gölpınarlı tarafından tercüme edilen Burgazi ve Nasıri fütüvvetnameleri başta olmak üzere, Razavi'nin Fütüvvetname-i Kebir ve Fütüvvetname-i Tarikat adlı eserleri oldukça önemlidir. Fütüvvetname-i Ca'fer Sadık adlı fütüvvetname ise; fütüvvet ehli kişiler için Oniki İmam inancının ve Ehli Beyt sevgisinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. İbrahim Arslanoğlu'nun "Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname" adlı kitabı ile

“Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname” adlı makalesi, anonim olan fütüvvetnamelerin bir incelemesidir. Bütün fütüvvetnamelerdeki ana tema ve verilen öğütler aynıdır. Özellikle Ehli Beyt ve Ashab-ı Kiram vurgusu dikkat çekmektedir. Hz. Muhammed’den önceki peygamberler de yiğitlik ve cömertlik bakımından örnek gösterilmişlerdir. Fütüvvetnameler hayatın her alanını düzenlemiş turup kalkmadan tutun da, konuşma adabına kadar, etkili olduğu dönemlerde toplumsal hayatın yazılı kuralları niteliği taşımıştır.

Ahi teşkilatının Anadolu’ya gelmeden önceki çıkış noktası Azerbaycan olduğu için Azerbaycan Türkçesinde yazılan ve Azerbaycan Türk’ü tarihçiler tarafından incelenen eserlerden faydalandım. Sovyet döneminde araştırmalarıyla Azerbaycan tarihine ışık tutan Sara Aşurbəyli’nin Şirvanşahlar Dövləti adlı eseri, özellikle XI. ve XII. yüzyıllarda Azerbaycan’daki fütüvvet oluşumlarını ele almaktadır. Bunun dışında oldukça ilgi çekici olan bir hususu da belirttim. Şah İsmail’in dip atası Şeyh Safiyüddin’in aslında Ahi şeyhi olduğu hususu, İbni Bezzaz’ın Safvetü’s-Safa adlı eserinde geçmektedir. Hatta Şah Tahmasb döneminde de askeri bakımdan önemli olmuştur. Xacə Zəynəl Abidin Əli Əbdi Bəy’in Təkmilətül-Əxbar adlı eserinde bu mevzudan bahsedilmiştir. Cavid Bağırzadə de Ortaçağ’da Azerbaycan’da ahilik üzerine yazdığı makalesinde değerli bilgiler vermiştir. Azerbaycan Tarihi, Nahçıvan ve Azerbaycan tasavvufu hakkındaki ansiklopedik eserleri taramak, Ahilik ile ilgilenen insanlara tatmin edici bilgiler verecektir.

Azerbaycan üzerinden, göçler vasıtasıyla Anadolu’ya yayılan Ahi Teşkilatı, Türklerin toplumsal hayatını kuşatmış, meslek edinmenin yanı sıra şehirleşme ve iskânda da önemli rol oynamıştır. Göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçmeleri ve Gök Tanrı’ya inanların İslam ile tanışmalarında Ahi zaviyelerinin rolü büyüktür. Özellikle de Anadolu Selçuklu ve Anadolu Türk Beylikleri döneminde Ahiler sadece halkın arasında değil, devlet işleri ve askeri hizmette de etkili olmuşlardır. Esterebadi’nin Bezm u Rezm adlı eseri, Kadı Burhaneddin döneminde Ahilerin rolünü anlatan bir eserdir. İbni Bibi de Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Ahileri genel olarak ele alır ve özellikle I. Alâeddin

Keykobad döneminde nüfuzlarının artmasından bahseder. Anadolu Selçuklu devrinde Anadolu'nun Türk vatanı olma aşamasında tasavvuf ehli bir kimlikle savaşçı kimliği aynı potada eriten bu teşkilat, Türkmenlerin en zor zamanlarında da dahi faaliyetlerine devam etmiştir.

Moğol istilasının ortalığı kasıp kavurduğu günlerde Türkmenler tek vücut olmuş ve devletlerini korumaya çalışmışlardır. Ahi Evren ve eşi Fatma Bacı bu dönemde eziyete maruz kalsalar da, kurdukları zaviyeler, Ahiler ve Bacılar için taze kan olmuştur. Bu dönemden bahseden Süryani tarihçi Ebu'l Ferec, Moğolların yaptıklarından bahsederken Müslümanlar ve hristiyanların aynı zulme uğradıklarını kaydetmiştir. Bu dönemde Ahilerin rolü oldukça zayıflamıştır.

Moğol istilasından sonra Anadolu Türk Beylikleri döneminde toparlanan Ahiler, aktif şekilde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu döneme ilişkin en detaylı bilgiyi Faslı seyyah İbni Batuta'dan alıyoruz. İbni Batuta, Ahilerin konukseverliğiyle birlikte, gezdiği yerlerdeki beylerin de Ahi teşkilatını desteklediklerini ve Ahi gibi davrandıklarını anlatmıştır. Zaviyelerde ağırlanan İbni Batuta, Ahilerin özellikle Batı Anadolu şehir ve kasabalarında "eşraf" olduklarını ve Doğu Anadolu'dan Ege'ye göçen Ahilerin, bu bölgenin fütühatında ne denli önemli olduklarını anlatmıştır. En etkili Türk beyliklerinden biri olan Karamanoğulları hakkında bilgi veren Şikâri, Karamanname adlı eserinde Ahilerin Selçukluları desteklediğini ifade etmiştir. Yine Türk Beyliklerinden Karakoyunlular devrinde Kitab-ı Diyarbekriyye ile Ahsenü't-Tevarih'te Ahilerden bahsedilmiştir.

Tacü's-Selmani'nin Tarihname adlı eseri de Timurlular döneminde, Timur'un vefatından sonra bile Ahilerin devlet yönetiminde ne kadar etkili olduklarını ve şehzadelere suikast düzenleyecek kadar nüfuz sahibi olduklarını göstermektedir.

Ahi Teşkilatı, Osmanlı'ın kuruluş devrinde fetihlerde ve Osmanlı kurumlarının şekillenmesinde büyük pay sahibidir. Anonim Tevarih-i Âli Osman, Neşri Tarihi, Müneccimbaşı Tarihi, Aşıkpaşazade Tarihi gibi dönemin birinci dereceden kaynakları, Osman Bey ve I. Murad Hüdavendigâr dönemi arasında

Ahilik hakkında detaylı bilgi vermiştir. Anadolu'nun fethinin yanı sıra Rumeli'de de Ahilerin faaliyetleri ve kurdukları zaviyeler, fethin sürekliliğini sağlamıştır.

Birinci dereceden kaynaklara ek olarak; özellikle Mevlana ve Ahi Evren üzerine çalışmalar yapan ve Bacıyan-ı Rum hakkında engin bilgiye sahip olan Mikail Bayram'ın eserlerinden yararlandım. Özellikle Ahilik ve Mevlevilik arasındaki ilişkide Ahmed Eflaki'nin Menakıbü'l Arifin adlı eseriyle birlikte büyük ölçüde faydalı oldu. Ahiliğin farklı tasavvufi akımlarla olan bağlantısı ve kimileriyle uzlaşım, kimileriyle çatışma halinde olması çok ilginçtir. İki büyük tarikattan diğeri olan Bektaşiliğe de bu nedenle geniş yer verdim. Neşet Çağatay, Sabahattin Güllülü, Yusuf Halaçoğlu, Ömer Lütfi Barkan gibi hem Ahiliğin etkili olduğu dönem hem de Anadolu'nun Türkleşme safhası hakkında geniş kapsamlı araştırma yapmış tarihçilerimizin eserleri ve makaleleri yoluma ışık tuttu.

Türk tarihçilerin yanı sıra, bu alanda çalışmalar yapmış olan Franz Taeschner, Irene Melikoff, V. Gordlevski, Paul Wittek gibi yabancı tarihçilerin yaptığı araştırmalardan yararlandım.

Oğuz Türklerinin kitleler halinde Anadolu'ya gelmeye başladıkları günden beri Türk milletinin yardımlaşma ve dayanışma ruhunun bir tezahürü olan Ahilik, toplumu birbirine bağlayan erdemleri diri tutarken, geleneklere de yansımıştır. Çankırı'da Yarenlik, Kırşehir'de Hanedan Odaları geleneği bugün halen yaşatılmaktadır. Anadolu Türkmenlerinin inanç ve düşünce dünyası ile sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamı üzerinde Ahiliğin fonksiyonlarından bahsedelim.

BİRİNCİ BÖLÜM

FÜTÜVVET VE AHİLİK HAKKINDA

1.1. Fütüvvet ve Ahiliğin Menşei

Fütüvvete benzeyen ilk kuruluşlar, Abbasiler döneminde IX. yy.da Türkistan ve Horasan'dan getirilen Türk esirlerden mürekkep ordulara tepki olarak halkın kurduğu yapılanmalardır.

Örgütlenen ve karışıklık çıkaran bu topluluklara "ayyar" (kanun dışı toplum) şatır, kurnaz, Selçuklu devrinden itibaren rind denilmiştir.[1] Bağdat'ta özellikle ayyarlar, merkezi otorite zayıfladığı anda taşlarla ve sopalarla ortaya çıkan, silahsız gruplardı. Me'mun'un (813-833), Müstain'in (862-866) arkasında onun amcasının oğlu Mû'tez'in(866-869) Türklerden oluşan ordularına karşı savaşmışlardır. Fakat bu gruplar halifelerin, valilerin ve güvenlik kuvvetleri başkanlarının da hizmetine girmekteydiler. 847 yılında şatırların Bağdat'ta geniş bir nüfuza ulaşmış ve devlet adamlarını uğraştıracak seviyeye gelmişlerdir.

Ayrıca Horasan bölgesinde ortaya çıkan bu başıbozuk gruplardan biri de Arapların Cevâlika dedikleri Cavlaklardır. Fütüvvet yoluna kabul olunmadıkları ve toplum tarafından dışlandıkları bilinmektedir. Cavlaklar çıplak gezen, sadece setr-i avret denecek kadar küçük bez parçaları kullanmışlar ve başlarına hasırdan serpuş takmışlardır. Özellikle Bağdat ve Basra civarında karışıklık çıkarmış ve Abbasileri bir hayli uğraştırmışlardır. [2]

IX. yy başlarında Irak, İran, Horasan ve Maveraünnehir çevrelerinde, tasavvuf erbabının, niteliklerini ve tavırlarını beğendikleri şatır ve ayyarlar dışında mübeyyizeler, hurremiler, cavidaniler gibi adlar adı altında teşkilatlanmış ehl-i sünnet dışı birliklerinde, farklı bölgelerde ve çeşitli başkanlar yönetiminde faaliyette bulunuyorlardı. [3]

---

[1] Neşet Çağatay, "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi", Ankara 1952, s. 61
[2] Yusuf Turan Günaydın, Ahilik Eski Türkiye'de İş Teşkilatı, İstanbul 2015, s. 59
[3] Cemal Anadol, Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Ankara 1991, s. 8

Ayyarların işsiz kesiminin tasavvuf ve tarikat kuruluşları ile devlet kademelerine girmesiyle "fütüvvet" meydana gelmiş ve yayılmaya başlamıştır[4] Fütüvvetnamelerde geçen bazı mevzular ve fütüvvetin İslami motiflerle süslenmiş olması da bu kurumun ahlaki temelleri hakkında bilgi vermektedir. Mesela; fütüvvet kavramının Hz. Muhammed'in halefi olan peygamberlerden Hz. Muhammed'e ve oradan da "Lâ fetâ illa Ali lâ Seyfe illâ Zülfikar (Ali gibi yiğit, Zülfikar gibi kılıç yoktur) hadisine mazhar olmuş olan Hz. Ali'ye geçtiği inancı vardır. Hz. Ali, 17 kişinin beline şedd bağlamıştır ve bunlardan biri Selman-ı Farisi olup, o da Hz. Ali'den icazet alarak başkalarının belini bağlamış ve bu silsile halinde devam etmiştir. Müşrikler, falcılıkla ve büyücülükle uğraşanlar, fitneci ve koğucular, şarap içenler, hırsızlar, zalimler, zina ve livata yapanlar, tellaklar, avcılar ve tellallar fütüvvet teşkilatında yer almamışlar ve ahlaka aykırı davranan kimseler, fütüvvetten düşürülmüşlerdir. [5]

1.2. Fütüvvet ve Ahiliğin Tanımı

Arapça bir kelime olan fütüvvet; kerem, yiğitlik, cömertlik gibi anlamlara gelen "fetâ" sözcüğünden gelmiştir. Bu sözcüğün çoğulu da "fitye" yahut "fityan"dır. Farsça "civanmerd", "civanmerdan" da aynı anlamdadır.[6] Farsça adlandırmalar, İran coğrafyasında yapılan Arap fetihlerinin etkisiyle, Fars asilzadeler ve zenginler arasında bu kurumun yaygınlaşması ve Pers kültüründeki yiğitlik kavramından kaynaklanmaktadır.[7]

Fütüvvet, gençlerin ihtiyaç duyduğu bir disiplin ifadesi olarak karşımıza çıkmıştır. Başlangıçta tekil olarak "fetâ" diye anılan kimseler, esnaf teşkilatı olarak ortaya çıkacaklardır.[8]

---

[4] *age.,* s. 10
[5] İbrahim Arslanoğlu, "Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname", Kırşehir Ekim 2004, s. 104-105
[6] Abdullah Kaya, "Anadolu'nun Türk ve İslam Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü", s. 548
[7] Mehmet Dikkaya, "Ahiliğin İlk Örnekleri Olarak Ortaçağ İslam Dünyasında Fütüvvet Teşkilatları", İstanbul 2006, s. 65
[8] Cemal Anadol, *age.*, s. 2

Franz Taeschner, fütüvvet üzerine, sosyal-tarihi bir tezahür olarak eğilen ve bu konuda araştırma yapan ilk kişinin Viyanalı müsteşrik Hammer olduğunu söylemiş ve Hammer'in fütüvvet ile şövalyeliğin benzettiğini, hatta şövalyeliğin fütüvvetten neşet ettiği iddiasında bulunduğunu ve günümüzde bu düşünceden vazgeçildiğini ifade etmiştir. Yine fütüvvet konusunda Taeschner, arkadaşı Hermann Thorning'in "Bast Madad et-Tavfiq'e Müstenîden İslamî Birlik Teşkilatını Tanıtma Hususunda Araştırmalar" adlı bilimsel eserinin bu konuda yapılan ilk kapsamlı araştırma olduğunu kaydetmiştir. Thorning'in bu eseri yazarken Paul Kahle'nin ispat ettiği, Halife Nasır'a ait olan Arapça "Futuvva" yazısının önemli kaynaklardan biri olduğunu açıklamıştır. Bu konu ile ilgilenenler arasında Helmut Ritter, Bağdatlı Mustafa Cevad, M. Fuad Köprülü ve Muallim Cevdet de bu konuya dikkat çekenler arasındadırlar. [9]

Fütüvvetin üç ana safhası olmuştur:

1. Fütüvvet kural ve makamlarının halifeliğe bağlanmasına kadar olan zaman dilimi.

2. Abbasi halifesi Nasır Li-dinillah'ın etkisiyle Anadolu'da kurulan Ahi müesseselerinin halifeliğe bağlandığı ve herhangi bir mezhep ve tarikatın etkisi altına girmediği dönem.

3. Bilhassa XV. ve XVI. yüzyıllarda Ahiliğin Bektaşi tarikatından etkilendiği ve fütüvvetnamelerde Şii akidelerinin yer aldığı dönem.[10]

Hoca Sadettin Efendi, Peygamber'in fütüvvet ile ilişkisi hakkında şunları söylemiştir: Hz. Muhammed, fütüvvetin en önemli sembol ismi olarak ağırbaşlılık, sabır, mülayimlik, bilgelik gibi erdemlere haiz bir insandır. Ağır yükümlülükleri ve öğüt verme görevi vardır. İnsanlara doğru yolu gösteren bir haberci olarak fütüvvetin temelini oluşturmuştur. [11]

[9] Franz Taeschner, "İslam Ortaçağında Fütüvvet Teşkilatı" (Çev: Fikret Işıltan), İstanbul 1953-1954 s.4
[10] Neşet Çağatay, *agm.*, s. 60
[11] Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-Tevarih (Haz: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 2002, s. 10-12

Fütüvvet ehli kişiler, fütüvveti genel olarak şöyle tanımlamışlardır: Allah; İbrahim, Musa ve Yusuf peygamberler ile Ashab-ı Kehf'e de "fetâ" demiştir. Ayrıca *Tuhfat-al-Vasaya* adlı eserde fütüvvet ehli kişiler ve yiğitler için örnek verilen peygamber ve velilere asıl referans Kur'an-ı Kerim'dir. [12] Fütüvvetnamelerde Allah tarafından övülen fetalardan Hz. Yusuf'un temizliği ve iffeti övülmüş, temizliği ve saflığı nedeniyle Allah ona "feta" adını verdiği söylenmiştir. Allah'ın sevgili kulları olan, keramet sahibi Ashab-ı Kehf'in imanı olgun, Salih erler oldukları ve içlerinde hiçbir kötülüğe yer olmadığı yine Kehf Suresi'nde buyrulmuştur. Peygamberlerden Hz. Musa (a.s) da vefa duygusu ve Allah'a olan bağlılığı ile övülmüştür. Civanmertler şu şekilde tanımlanmıştır: Mustafa (a.s) Ali'ye "Ya Ali, dürüst, vefalı, güvenilir, merhametli, cömert ve utangaç erkeklere civanmert denir." demiştir.[13] *Kâbusnâme*'de ehlileşen gençlerin hasletlerinden genişçe bahsedilmiştir. Akıl, bilgi ve doğruluğa vurgu yapılan eserde, civanmertliğin, yani feta olmanın hasletleri üç tanedir: 1. Yapabileceği, güç yetireceği konuda konuşmak ve söz vermek. 2. Hakikati söylemek. 3. Yapılan her işte sabırlı olmak. Bunun dışında, ayyarların sahip olmaları gereken bazı özellikler şunlardır: Gösterişli ve mert olmak, gönlü temiz olmak, dostlarının çıkarlarını kendi çıkarlarından daha önde tutmak, esirlere mütecaviz olmamak, yoksullara yardımcı olmak. [14]

Fütüvvet ehli olan insanların yapması gerekenler bunlarla sınırlı değildir. Fütüvvette yol arkadaşlarına merhamet etmek ve bazen aileden bile üstün tutmak vardır. Fütüvvet ehli insan, dostlarına mallarını açar ve onların kullanmalarını sağlar. Dostlarıyla ünsiyet kurar ve hallerini sorar. Fütüvvette sadece yoldaşlarını sevmek yoktur. Garipleri koruyup gözetmek, onlara izzet-i ikramda bulunmak gerekir. Bir fütüvvet ehli malından yoksullara harcadığında elinde kalanın değil, harcadığının önemli olduğunu bilir. Yaptığı işlerin karşılığını beklemez, yalnızca karşısındakine faydalı olmak için yapar.[15]

[12] Harputlu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, Tuhfat-al-Vasaya (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul, 2011, s. 189
[13] İbrahim Arslanoğlu, *agm.*, s. 102
[14] Keykavus - Mercimek Ahmed, Kabusname, C: II, (Haz: Atilla Özkırımlı), s.144-145
[15] Sülemi, Tasavvufta Fütüvvet (Çev: Süleyman Ateş), Ankara 1977 s.29-31

XI. yüzyılda yaşamış olan, Türkistan Bâtıniliğinin önde gelen isimlerinden Horasanlı Nasır-ı Hüsrev, Saadetname adlı eserinde kâmilleşen gençlerin taşıması gereken özelliklerden uzun uzun bahsetmiştir. Buna göre; gerçek saadete ve olgunluğa erişmek, bilgili insanlarla ünsiyet kurarak insanların yararına çalışmakla mümkündür. Terbiye edinmiş kişi, öğrenmenin insanı kötülüklerden kurtaracağına inanır. Utanma ve hayâ hasletlerine sahiptir. Bu üstün özellik Hz. Muhammed'e Miraç'ta Tanrı tarafından ihsan edilmiştir. Efsaneye göre; Tanrı Hz. Muhammed'e utanma, akıl yahut imandan birini seçmesini buyurmuş, Hz. Muhammed ise önce aklı seçmiştir. İman: "Beni akılla bir tut." derken Utanma ise; "Ben imandan uzak kalamam." yanıtını verince Tanrı bu üç özelliği de Hz. Muhammed'e bağışlamıştır. Edepli olmak ve ar etmek, kâmil insana özgüdür. Ayrıca mert kişi, avare dolaşmayan, el emeğinin verimine önem veren, helal kazancı ve dürüstlüğü her şeyden önde tutan üretken kişidir. Bir zanaatla meşgul olur. [16]

Bu özelliklerin kazanılmasıyla birlikte, başıboş güruhun yerini mert, sabırlı, namuslu, yardımsever, sözünde duran, cömert kişiler almış ve böylece İslam'a hizmet eden bir topluluk ortaya çıkmıştır.

Fütüvvet ve Ahiliğin kökenine dair yapılan araştırmalarda, Ahi sözcüğünün Arapça "erkek kardeşim" kelimesinden geldiği rivayet edilmektedir. Bir diğer rivayete göre Ahi kelimesi; cömert, eli açık anlamlarına gelen "akı" kelimesinden gelmiştir. Divan-ı Lugati't-Türk, Atabetü'l Hakayık gibi Türkçe eserlerde akı sözcüğü sıkça geçmektedir. Fütüvvetin geliştirilmiş hali olan "Ahi" terimi, 11. yy'da yaşamış olan Cullabi'nin sufi yazınında Ahi Zengani (yahut Zencani) olarak tanınan "dindar kimse", "övgüye layık sufi" Şeyh Şekik Farrac (ya da Farruh) adlı kişi örnek verilerek anlatılmıştır. [17]

Ahiliğin kökenine dair farklı görüşler vardır. Sir Ramsay gibi tarihçiler, Ahiliğin Bizans loncaları kökenli olduğunu söylemiştir. Sir Ramsay'a göre; Anadolu'da hemen her dönemde etkin olan ve kökeni Bizans'tan da önceye giden

[16] Nasır-ı Hüsrev, Saadetname (Çev: Meliha Ülker Tarıkahya), İstanbul 1966, s. 4-20
[17] V. Gordlevski, Anadolu Selçuklu Devleti (Çev: Azer Yaran), Ankara 1988, s. 194

loncalar, her devirde kendilerine has özelliklerini korumaya devam etmiştir. Fakat Anadolu'daki Ahi yapılanmasının, loncalardan daha farklı özelliklerin ihtiva etmesinin bu geleneği bozduğunu ileri sürmüştür. [18] Oysa müsteşriklerden Claude Cahen, Bizans Anadolu'sunda böyle bir kavram olmadığını söylemiştir. M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış olan Eflatun, hocası Sokrat'ın izinden giderek bir "erdem felsefesi" oluşturmuştur. Buna göre Ahilikteki gibi her zanaatkâr yalnız bir meslek dalıyla uğraşabilirdi. "Agoranomos" adı verilen görevliler, bir çeşit muhtesib görevi görmüşlerdir. Buna göre esnafı teftiş eden, ölçü, tartı, temizlik, kalite ve fiyat kontrolleri yapan bu kimseler, Ahilerin sahip oldukları erdemleri toplumda uygulamakla görevlidirler. Bundan hareketle Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde de ticari erdemlerin benimsenmesi önemli olmuştur demek mümkündür [19] Fakat yine de "Fütüvvet" ve "Ahilik" kavramlarının kökenini bu benzerliğe dayandırmak mümkün değildir.

Ayrıca Avrupa'da mevcut olan korporasyonlar ve Roma esnaf birlikleri (Collegia) kısmi bir özerkliğe sahiptirler. Korporasyonlar, Ortaçağ Avrupa şehirlerinin kurucuları olarak nitelendirildikleri halde, Ahilik; devlete bağlı olmadan devleti destekleyen ve dayanışma yönü ağır basan bir kurumdur. [20] Ahiliği doğu ve batıdaki esnaf loncalarından ayıran en önemli özellik: din ve devlet adamların otoritesinden uzak olmasıdır. Türklerin kurduğu Ahi teşkilatının Bizans loncaları ile bir ilgisi yoktur. [21]

Ahilik, Türk menşeli olmakla birlikte, İslam'daki fütüvvetten hayli etkilenmiştir. Ortodoks ve Hetorodoks İslam'dan unsurlar barındırdığı görüşüyle birlikte, Bâtıni görüş Ahilik içinde yer almamış, Hz. Ali ve soyuna duyulan derin sevgi, Şia'nın İmamiye kolundaki şekliyle, Ehli Sünnet'e aykırı olmadan yer almıştır.[22]

[18] Adnan Gülerman, Sevda Taştekin, Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Ankara 1993, s. 30
[19] Sadık Göksu, Sokrat ve Eflatun'dan Günümüze Ahilik, İstanbul 2000, s. 26-33
[20] Ahmet Tabakoğlu, Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul 2009, s. 127
[21] Abdullah Kaya, *agm.,* s. 550
[22] Neşet Çağatay, *agm,*. s. 68

Ahiliğin kökeni kimi tarihçilere göre; Hz. Ali aracılığıyla Hz. Peygamber'e kadar ulaşmaktadır.

Diğer mutasavvıfların hırka giymelerine karşılık; onlar, fütüvvet şalvarı giyerlerdi. Aralarında birçok kadı, müderris ve bilgin vardı. Sadece bir esnaf teşekkülünden ibaret sayılmayan Ahilik Teşkilatı, aynı zamanda tasavvufî düşünce ve görüşleri ile bir tarikat özelliğine sahip bulunmaktaydı.

Antalya'dan başlayarak Burdur, Gülhisar, Lâdik, Milas, Barçin, Konya, Niğde, Aksaray, Kayseri, Sivas, Gümüş, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Manisa, Balıkesir, Bursa, Görele, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu, Sinop gibi Anadolu şehir ve kasabalarında Ahi zaviyelerinin ticaret yolları üzerinde insanlara hizmet verdiği bilinmektedir[23]

1.3. Fütüvvetin Anadolu'ya Girişi ve Ahiliğe Dönüşmesi

Türkler arasında Orta Asya Türk devletlerinde de var olduğu rivayet edilmekte olan Ahi teşkilatının, Karahanlılar döneminde sistemli bir biçimde var olduğu bilinmektedir. X. yüzyılda Türkler arasında ortaya çıkan bu kurumun, İslam öncesinde var olup olmadığı netlik kazanmamıştır. Yakubovskiy'e göre; Emevi halifesi Ebu Hişam'ın (724-743) gönderdiği elçiye Türk hükümdarlarından birinin "Türkler arasında terzilik, kunduracılık ve zanaatkârlık yaygın değil. Müslüman olursak ne ile geçineceğiz?" cevabı vermesi nedeniyle, İslam'dan önce Ahiliğin Türkler arasındaki varlığına şüpheyle bakılmaktadır. [24]

Ahi Teşkilatı hakkında, Anadolu'yu dolaşan Faslı seyyah İbni Batuta geniş bilgiler vermiştir. Batuta'nın Anadolu'nun her şehir ve kasabasında bulunduğunu söylediği Ahi zaviyeleri, geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Buna göre; "Ahi" tabiri XIII. yüzyılda Türkistan ve İran Türkleri arasında da kullanılmıştır. Ahiler zengin ve nüfuzlu kişilerden oluşan bir gruptur ve gençleri yanlarında ücret karşılığı çalıştırmaktadırlar. Bu kimseler şehirlerin yönetiminde de söz sahibidirler. [25]

---

[23] Kadir Özköse, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", Sivas Haziran 2003, s. 266
[24] Ziya Kazıcı, "Esnaf Teşkilatı Ahilik", Ankara Mayıs-Haziran 1978, s. 252
[25] Cemal Anadol, *age.*, s. 19

Prof. Dr. Fuat Köprülü, Orta Asya Türk devletlerinde kahraman veya muharip olarak geçen "Alpler"in İslam'dan sonra "Gazi" adını alarak bu teşkilatı oluşturduğunu kaydeder. Yani Ahiler, Gaziyan-ı Rum'u da oluşturan savaşçı ve hayır-hasenat işleriyle meşgul olan ticaret erbablarıdır. [26]

Ahi teşkilatı, XI. yüzyılda Şirvan bölgesinin şehirleri, Bakü, Abşeron ve Şamahı'da çok sayıda zanaatkârın dâhil olduğu bir kurum niteliği taşıyordu. Bakü'nün Kürdehanı köyünün batı tarafında bulunan mezarlığın yerinde de bir Ahi zaviyesi olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu zaviyenin temeli günümüze ulaşmıştır. Zaviyenin kitabesi Milli Azerbaycan Tarihi Müzesi'nde saklanmaktadır. Kitabe Arapça iki satırdan oluşmaktadır: "Bu şerefli zaviyeyi Hacı Ebaile oğlu Nurullah şeyhlerinin öncülü azametli Şeyh Ali Şireman için sekiz yüz elli iki yılında dikilmiştir." (Miladi 1448) Kitabe tarihçi A. Alesgerzade tarafından okunurken anlaşılmıştır ki, Abşeron bölgesinde XIV. yüzyılın ilk yarısında Ahi zaviyesi kurulmuştur. [27] Ayrıca yine Bakü Kalesi'nin güney kapısının üstünde yer alan H. Recep-786 (1384) tarihli kitabede kaleyi yaptıran Ahi İbn Ramazan Eş-Şirvani'nin adı yazılıdır. Söz konusu şahıs, Bakü'de bulunan bir Ahi zaviyesine mensuptur.[28]

XII. yüzyılda yaşamış olan şair Nizami Gencevi de Ahi teşkilatına mensup kişiler arasında idi. Nizami Gencevi'nin Ahi Ferec Zencani veya Ahi Ferruh Reyhani'nin zaviyesine bağlı olduğu tahmin edilmektedir. Devletşah Semerkandi'nin *"Tezkiretü'l Şuara"* adlı eserinde Nizami Gencevi'nin Ahi Ferruh'tan ders aldığı anlatılmaktadır. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Azerbaycan'da, Şirvanlı zanaatkârlar Ahi teşkilatı bünyesinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Aynı şekilde Şamahı'daki Ahi teşkilatlarından birinin önderi, şair Hakani'nin babasıdır. Bundan hareketle, Ahi teşkilatının Azerbaycan'da münevverler tarafından da benimsendiğini söylemek mümkündür. [29]

[26] M. Fuad Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara 2009, s. 111
[27] Lalə Azəri, "Əxi Zaviyələri", Bakü Nisan 2012, s. 15
[28] Sara Aşurbəyli, Şirvanşahlar Dövləti, Bakü 2006, s. 261-279
[29] Cavid Bağırzadə, "XI. və XI. əsrlərdə Azərbaycanda Əxilik və Əxi Təşkilatları Haqqında", Bakü 2013, s. 20-21

Azerbaycan için Mesud İbn Namdar'ın verdiği bilgilere göre; Beylegan, Bakü, Şamahı, Gence ve başka şehirlerde oymacılık, çömlekçilik (Azerbaycan'da dulusçuluq denir.) sarraflık, debbağlık gibi birçok meslek koluna mensup Ahiler yetiştirilmiştir. [30] Debbağlık o dönemde Tebriz, Marağa ve Erdebil'de yaygındı. Dülgerlik ve marangozluk da Nahçıvan için büyük önem arzediyor ve bu iş kollarına mensup Ahiler faaliyet gösteriyorlardı. Hatta Şah İsmail'in dip atası Şeyh Safiyüddin'in halefleri de Ahiliği benimsemiş kişilerden oluşuyordu. Ahiler bu bölgede daha çok sınırlarda hizmet veren zaviyeler kurmuşlardır. [31] İbni Bezzaz'ın *"Safvetü's-Safa"* adlı eserinin sayesinde Şeyh Safiyüddin ve çağdaşı Ahilere ilişkin bilgi edinmekteyiz. Doktora tezi olarak Serap Şah tarafından tercüme edilmiştir. Eserde Ahi Sultanşah Haddâd ve Ahi Şâdi Habbâz başta olmak üzere Ahi Ali Deluzi, Ahi Mirmir, Ahi Cebrail, Ahi Hasan, Ahi Ferec, Ahi Bedel Halhali gibi Azerbaycan havalisinde faaliyet gösteren Ahilerin adları geçmektedir. [32]Eserde Şeyh Safiyüddin'in faaliyetleri, Tebriz halkının sorunlarını çözmesi, hırsızlığa karşı gösterdiği tepkiler, halkın huzur ve refahı için çaba göstermesi ve Azerbaycan'da icra edilen meslekler gibi konular işlenmiştir. Azerbaycan'da temeli atılan Ahi Teşkilatı, Şah İsmail'den sonra yerine geçen oğlu Şah Tahmasb devrinde dahi etkin olmuştur. Öyle ki, Kazvin'de hüküm süren ve Özbeklerle mücadele eden emirin adı Ahi Sultan Tekelu; vezirlerden birinin adı Hace Ahi'dir. [33]

Azerbaycan'da XI. ve XII. yüzyıllarda Beylegan şehrinde Ahiler sadece sosyal değil, siyasi faaliyetler de yürüterek halk arasında asayiş ve düzeni sağlamışlardır. Emir Timur döneminde ise Tebriz'de çıkan isyanlara Şeyh Ahi Kasap önderlik etmiştir. Hala günümüzde Gence'de Cömert Kasap'ın, Abşeron'da ise Ahi Nurullah'ın adını taşıyan zaviyeler durmaktadır. [34]

[30] Sara Aşurbəyli, *age.*, s. 261-279
[31] Azərbaycan Tarixi, C: III, Bakü 2007, s. 60
[32] Serap Şah, Safvetü's-Safa'da Safiyüddin Erdebili'nin Hayatı, Tasavvufi Görüşleri ve Menkıbeleri, Doktora Tezi, İstanbul 2007, s. 5
[33] Xacə Zəynəl Abidin Əli Əbdi Bəy, Təkmilətül-Əxbar, Bakü 1996, s. 42-43
[34] Cavid Bağırzadə, *agm.*, s. 19

Günümüzde Ermenistan'ın başkenti olan kadim Türk şehri Revan'a komşu olan Zengezur bölgesinde bulunan Eleyaz köyündeki Ahi Tevekkül zaviyesi de bu bölgede yer alan bir Ahi zaviyesidir. Daha geç bir döneme ait olsa da (1544), XI. ve XII. yüzyıllarda Azerbaycan'da yayılan bu teşkilatın sürekliliğini ve söz konusu bölgenin Türklüğünü gösteren bir delildir. [35]

Abbasiler döneminde Arap-Türk münasebetleri "hassa ordusu" ile gelişmiş, Türkler Müslüman olmaya başladıktan sonra Horasan ve Maveraünnehir'deki Türkler Anadolu'ya gelmeye başlamışlardır.

Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya yayılan Ahi teşkilatı, bilhassa Ahlatşahlar (Sökmenliler) döneminde yaygındı. Anadolu'daki ilk Ahilerin Sökmen ilinden gelip yerleşenler olduğunu bilmekteyiz. Anadolu Ahi teşkilatının baş mimarı sayılan debbağların piri Ahi Evren diye ün kazanan Hace Nasırüddin Mahmud, aslen Hoyludur. Ahi Türk ile kardeşi Ahi Başara Urmiyelidir. Mevdud'un oğulları Ahi Şihabeddin Çoban ve Ahi Bedreddin Ahlatlıdır. Ahi Ahmed Nahcivanlıdır, Ahi Yusuf Sürmarlıdır. Kısacası Tebrizli, Merendli, Hoylu, yani Sökmen elinden Ahiler, Anadolu Ahiliğinin temelini atmışlardır.[36]

Anadolu'da en geniş oluşum olarak, Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus fütüvvet benzeri örgütlenmeye gitmiş ve I. İzzeddin Keykavus'un kurduğu yapılanma ilk olarak Konya'da görülmüştür. Fakat esasen Ahi teşkilatının ilk zaviyeleri 1205'te Ahi Evren tarafından Kayseri'de kurulmuş ve daha sonra Ahilik Konya'da yayılmıştır. Anadolu'da Ahi teşkilatı fütüvvetin devamı niteliğindedir. Fütüvvetin üç ana unsurlarından kavli; sanatkârlardan, seyfi; askerlerden, şurbi ise bu iki grubun dışındakilerden oluşmuştur. Ahilik ise; meslek gruplarına göre (saraç, debbağ, kuyumcu, terzi v.b) teşkilatlanmıştır. Fütüvvette esnaf ve sanat erbabı olma zorunluluğu yok iken, Ahi teşkilatında vardır. Buna göre; Ahilik Türklere özgü bir teşkilatlanmadır demek mümkündür. [37]

---

[35] Naxçıvan Ensiklopediyası, C: I, Nahçıvan 2005, s. 155

[36] Mikail Bayram, "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", Konya 2001 s. 4

[37] Selahattin Bayram, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları", İstanbul 2012, s. 85

Ahiler yalnızca Türkiye Selçukluları döneminde değil, Anadolu'ya ilk fütuhat yapıldığı zaman da var olan bir teşkilattır. Hatta Horasan ve Maveraünnehir bölgelerinde ahi oluşumlarına tesadüf edilmiştir. Büyük Selçuklu ve Samanoğulları döneminde Türkler arasında yaygın olan bu kurumun kökenini Türkistan'a kadar götüren tarihçiler vardır. Onlara göre Türkistan, Maveraünnehir ve Horasan'daki Türk devletleri, Ahiliğin temelini atmışlardır.[38]

1.4. Ahi Teşkilatının Kurucusu Olarak Ahi Evren

I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde debbağlık mesleğinin piri sayılan Ahi Evren'in ünü Anadolu, Rumeli, Bosna ve Kırım'a kadar yayılmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin ***"Velâyetname"*** adlı eserinden öğrendiğimiz kadarıyla Ahi Evren'in fütüvvet kültürüyle Bağdat'ta tanışmış olması muhtemeldir. Horasan ve Maveraünnehir'de başladığı öğrenimine Bağdat'ta Eşari kelamcısı Fahr-i Razi ile devam eden Ahi Evren, Evhadüddin ile tanışmış ve böylelikle Ahiliğin temellerini atmıştır. [39]

Ahi Evren'in adının kökenine ilişkin bir rivayet, Ahi Musa Şecerenamesi'ne göre şöyledir: Ahi Evren (şecerenamede Evran olarak geçmektedir) Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalip'in oğlu İbni Abbas'ın soyundan gelmiş ve gerçek ismi Sultan Mahmud imiş. Sonradan Ahi Evran olarak anılma sebebi: Hz. Muhammed, ashabının toplanmasını buyurmuş ve Bedr-i Huneyn savaşı için üç güne kadar silahların hazırlanmasını istemiş. Amcası Hz. Abbas, ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü! Ben artık yaşlandım. Oğlum Şeyh Mahmud güçlüdür. Savaşa o gitsin." demiş ve Hz. Muhammed (S.A.V) bu sözü kabul etmiş. Ahiler sancağın getirilmesini istemişler ve örtüsünü Ahi Evran'ın boynuna asmışlar. O sırada Hz. Ali, Cebrail, halifeler ve diğer büyük melekler dua etmişler. Savaş kazanılıp fetih gerçekleştikten sonra Hz. Ali, Ahi Evran'ın yiğitçe "Evran" gibi savaştığını söylemiş ve kızını Ahi Evran'a vermiş.[40] Bir diğer rivayete göre; Kayseri'de kurup işlettiği debbağhanesinin mahzeninde yılan

[38] Abdullah Kaya, *agm.*, s. 548
[39] Namık Sinan Turan, "Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci" s. 162
[40] Kırşehir Müzesi'ndeki Ahilik Belgeleri, Ahi Şecerenameleri, Beratlar, Vakfiyeler (Haz: M.F. Köksal, O. Kurtoğlu, H. Karaköse, Ö. Şenödeyici, Kırşehir 2008, s. 4-5

beslediği için Evran yahut Evren denilmiştir. Bir diğer rivayete göre ise Ahi Evren, Kırşehir'e geldiği zaman halk bir yılanın musallat olmasından yakınınca, o da bu yılanı uysallaştırmıştır. Elbette böyle menkıbeler Ahi Evren'in Ahiler ve halk tarafından gördüğü değerin bir nişanesi olarak anlatılmaktadır. Bir başka rivayette de Ahi Evren ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin yılanı kırbaç olarak kullandıkları anlatılır. Debbağhanede yılan derisinin kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Ahi Evren'in Türkmenler arasında bir nevi bahşı olarak bilinmesi hasebiyle yılanlar üzerinde bazı işlemler yapmış olabileceği ihtimali de düşünülmektedir. [41] Ahi şecerenamelerine göre 1171 yılında doğmuş ve 93 yıl yaşamıştır. Ahi Evren'in çocukluğu ve gençliği, Hoylu olması hasebiyle memleketi Azerbaycan'da geçtiyse de Horasan ve Maveraünnehir'e tahsil için gitmiş ve Eşari kelamcısı Fahreddin Razi'den ders almıştır. 1204 yılında veya bir iki yıl önce Bağdat'a gittiği bilinmektedir. Bağdat'ta bulunduğu süre içinde Fütüvvet Teşkilatı'nın önde gelenleriyle ünsiyet kurmuş ve özellikle Evhadüddin Kirmani ile samimi olmuştur. Daha sonra Sadrüddin-i Konevi'nin babası Mecidüddin İshak ile birlikte Anadolu'ya giden Muhyiddin-i Arabî, Ebu Cafer Muhammed el- Berzai, Evhadüddin Kirmani gibi önemli âlimlere katıldığı anlaşılmaktadır. [42]

Kayseri'ye yerleşen ve debbağhane kuran Ahi Evren, Evhadüddin Kirmani'nin kızı ve Bacıyan-ı Rum teşkilatının kurucusu Fatma Bacı ile evlenmiştir. Ahi Evren ilk olarak Kayseri'ye yerleşmiş ve burada hocası Evhadüddin Kirmani ile Ahi Teşkilatını kurmuştur. 1227 yılında Konya'ya gelen Ahi Evren, payitahta gelerek devlet ricalinin desteğini de almayı amaçlamıştır.[43]

I. Alâeddin Keykubad'ın isteğiyle Konya'da medrese hocalığı da yapan Ahi Evren, Sultan Alâeddin adına bazı eserler de kaleme almıştır. [44] Ahi Evren ömür boyu kendini ilime adamış, *Letaif-i Gıyasiye, Letaif-i Hikmet, Vaziyet,*

[41] Mikail Bayram, Ahi Evren-Tasavvufi Düşüncenin Esasları, Ankara 1995, s. 13-14
[42] *age.*, s. 17-18
[43] Abdullah Ülker, Kültürel Değerlerin Korunmasında Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Ahilik Kültürü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Şubat 2010, s. 12
[44] Kayhan Atik, "Ahilik ve Siyaset", Kırıkkale 2011, s. 62-63

Ruhun Bekası, Tıp ve *İbni Sina*'dan tercüme kitabı dâhil 20'ye yakın eser bırakmıştır. [45] Bu eserlerin bazılarından bahsetmemiz gerekir.

a. Letaif-i Gıyasiye: Bu eser dört ciltten oluşmakta olup, birinci cildi felsefe, ikinci cildi ahlak, üçüncü cildi fıkıh ve dördüncü cildi dua, ibadet gibi konuları ele almıştır. Nüshalarından biri Mevlana Müzesi'nde bulunmaktadır.

b. Ağaz u Encam: Ahi Evren'in vasiyetnamesi ve son eseridir. Bir nüshası Bursa eski eserler kütüphanesinde olup, diğer nüshası ise Fatih (Süleymaniye) kütüphanesindedir. [46]

c. Menahic-i Seyfi: Kırşehir emiri Seyfü'd-din Tuğrul adına yazılmış olup, Şafii mezhebinin temel esaslarını ele alan bir ilmihal niteliği taşır. Ahi Evren'in itikadda Eş'ari, amelde Şafii mezhebinden olduğunu bu eser sayesinde öğreniyoruz.

ç. Letaif-i Hikmet: Ahi Evren bu eserini II. İzzeddin Keykavus'a sunmuştur. Eser siyasetnamedir. Eksik bir nüshası Esad Efendi (Süleymaniye) Kütüphanesi'nde, tam nüshası da *Paris Bibliothique Nationale*'de bulunmaktadır. Letaif'i Gıyasiye'nin ilk cildi ile üçüncü cildinin özetidir.

d. Yezdan-Şinaht: Bu eser esasen başlarda Sühreverdi el-Maktul ile birlikte çeşitli kişilere mâl edilmiştir. Oldukça tartışmalı bir eserdir C. Rieu, eserin British Muesum'da bulunan nüshasını incelerken Aynü'l-Kuzat el-Hemedani'ye nisbet etmiştir. Fakat Yezdan Şinaht'ın önsözü ve son bölümünden, *"Meclis-i Âli"* ve *Meclis-i Sami"* sözleriyle yüceltilen bir devlet başçısına sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu kişi de Mürşidü'l Kifaye'de adı geçen I. Alâeddin Keykubad'dan başkası değildir. Bu eserin 1130'da vefat eden Aynü'l Kuzat ve 1191'de vefat eden Sühreverdi el-Maktul'e mâl edilmesi zaten mantıklı değildir. Fakat bu kişilerin Ahi Evren'in düşünce âlemine büyük katkıları olmuştur.[47]

[45] Metin Elkatmış, Murat Demirbaş "Ahi Evran-ı Veli'nin Düşüncelerinin Demokrasi Kültürüne Yansımaları", Ankara 2013, s. 721
[46] Mikail Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu, Konya 1991, s. 67
[47] *age.*, s. 68

e. Mürşidü'l-Kifâye: Ruhun sonsuzluğu hakkında olup, sultan I. Alaeddin Keykubad'a sunulmuştur. Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

f. Tabsiratü'l-Mübtedi ve Tezkiretü'l-Müntehi: Eserin kısa adı Tabsira'dır. Tasavvuf felsefesi üzerine yazılmıştır. Mikail Bayram, Ahi Evren Tasavvufi Düşüncenin Esasları adlı eserinde bizzat yaptığı tercümesini vermiştir. Türkiye ve dünya kütüphanelerinde 32 adet nüshası bulunmaktadır. [48]

h: Tuhfetü'ş-Şekur: Ahi Evren, Sadruddin-i Konevi'ye yazdığı bir mektupta bu eserinden ve Tacüddin-i Kâşi için yazdığından söz etmiştir. Fakat nüshasına rastlanmamıştır. Kayıp bir eserdir.

ı. İlmü't Teşrih: Anatomi ile ilgili bir tıp kitabıdır. Letaif-i Gıyasiye'de bu eserden bahsetmiştir fakat eserin nüshası kayıptır.

i: Medh-i Fakr u Zemmi Dünya: Sühreverdi el-Maktul'ün "Vasiyye" adlı eserinin tercümesidir. Celaleddin Karatay'a sunulmuştur. Eserin nüshaları Bursa Eski Eserler Kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. [49]

1.5. Ahiliğin İlkeleri Ve Amacı

Ahi teşkilatının temelinde hiyerarşik düzen vardır. Esnaf ve sanatkârlara, iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve usta sıralamasına göre zanaat öğretilmiş, akşamları ise Ahi terbiyesi ve ahlaki eğitim verilmiştir. Bu sayede Türk esnaf ve sanatkârları arasında yardımlaşma ve dayanışma sağlanmış, buna ek olarak Bizans sanatkârlarıyla yarışabilecek düzeyde sanatkârlar yetiştirilmiştir. Şüphesiz ki bu başarının elde edilmesinde, Türk töresinin layıkıyla uygulanmasının yanında, usta-kalfa-çırak üçgeni içinde karşılıklı sevgi ve hürmet ile birlikte sıkı bir disiplin anlayışının varlığı da etkili olmuştur. Bu anlayış sayesinde gençler kötü akımların etkisinden ve başıboş bir yaşam tarzından korunmuştur. [50]

Ahilik teşkilatı çok güçlü bir ahlak anlayışına sahiptir. Bu nedenle bozulmadan yüzyıllarca Türk toplumu arasında varlığını devam ettirmiştir.

[48] *age.*, s. 66
[49] *age.*, s. 70
[50] Selahattin Bayram, *agm.*, s. 86

Ahilikteki ahlak esasları hem üreticiyi, hem de tüketiciyi koruma altına aldığından, son derece adildir. Zaten bir kuruluşun varlığını sürdürebilmesi, ilkelerine olan bağlılığıyla ölçülür. [51]

Ahiler iyilik yapmaktan, ikramda bulunmaktan, infak etmekten haz duyan insanlardır. Ahilik ruhu, Hz. Muhammed'in hadislerinden ilham alarak, egodan sıyrılmış ve başkasını kendisine tercih edecek olgunluğa erişmiştir. [52]

Türk kültür tarihinde önemli bir yer edinmiş olan Ahi teşkilatının ilkeleri kısaca dört maddede toplanabilir:

1. Kuvvetli ve galipken affetmek,

2. Hiddetliyken yumuşak davranmak,

3. Düşmanlığı dostlukla, kötülüğü iyilikle karşılamak,

4. Kendi ihtiyacı olduğunda dahi elindekini başkalarına vermek,

Küfredenler, nifak sokanlar, ikiyüzlüler, yalancılar, sözünü tutmayanlar, kan dökenler, sattığı malda hile yapanlar, başkalarına tuzak kuranlar Ahi olamazlardı.

Ahinin üç şeyi açık, üç şeyi kapalı olmalıdır:

Açık olanlar:

1. Eli açık olmalı (cömertlik)

2. Kapısı açık olmalı, (konukseverlik)

3. Sofrası açık olmalı, (paylaşımcılık)

Kapalı olanlar:

1. Gözü kapalı olmalı; kimseye hor bakmamalı ve kimsenin ayıbını görmemeli,

2. Dili bağlı olmalı; kimseye kötü söz söylememeli,

[51] Ramazan Karaman, "Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik", Çorum Haziran 2014, s. 101

3. Beli bağlı olmalı; kimsenin iffetine, namusuna, şerefine göz dikmemelidir.[53]

Gülşehri, Mantıktu't-Tayr adlı eserinde Ahiliğin sahip olduğu erdemlerden bahsetmiştir. Fütüvvet ve Ahiliğin aynı olduğunu açıklarken, Hüdhüd kuşu imgesinin öğütleriyle Ahilik felsefesinin temel ilkesinin alnı açık, toplum karşısında tertemiz olmak olduğunu ve hemen arkasından gelen ilkenin cömertlik olduğunu belirtmiştir. Ahi; muhtaçlara yardım etmeli, sofrasında her daim misafir bulunmalıdır. Ahi zaviyeleri genel itibariyle halka açık ve her gelenin karnının doyurulduğu ihsan kapısıdır. Gülşehri, Ahi Evren'in asitanesinde her akşam yüz kişinin doyurulduğunu kaydetmiştir. Ayrıca bir Ahinin kapısı da daima açık olmalı; bir şey istemek için yahut bir müşkülünü halletmek için gelenleri boş çevirmemelidir. [54]

Ahilikte Allah'a teslim olmak ve daima ümit etmek de önemli bir yer tutar. Bir Ahi, Allah'ın rahmetinden umudunu kesmez. Çünkü bu durum ahlakta zayıflığa sebebiyet verir. Fütüvvetnamelerde de bu konuya değinilmiştir. Örneğin; Hz. Lokman, oğluna nasihatte bulunurken şöyle buyurmuştur: "Allah'tan ricada bulun, ondan iyilikler bekle ama istediğin olmazsa isyan etme. Ondan çekin ama ona duyduğun korku seni Allah'ın rahmetinden meyus etmesin." Allah'a yakarırken ümitli olmak ve sebatla çalışmak Ahiliğin önemli ilkeleri arasındadır.[55]Bunun yanı sıra, iftira ve gıybetten sakınmak, haram olan yiyecek ve içeceklerden uzak durmak, bencil olmamak, bağışlamayı ve merhametli olmayı yaşam tarzı haline getirmek ve gerçekçi olmak da ahiliğin temel ilkeleri arasında yer alır.

Anayurtları olan Maveraünnehir ve Horasan'dan gelen Türk boyları, yeni yurtları Anadolu'da başka dilleri konuşan, başka milletlerden olan, başka dinlere inanan yerli halkın arasında kendi düzenlerini kurmak zorunda idiler. Bu nedenle öncelikle meslek grupları oluşturmaları ve bunları tek bir teşkilatta birleştirmeleri gerekiyordu.

[53] Cemal Anadol, *age.*, s. 62
[54] Rıza Yıldırım, "Bir Ahi İcazetnamesi Üzerine", Kırşehir 2012, s. 143
[55] Harputlu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, *age.*, s. 195

Ahi zaviyeleri sadece İslam inancını değil, Türk örfünü de Anadolu coğrafyasına yaymak ve hâkim kılmak istiyorlardı. Bu nedenle esnaf ve sanatkârları ve onların yanı sıra öğretmenler, ilim adamları, kadılar gibi bazı meslek gruplarını da halka faydalı olacak şekilde bir araya getirmek gerekiyordu. Halka faydalı olmanın, insanı Hakk'a yakınlaştıracağına inanan ahiler, içinde yaşadıkları topluma yararlı olmayı amaç edinmişlerdi.

Kişiyi eğitip üretici ve yararlı hale getirmek, ahlaklı, bilinçli sanat erbabı yetiştirmek suretiyle halkın ihtiyaçlarını karşılamasında halka yardımcı olmak, zengin ve fakir arasında dengeyi sağlayarak sosyo-ekonomik düzeni temin etmek, Ahi birliklerinin amaçları ve vazifeleri idi. [56]

Ahilikte insan-insan, insan-eşya, insan-doğa ilişkilerinin ana ekseni, insanın dünya ve ahiret mutluluğuna göre düzenlenmiştir. Bu yaklaşım, Ahilerin dünya için ahiretini, ahiret için dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışı geliştirmelerini sağlamıştır. Ahilik felsefesine göre bütün insanlar, eşya, tabiat ve dünya, Allah'ın bütün insanlığa bahşettiği emanet konumundadır. Dolayısıyla emek gücünün, tüketicinin kısaca insanın ve tabiatın sömürülmemesi, aralarında adalet ve denge ilkeleri korunarak kişisel ve toplumsal refah ve huzurun sağlanması esastır. [57]

Ahi Evren Şeyh Nasireddin Mahmud "*Letaif-i Hikmet*" adlı eserinde Ahiliğin kuruluş felsefesini şöyle ifade etmektedir: "*Allah insanı medenî yaratmıştır. Bunun anlamı şudur: Allah insanı yemek, içmek, giyinmek, evlenmek, mesken edinmek gibi çok şeylere muhtaç olarak yaratmıştır. Hiç kimse kendi başına bu ihtiyaçları karşılayamaz. Bu yüzden demircilik, marangozluk gibi birçok meslekleri yürütmek için çok insan gerekli olduğu gibi demircilik ve marangozluk da bir takım alet ve edevatla yapılabildiği için bu alet ve edevatı temin etmek için de çok sayıda insana ihtiyaç vardır. Böylece insanın (toplumun) ihtiyaç duyacağı bütün sanat kollarının yaşatılması gerekir. Bu halde toplumun*

[56] Cemal Anadol, *age.*, s. 64
[57] İbrahim Durak, Atilla Yücel "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", Isparta 2010, s. 152

bir kesiminin san'atlara yönelmesi ve her birinin belli bir sanatla uğraşması gerekir ki toplumun bütün ihtiyaçları temin edilebilsin"[58]

Yine Ahi Evren sanatkârların iş ortamındaki çalışma düzenleri hakkında da şöyle bir fikir beyan etmektedir: "*Birçok insanların bir arada çalışması sanatkârlar arasında rekabet ve münazaaya sebep olabilir çünkü bunların her biri kendi ihtiyacına yönelince menfaatler çatışması ortaya çıkar. Karşılıklı hoşgörü ve affetme olmadığı zaman münazaa ve ihtilaf zuhur eder. O halde bu insanlar arasındaki ihtilafı halledecek kanunlar koymak gereklidir. Bu kanun şeriata uygun olmalı ki ona uyulsun ve insanlar arasındaki ihtilafın halline vesile olsun. İhtilafsız bir ortam yaratılınca herkes rahatça umduğunu elde eder. İhtilaf zuhurunda ise bu kanuna müracaat ederek ihtilaflar ortadan kaldırılabilir. Peygamberlerin şeriat koymaları bundandır."*

Ahiler bütün şehir, kasaba, köy ve hatta dağ başlarına kadar yayılıp faaliyetlerini sürdürmüşler ve kurdukları zaviyelerin etrafında toplanan gruplar, yeni yerleşim yerleri oluşturmuşlardır. İbni Batuta Seyahatnamesi'nde bu düzen şöyle ifade edilmiştir: "Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacak yerlerini sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir."[59]

Ahilik öğretisiyle yetişen Türk esnaf ve sanatkârlar, üstün ahlaki değer ve felsefeleriyle Batılı devletlerin de dikkatini celbetmiştir. Alman Başbakanı Bismark, bu nedenle "Türkler Asya'nın centilmenleridir." demiştir. İngilizlerin de ticaret konusunda "Her zaman Türklerden alışveriş et" sözü, Türk esnafının sahip olduğu Ahilik felsefesini işaret etmektedir. [60]

[58] Mikail Bayram, "Türkiye Selçukluları Döneminde Ahilik", s. 8-9
[59] Mustafa Tekin, "Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri", Kırşehir 2004, s. 223
[60] Kasım Tatlılıoğlu, "Ahilik Teşkilatında İş ve Meslek Ahlakının Bireylerin Kişilik, Karakter ve Sosyal Gelişimine Etkisi", Kayseri 2013 s. 8

Kısacası Ahi birliklerinin ortaya çıkmasını sağlayan ana fikir; uzlaşma, dayanışma ve yardımlaşma bilincidir. Ahi birlikleri, Anadolu Türk siyasal ve sosyal birliğinin tam olarak sağlanmadığı bir dönemde, Bizans hegemonyasına karşı Türk menfaatlerini korumak ve toplumda huzuru sağlamak maksadıyla kurulmuştur.

1.6. Ahilik Teşkilatının Yapısı ve Yönetimi

Ahi teşkilatının örgüt yapısına genel açıdan bakıldığı zaman, kapsamlı bir teşkilat şeması görülmektedir. Ahi teşkilatına bağlı olan bütün Ahi birliklerinin merkezi Kırşehir'deki *"şeyhü'l-mesayih"* denilen Ahi Teşkilatı Başkanı bulunuyordu. Bütün Ahi Babaları, merkez tarafından atanır veya azledilirdi. Yaşadığı dönemde bütün Anadolu Ahilerinin şeyhi Ahi Evren'di. Her Türk şehrinde, Ahi Baba'ya bağlı olan Ahi lideri bulunurdu. [61] Kadim Türk geleneğinin önemli bir unsuru olan, kağanın halkını bir baba gibi koruması ve gözetmesi gibi, Ahilikte de Ahi Baba, esnafların durumlarıyla yakından ilgilenirdi. Otorite ve disiplinin yanı sıra, Ahi Şeyhi ve Ahi Babaları ve diğer Ahiler arasında baba-oğul ilişkisi gibi samimi bir ilişki vardı.

Esnaf şeyhinin başlıca görev ve sorumlulukları şunlardı: Esnafın mesleki sorunlarını halletmek, esnaf orta sandığını yönetmek; usta, kalfa, çırak ve yamak törenlerini düzenlemek, birliğe ait binaların bakım ve onarımını yaptırmak; davetçi, çeşmeci, bekçi, duacı gibi teşkilat görevlilerini işe almak ve gerektiğinde azletmek, yönetim kurulu toplantılarına katılmak ve mensubu bulunduğu esnaf kolunu temsilen büyük meclis toplantılarına katılmaktı.[62]

[61] Ali Erbaşı, " Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonları İle İlgili Uygulamalar", Ankara 2012, s. 1324
[62] Yusuf Ekinci, Ahilik, Ankara 2012, s. 74

Ahi teşkilatlarının yönetim kurulunda bulunan kişiler şu şekilde sınıflandırılmışlardır:

a) Esnaf Kethüdası: Yönetim kurulunun eğitimden sorumlu üyesiydi. Her toplantıya iştirak etmek zorundaydı.

b) Yiğitbaşı: Esnafın eğitilmesi, esnaflar arasında rütbelerin belirlenmesi, esnafa hammadde dağıtma, disiplin uygulanması ve cezaları yönetme gibi görevlerin yanı sıra ustaların peştamal kuşanma törenleri ve orta sandığın yönetimi konusunda şeyhin yardımcısıdır.

c) İşçibaşı: Teknik konularda yetişmiş kişiydi. İş kolunda elde edilen ürünlerin kontrol edilmesi, kalitesiz malların imha edilmesi ve standartların korunmasından sorumluydu.

d) Ehl-i Hibre: Esnaf arasında veya esnafla yönetim kurulu arasında meydana gelen anlaşmazlıklara hakemlik ederdi. [63]

Ahilikte yönetim kurulunun yanı sıra, bir de büyük meclis vardı. Esnaf teşkilatının en yetkili merciiydi. Bu meclis, kendi içinden seçtiği ve "Ahi Baba Vekili" olarak adlandırılan başkan tarafından yönetilirdi. Esnaflar arasında koordinasyon ve dayanışmayı sağlayan meclisin görevleri şöyleydi.

- Esnaf şeyhlerinin esnaflara karşı tutum ve davranışlarını incelemek,

Esnaf yönetim kurullarının toplantılarını düzenli olarak denetlemek,

- Esnaf yönetim kurulları tarafından verilen cezaları onaylamak ve yürürlüğe koymak,
- Hakkında şikâyet bulunan esnaf şeyhleri hakkında araştırma yapıp, görevini kötüye kullananların görevine son vermek,
- Hükümet tarafından alınan kararların, esnafların yararına olup olmadığına bakarak, hükümet yetkililerinden esnaflar adına taleplerde bulunmak.

[63] *age*,, s. 75

Büyük Meclis, her ayın sonuncu Cuma gününde toplanarak, gündemdeki konuları değerlendirir ve esnafın kendi içindeki meseleleri kurulda görüşülerek karara bağlanırdı. [64]

1.7 . Bacıyan-ı Rum

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında, Ahilerin kadın kolu olan Bacıyan-ı Rum teşkilatının önemi büyüktür. Âşık Paşazade, Anadolu Selçuklu döneminde Hacı Bektaş-ı Veli'nin Bacılarla temasından ve bu Bacıların önde gelenlerinden Hatun Ana'ya bağlılığından bahsetmektedir. Hacı Bektaş'ın kimsenin bilmediği ilim ve kerametlerini Abdal Musa ile de ilgisi olan Hatun Ana'ya gösterdiğini de bildirmektedir. Hacı Bektaş'ın *Menakıbname'si* olan *Velâyetname* adlı eserinde bu kadının ismi "Fatma Bacı", "Kadıncık Ana", "Fatma Ana" şeklinde sık sık geçmiştir. Bacıyan-ı Rum teşkilatının kurucusu Evhadüddin Kirmani'nin kızı ve Ahi Evren'in hanımı Fatma Bacı'dır.[65]

Velâyetname'de anlatıldığı üzere Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu'ya geldiğinde Fatma Bacı henüz genç kız imiş ve Hacı Bektaş'ın geldiğini erenler meclisinde bulunanlara bizzat haber vermiştir. Fatma Bacı, erenler arasında yetişmiş olgun bir insan olarak, yüksek ihtimalle Ahi Evren ile 1228 yılında evlenmiştir. [66]

Fatma Bacı önderliğinde kurulan Bacıyan-ı Rum teşkilatının kurulmasını gerekli kılan nokta, farklı meslek gruplarının yeni ihtiyaçlar doğurması ve böylelikle yeni meslek gruplarına ihtiyaç duyulmasıdır. Örneğin; deri atölyelerinde debbağlar derileri işlerken, çıkan yünler de yan ürün olarak kalmıştır. Bu yan ürünlerin işlenebilmesi için de örgücülük ve dokumacılığın yaygınlaşması gerekir. Ahi Evren de, Türkmen hanımların meslek öğrenmeleri ve iktisadi hayatta aktif olmaları için eşi Fatma Bacı'yı böyle bir teşkilat kurma konusunda desteklemiştir. [67] İslam öncesinden beri Türk kadınlarına atfedilen kutsallık; iffetine, aile ocağına verilen değer ve önem, Ahilik ve dolayısıyla

[64] Selahattin Bayram, *agm.*, s. 91
[65] Mikail Bayram, Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum, İstanbul 2008, s. 28
[66] *age.*, s. 48
[67] *age.*, s. 67

Bacıyan-ı Rum teşkilatını etkileyen Hacı Bektaş-ı Veli ekolünde de vardır. Türk ahlakı ve Türk kadınının toplumun yapı taşı olması, Fatma Bacı önderliğindeki bu teşkilatın temelini oluşturmuştur. [68]

Bacıyan-ı Rum teşkilatının isminin menşeine ilişkin bazı farklı görüşler vardır. Bunlardan biri Hacıyan-ı Rum, yani Anadolu hacılarıdır ki, her ne kadar Anadolu'dan hacca gidenlerin sayıları çok olsa da, böyle özel bir yapılanmalarının olması pek mümkün görünmemektedir. Bir diğer görüş; Bahşıyan-ı Rum olduğu şeklindedir. 14. yüzyılda İlhanlı sarayında "Uygur ve Moğol yazılarını bilen kâtip" anlamında kullanılan "bahşı" sözcüğü gerçekte "büyücü-halk şairi" anlamına gelmektedir. Bu grubun da böyle bir sınıf oluşturması beklenemez. Bu nedenle en mantıklı görüş, Bacıyan-ı Rum'dur. Ayrıca Bektaşi geleneğinde tarikattan hanımlara genel olarak "bacı" denmesi de bu teşkilatın adının bununla ilintili olduğunu göstermektedir. [69] Yine Bektaşi geleneğinde ve Ahilikte şeyhin hanımına *"anabacı"* denmiştir. Bu kadın teşkilatı esnaflıkla hemhal olmuş bir şehir teşkilatı niteliği taşısa da, köylerde, mezralarda ve küçük insan topluluklarının yaşadığı ıssız yerlerde de zaviyeler kurmuşlar, Türkmenlere kılavuzluk etmişlerdir. [70]

Bacıyan-ı Rum'un en önemli özelliklerinden biri, Türk toplum hayatında hiçbir baskı ve kısıtlamaya maruz kalmadan, Türk töresi ekseninde faaliyetlerini yürüten bir teşkilat olmasıdır. Hatta öyle ki, bazı tekkelerde kendileri için ayrılan yerlerde kalmışlar, fakat gündüzleri erkeklerle bir arada oturmuşlardır. Buna en iyi örnek; Antalya kale içindeki Ahi Kızı Tekkesi'nde kadınlar için tahsis edilen *"kadınlar mahfili"* adlı bölümün olmasıdır. Sadece Anadolu'da değil, Merv'de de Ahilerin kadın teşkilatlarında toplumsal rolünün erkeklerle eşit olduğunu Siiti Tekülbaz adlı kadın bir Ahi ifade etmiştir. Yine Fatma Bacı'nın kardeşi Amine Hatun, Şam'da bir Ahi zaviyesinde şeyhlik yapması, kadınlara verilen önemin bir göstergesidir.[71] Esasen kadınların mürşit olmaları Ahmet Yesevi'nin kızı Gevher

[68] Cemal Bardakçı, Alevilik Bektaşilik Ahilik, Ankara 1970, s. 36
[69] M. Fuad Köprülü, *age.*, s. 113-114
[70] Muhammed Kemaloğlu, "XI. ve XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklularında Sosyal Zümreler", Gümüşhane 2011, s. 150
[71] İbrahim Bahadır, Kadın Alevi ve Sünni Tekkelerinde Dervişler, İstanbul 2005, s. 144-145

Şehnaz ile başlamıştır. Ebu Fazlullah Hurufi'nin kızı Mahdumzade'yi de kendisine halef olarak seçmiş olsa gerek ki, veda mektubu yazmıştır. Kendi yerine halef tayin etme yahut bir yakınının yerine geçme geleneği, Bacıyan-ı Rum'a da sirayet etmiştir.[72]

Bacıların meslekleri ve Ahilerle olan bağından da bahsetmek gerekir. Bugün Konya'nın 40 km kadar kuzeyinde Başara adlı bir köy bulunmaktadır. Bu köyde tarihten günümüze ulaşan, belirli bir desen ve motifin dokunduğu halılar halen dokunmaktadır. Köy, adını Ahi Başara'dan almıştır. Ahi Başara önceleri bu köyde yaşıyorken daha sonra Moğolların zulmünden kaçarak bu köye gelmiştir. Bacıların Ahilerle ilgisi göz önünde bulundurulduğunda, Başara halılarının Bacıyan-ı Rum teşkilatı tarafından dokunduğu sonucuna varılabilir.

Ankara'da da aktif olan Bacıyan-ı Rum teşkilatı bünyesinde Fatma Bacı Karyesi ve Bacı Zaviyesi bulunduğunu biliyoruz. Ankara'da Ahi ünvanlı Bacılar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Ahi İklim Hatun'dur. Kaynaklarda özellikle Ankara'da Ağa Paşa ünvanlı kadın Ahilere rastlanmaktadır. Bazıları: Paşa Hatun, Oğul Paşa Hatun, İnan Paşa Hatun, İri Paşa Hatun, Ayan Paşa Hatun, Sultan Paşa Hatun, Turan Paşa Hatun.[73]

Bacıyan-ı Rum'un kadınlara iş sağlama rolü, vefa duygusuyla birleşince ortaya Kadınlar Pazarı gibi güzel bir yapı çıkmıştır. Vatan hizmetinde bulunan asker yahut şehit ve gazi eşleri, kızları, anneleri veya kız kardeşleri bu pazarlarda istihdam edilirlerdi. Kadınlar bahçelerinde yetiştirdikleri sebze ve meyveleri, süt, yoğurt, yumurta gibi ürünleri, el emeği göz nuru el işlerini bu pazarlarda satmışlar ve böylelikle hem ticarete katkıda bulunmuşlar, hem de kimseye muhtaç olmamışlardır.[74]

Ayrıca Moğol istilası esnasında 1243 yılında Fatma Bacı Kayseri'de Ahi ve Türkmen kadınlarını örgütleyip, birlikte Moğol ordusuna karşı koymuşlardır. Menakıb-ı Ahi Evran-ı Veli adlı eserde şu dizelerle anlatılmıştır:

---

[72] *age.*, 153-154

[73] Mehmet Ali Hacıgökmen, "Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyan-ı Rum Hakkında Bir Araştırma", Ankara 2005, s. 190

[74] Yaşar Çalışkan, M. Lütfi İkiz, Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik, Ankara 2001, s. 50

Hatunlar oturuben danışdılar

Siylerüne kamalar bağlaşdılar

Varıb Kayseri'yi tuttular mekân

Virmediler ol kâfire el aman.

Bacıların, hayır-hasenat işleriyle uğraştıkları ve vatanın imar edilmesine, güzelleşmesine katkıda bulundukları da bir gerçektir. Osmanlı'da da hanım sultanlar yahut asilzade hanımlar bu geleneğe uygun şekilde çeşmeler ve mektepler yaptırmışlardır. Örneğin; Nevfidan Hatun, Ahi Çelebi Mahallesi'ni, Nakşıdil Hanım Dülgeroğlu Mahallesi'ni kurmuştur. Asude Hatun, Bican Sultan, Kamer Hatun, Pertevniyal gibi mektepler de yine kadınlar tarafından yaptırılmıştır.[75]

Anadolu'nun Türkleşmesi için hizmet veren Bacıların, Ahi teşkilatında olduğu gibi disiplinli bir eğitimden geçtiklerini biliyoruz. Ata binmeyi, ok atmayı, ava çıkmayı öğrenerek fiziksel eğitimden; Türk töresine dair değerler, ilmihal ve muhtelif ilimleri öğrenerek de manevi eğitimden geçmişler ve sınırlarda elde kılıç düşmana karşı savaşmışlardır. Anadolu'nun ebedi Türk vatanı haline gelmesinde Türk kadınlarının milli şuurunu ayakta tutan bu teşkilatın önemi büyüktür.[76]

[75] *age.*, s. 42-44

[76] Semih Çeker, Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 48-49

İKİNCİ BÖLÜM

AHİ TEŞKİLATININ TÜRKMENLER ÜZERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK ETKİLERİ

2.1. Ahi Teşkilatının Ekonomik Faaliyetleri ve Etkileri

2.1.1. Ahilikte mesleğe giriş

Ahilikte mesleğe ve teşkilata girmek isteyen genç, bir asli üyeye başvurur, kabul edilmeden önce aza (matlub) tarafından uzun süre sınanır ve tetkik edilirdi. Ahlaki ve mesleki anlamda en ufak bir hata görüldüğünde teşkilata kabul edilmezdi. Özellikle eşraftan olan kimselerin çocukları çok sıkı bir denetimden geçirilirdi. Herkese eşit ve hakkaniyetli davranılırdı. Talibin, yani çırağın ahlakı ve terbiyesi konusunda olumlu bir izlenim oluşmuşsa, törenle teşkilata kabul edilirdi.

Fütüvvetnamesiyle ünlü Burgazi'ye göre her müslümanın bir şeyhinin olması gerekir. Şeyhi olmayanın mürşidi şeytandır. Yiğit, ahi, şeyh birdir. Yiğitlik; fütüvvet ehli olmak, Ahilik; Yola koyulmak; Şeyhlik ise; varılacak menzile varmaktır.[77] Fütüvvetnamelerde Ahi olmak isteyen gençlerin başlangıç aşaması "yola koyulmak" şeklinde tabir edilmiştir. Yazarı belli olmayan bir fütüvvetnamede fütüvvet ehli olmak isteyenlerin başvuru süreci anlatılmıştır. Bu esere göre; Erkân erenlerinin erkânı üzerine, erenlerin icazetiyle talebesini yola koymak isteyen üstad, yol kardeşlerine danışırdı. Sağ yol kardeş: "Allah'ın izniyle" cevabını verir. Ne ile yola koyulduğu sorulunca üstad: "Üç İhlâs bir Fatiha" cevabını verir ve icazet isteyerek kapıya geçerek "Esselamun Aleyküm ey ehl-i tarikat" derdi. O zamana kadar dürüst, haramdan uzak bir yaşam sürdüğünü ve Allah'a olan inancının tam olduğunu beyan ederdi. Sonra şeyh olan kişiye, usta olan kişi elini kaldırarak dua edip, yüzüne sürerdi. Daha sonra usta adayı diz çökerek oturur ve nakip, sanat öğrenecek olan çocuğu meydana getirirdi.[78]

[77] Burgazi, Fütüvvetname (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1953, s.88
[78] Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname (Haz: İbrahim Arslanoğlu), Ankara 1997, s. 33

Sürekli çalışan yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar teşkilatın dâhilî; emeklilik, hastalık, sakatlık, güçsüzlük gibi nedenlerle çalışamayacak durumda olanlar ise haricî azalarını oluştururlardı.[79]

Ahi birlikleri, sosyal ve siyasi fonksiyonlarının yanı sıra eğitim alanında da önemli görevler üstlenmiş bir kurumdur.

Bu eğitim sisteminde;

1. İnsan bir bütün olarak ele alınmış, sadece mesleki değil, ahlaki, dini ve sosyal bilgiler de verilmiştir.
2. İş başında verilen eğitimin, iş dışında verilen eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.
3. Eğitim belirli bir aşamada biten değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır. [80]

Ahi birliklerinde eğitim, iş başında ustalar ve kalfalar tarafından verilirdi. Mesleki ve sosyal eğitimde eğitimin ilk kademesi yamaklıktır. En fazla 10 yaşında olan çocuklar, velileri tarafından ustalara meslek öğrenmeleri için götürülür, okuma-yazma bilmeyen çocuklar varsa öğretilirdi. Gündüzleri mesleki eğitim alan çocuklar, daha çok cumartesi akşamları Ahi zaviyelerinde dini ve içtimai eğitim de alırlardı. Böylelikle edeb ve erkân öğrenirlerdi.

Ahilikte akıl ve bilim çok önemli bir yere sahipti. Bu nedenle Ahi şeyhleri gençleri kulaktan dolma bilgiler yerine medreseye yönlendirmişlerdi. İlim öğrenmenin kadın ve erkek için gerekli olduğunu düşünen Ahi babaları, bilmedikleri bir hususta çırak ve kalfaları müderrislere veya kadılara yönlendirirlerdi. Eğitimin sürekli, kalıcı ve uygulamalı olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri bedestenler olmuştur. Çünkü Kapalıçarşılarda ve bedestenlerdeki odalarda ve dükkânlarda esnaflar çalışma saatleri dışında genç yetişkinlere dakik olmalarını öğütler, üretimi artırmak için çalışmanın ve azimli olmanın önemini anlatırlardı.[81]

[79] Selahattin Bayram, *agm.*, s. 88
[80] Yusuf Ekinci, *age.*, s. 247
[81] Refik Soykut, Orta Yol Ahilik, Ankara 1971, s. 100-101

Ahi Teşkilatında en önemli unsurlardan biri meslek pirleri idi. Esnaflar her mesleğin bir öncüsü olduğuna inanırlar ve ilk üstadın adı mesleğe girişte şed törenlerinde de zikredilirdi. Meslek pirlerinden peygamber olanların meslekleri şöyledir: Hz. Âdem, çiftçi; Hz. Şit, hallaç; Hz. İdris, terzi ve yazıcı; Hz. Nuh, marangoz ve gemici; Hz. Hud, tüccar; Hz. Salih, deveci; Hz. İbrahim, sütçü ve dülger; Hz. İsmail, avcı; Hz. İshak, çoban; Hz. Yusuf saatçi; Hz. Musa, çoban; Hz. Zülkifl, ekmekçi; Hz. Lut, tarihçi; Hz. Üzeyir, bağcı; Hz. İlyas, çulhacı; Hz. Davud, zırhçı; Hz. Lokman, hekim; Hz. Yunus, balıkçı; Hz. İsa, seyyah; Hz. Muhammed, tüccar.

Bunlardan başka çok sayıda meslek piri vardı. İçlerinden 17 kemer best olarak bilinen kimseler ve meslekleri şöyledir:

1. Selman-ı Farisi: Berber. 2: Ömer ibn-i Ümeyye: Peyk. 3. Bilal-i Habeşi: Müezzin. 4. Büride-i Eslemi: Sancaktar. 5. Zünnun-u Mısri: Tabip. 6. Suheyb-i Rumi: Ahi. 7. Hasan-ı Basri: Şeyh. 8. Kamber: Seyis. 9. Kümeyl ibn-i Ziyad: Şeyh. 10. Abdullah ibn-i Abbas: Tefsirci. 11. Malik el-Eşter: Silahtar. 12. Muhammed b. Ebu Bekr: Mimar. 13. Cömerd Kassap: Kasap. 14. Cabir-i Ensari: Nakib. 15. Ebu Zer-i Gıffari: Palancı. 16. Ebu Derda: Riyazet ehli. 17. Ebu Ubeyde: Reis. [82]

Mesleğe adım atan her genç pirini, üstadını bilmekle mükellefti. Ahi teşkilatına dâhil olmak isteyen genç, geldiği andan itibaren devamlı eğitime tâbi tutulur; Ahi babasına itaat etmesi, onun sözünden çıkmaması ve onun izni olmadan bir iş yapmaması gerekirdi. İlk başta yol kardeşi tarafından hazırlanan genç, önce ahlaki sonra mesleki eğitim alır ve her açıdan hayata hazırlanırdı. Ahi Birliklerinde çıraklar, bugünkü tabiriyle tam bir öğrenci muamelesi görürlerdi. Çırağın mesleğini iyi öğrenememesinden veya kusurlu davranışlarından dolayı ustaya iyi gözle bakılmazdı. Aynı dönemlerde Batı toplumlarındaki usta-çırak ilişkileri tamamen katı bir bencilliğe ve çırağın insafsızca sömürülmesine dayanıyordu.[83]

[82] Neşet Çağatay, Ahilik Nedir, Ankara 1990, s. 69-70
[83] Muhammed Kemaloğlu,"Anadolu'da İlk Esnaf Teşkilatı", 2013, s. 261-262

Kuran-ı Kerim ve dini ilimlerin yanı sıra edebiyat, musiki, Türkçe, Arapça, askerlik, güzel yazı yazma dersleri de verilirdi. Divan şairi Bâki, saraç çırağı olarak böyle bir eğitimden geçmiştir.

Zaviyelerde çocukları ve gençleri yetiştiren hocalara "Muallim Ahi" veya "Emir" denirdi. İlmi sahada yetkili kişiler de ders verirlerdi. Zaviyelerde verilen eğitim, mesleğin yanı sıra, hayata hazırlamaya yönelikti. Ahilikte ahlaki eğitim de önemli bir yerdedir. Mesleğini dürüst, işlediği ve sattığı ürünü yahut verdiği hizmeti sağlam yapma, meslek onuruna aykırı davranmama gibi iş ahlakının olmazsa olmaz kuralları da öğretilirdi

Ahilerin ahlaki eğitimde öğrendikleri ve kaçınmaları gereken davranışlar şunlardı: içki içmek, zina ve livata yapmak, gammazlık, gıybet ve iftira etmek, kibirlenmek, münafıklık, sözünde durmamak, kin tutmak, haset etmek, affedici olmamak, kadınlara şehvetle bakmak, cimri olmak, insanların ayıbını ve sırlarını araştırmak, hırsızlık yapmak.

Ahiliğin değerler sisteminde üstün ahlakın en önemli temsilcisi Hz. Muhammed'dir. Ahilik öğretisini benimseyen kişi, fütüvvetnamelerdeki dini ve ahlaki buyruklara uymak zorundadır. Mesleğe girişte okunan Nakkaş Ahmed'in "Fütüvvet Hutbesi"nde İsrâ suresinin 32-39. ayetleri de yer almıştır. Ahilerin mesleki kimliğini belirlemede öncü olan fütüvvetnameler, ahlaki eğitimle ilişkili olup, "ideal insan" yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu konuda Seyyid Muhammed bin Alâeddin el-Hüseyin er-Razavi'nin Fütüvvetname-i Kebir adlı eserinde *"Fütüvvetdarlar arasında söylenip işitilen erkânın önemini kaleme getirip tövbe etmek ve söz vermek ve yol atası ve yol karındaşı edinmek ve şakirtlerin ilerlemesinin yolunu helva-yı cefne*[84] *ne yolla pişirdiklerini ve nice kısmet ettiklerini ve şehirden şehre ne yolla gönderdiklerini ve teslim eden kişi nice edip ve şu an ne şekilde almak gerektiğini ilahi huzurda*[85] *birbirine lokma sunmasını ve birbirinden hak talep etmek ve bir yol sahibinden günah sadır olduğunda safta durup, kapıya geçip hak talep ola. Horasan ve Irak pirleri buna "kıbleteyn*

[84] Helva-yı Cefne: Erkân ile pişirilen ve tahta kap içinde ikram edilen, Hz. Âdem'den Hz. Ali'ye silsile halinde ulaştığına inanılan helva yapma âdetidir.
[85] İlahi Huzur: Ahi meydanı; mahşerdeki ulu divanı çağrıştırdığı için Ahilikte kutsal kabul edilir.

tarikatı" derler ve dahi Mekke ve Medine erenleri "makam-ı insaf" derler, bu makamda evvel duracak tarikat ashabı zorluk çektirip, yol gösterirler." [86] Şeklinde, Ahilerdeki edeb erkâna uygun davranma konusundaki hassasiyeti ifade etmiştir. Yine Razavi'nin Fütüvvetname-i Tarikat adlı eserinde Ahilerde bulunması gereken iman özellikleri, şeyhin etmesi tavsiye edilen bir dua ile şöyle anlatılmıştır. "Allahım bizleri ilimle şereflendir ve takvayla, öğrettiklerinle faydalandır. Verdiğin rızıkları bize mübarek kıl. Bizi ördürdüğün zaman dünyamız ve ahiretimizle dinimiz üzere olmamızı sağla. Kaybettiklerimizden ve muhtaç olmadıklarımızdan bizleri koru. Göz açıp kapayana kadar bizi nefsimizle baş başa bırakma. Allahım hayatımızı her zaman arttır, ölümümüzü her türlü kötülükten kurtaracak şekilde bize rahat kıl. Hidayetinle bizi doğru yola sevkettin, sana itaat konusunda zayıf kaldık. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Efendimiz Muhammed'e, Ehli Beytine ve ashabına salât ve selam olsun." [87] Sülemî'nin Ahilerde bulunması gerektiğini belirttiği kötülüğe iyilikle karşılık vermek, yaptığı işten karşılık beklememek, muhatabından daha güçlüyken affedici olmak, başkalarının kusurları yerine kendi kusurlarıyla meşgul olmak, şefkatli, cömert ve alçakgönüllü olmak gibi birçok özellik, Hz. Muhammed'in şahsında mevcuttur ve Ahiler de değerlerini sünnete göre belirlemişlerdir. [88]

Ahilikte de eğitim, günümüzdeki gibi teorik ve uygulamalı idi. Ezberci bir eğitim sistemi yoktu. Mesleki yükseliş kademe kademe ve adaletli olurdu. Ahilikte eğitim esaslarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Kişi mesleğini yeteneğine göre seçmeli, seçtikten sonra meslek değiştirmemelidir. Çünkü meslek değişimi kaynak, zaman ve insan gücü israfına neden olmaktadır.

2. Her birey iş ahlakına sahip olmalı; meslekte ihmal, hata ve suçlar mutlak surette cezalandırılmalıdır.

---

[86] Razavi, Fütüvvetname-i Kebir (Hazırlayan: Sadullah Gülten, Hacı Yılmaz), İstanbul 2014, s. 22-26

[87] Razavi, Fütüvvetname-i Tarikat (Hazırlayan: Osman Aydınlı), Ankara 2011, s. 159

[88] Nevzat Aydın, "Ahilikte Ticaret Ahlakının Hz. Peygamber'in Sünnetindeki Temel Referansları", Zonguldak 2015, s. 91

3. Meslek öğrenen kişiye araştırmacılık teşvik edilmelidir. Kişinin kendi mesleğinde uzmanlaşması, sürekli kendini geliştirmek ve öğrenmeye açık olmakla mümkündür.

4. Ahilikte herkes her yerde, her istediği işi kuramaz. İhtiyaçlara göre meslekler gruplandırılır. Eğitilmiş işsiz kesim oluşmaması için farklı farklı meslek grupları istihdam edilir.

5. Eğitim yalnızca mesleği kapsamamış, Ahiler güzel sanatlara da yönlendirilerek, boş zamanlarını da verimli kullanmaları sağlanmıştır. Bunun yanı sıra yaren sohbetleri ve eğlenceler düzenlenerek, Ahi birlikleri arasında bütünlük ve yakınlık sağlanmıştır. [89]

Ahilikte kalfalığa geçişi sembolize eden "Şed Kuşanma" vardır. Şed töreni bir esnaf merasimidir. Amacı; kalite ve standarda uygun bir zanaatkâr yetiştiğini halka duyurmaktır. Ahiliğe kabul edilme töreninde önce tuzlu su içilir, şed kuşanılır (bele kuşak bağlanır) ve şalvar giyilirdi. Tuzlu su bilgiyi, şed kuşanma yiğitliğe ve hizmete hazırlığı, şalvar namusu simgelerdi. Ahiliğe girenler "yol kardeşi" denen iki kalfa ile "yol atası" denen bir ustadan meslek eğitimi alırdı. Böylece çıraklıktan kalfalığı ve ustalığa yükselirdi. İlkbaharda düzenlenen Ahilik törenine herkes katılır, usta olanlara Ahilik törelerine göre peştamal bağlanırdı. [90] Şed; yetiştirilen çırakların, ustadan onay aldıkları törende bellerine bağlanan, pamuktan veya yünden yapılan peştamaldır. Beşe bükülüp üçe katlanan şed, hurma yaprağından örülmüş tepsi içinde üçe katlanmış seccade ile birlikte Ahi Baba'ya sunulurdu. Çarup çekme (süpürme), hediye verme, nasihat etme, el öpme törenlerinden sonra şed, usta adayının beline bağlanır ve sanatıyla ilgili sırlar verilirdi. Bir rivayete göre kalfalıkta iki ayrı şed kuşatılırdı. Bunun tam olarak ne anlama geldiği ancak yol ehli olanlar tarafından bilinmekteydi. Şed töreninden

[89] Fahri Kayadibi, "Anadolu Selçuklular Döneminde Ahi Teşkilatında Eğitim", İstanbul 2000, s. 187

[90] Ali Yılmaz Gündüz, Mehmet Kaya, Cahit Aydemir, "Ahilik Teşkilatında ve Günümüzde Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Değerlendirme", Afyon 2012, s. 41

sonra ustalar hep birlikte "Yüce Allah dest-girin ola, postun mübarek ola, kâr ve kesbin zülâl ola." derlerdi. [91]

2.1.2. Ahiliğin Türkmenler arasındaki esnaf ve sanatkâr faaliyetlerini düzenlemesi

Ortaçağ boyunca Anadolu'nun içtimai ve iktisadi hayatının düzenlenmesinde önemli roller üstlenmiş olan Ahilik teşkilatı, toplumu bir bütün olarak ele alarak bütün toplumsal grupların menfaatini düşünmüş, vurgunculuk, çatışmacılık, serbest rekabet ve haksız kazancı reddetmiş, uzlaşmacı sosyal ve ekonomik ilişkilerin kurulmasını hedeflemiş, buna bağlı olarak da sosyal adalet, din ve ahlak kuralları ile geleneklere bağlı iş ahlakıyla toplumda düzen sağlamıştır.[92]

Gerçek bağımsızlığın, ekonomik bağımsızlıkla elde edileceğine inanan Ahi dervişleri, günümüz karma ekonomisine benzer bir sistem geliştirerek özel teşebbüs ve mülkiyeti devletçilikle harmanlamışlardır. Ahiler, ekonomik bakımdan rasyonel bir üretim düzeninin kurulmasına, hammadde sağlanmasında karşılaşılan sorunların çözülmesine ve üretilen malların tüketici ile araya herhangi bir aracı sokulmaksızın ulaştırılmasına yardımcı olmuşlardır.

Ahi birliklerinin tüketici haklarını korumak için almış olduğu tedbirler ve bu tedbirlerin uygulanması konusunda gösterilen hassasiyet, sanayi alanında üretici ile tüketici arasına herhangi bir aracı sınıfın girmesine engel olmak misali; yüzyıllar boyu devam etmiş, zaman zaman esnaf tarafından tespit edilen standartlar ve narhlar, *Kanunname-i İhtisâb-ı Bursa* örneğindeki gibi padişah fermanı haline gelmiştir. [93]

[91] Baha Said Bey, Türkiye'de Alevi-Bektaşi, Ahi ve Nusayri Zümreleri (Hazırlayan: İsmail Görkem), Ankara 2000, s. 67-68
[92] Metin Hülagü, "Ahi Evran ve Ahilik", http://metinhulagu.com,14.04.2017 s. 3
[93] Metin Hülagü "Ahi Evran ve Ahilik", s. 4

Bundan hareketle *"Hisbe"* kurumu, devletin zaman zaman piyasaya yaptığı müdahaleleri uygulama görevini yürütmüştür. Yöneticiler, esnaf ve tüketicilerin hakkını güvence altına almak için kurduğu hisbe teşkilatları vasıtasıyla haksız rekabet ve tekelci anlayışı önlemiştir. [94]

Her konuda adil ve hakkaniyetli davranılmasına özen gösteren Ahiler, kurallara uymayanlara bazı cezai işlemler uygularlardı. Buna en iyi örneklerden biri: Bir ayakkabı dükkânından alınan ayakkabı kusurlu çıktığı takdirde, ayakkabı delinerek bir ip geçirilir ve dükkânın çatısına asılırdı. Ayrıca dükkân kapatılarak, ayakkabı ustasının peştamalı kapıya bağlanırdı.

En hafif cezalardan biri ise; esnafa ustalara kahve pişirtmekti. Meslek değiştirmek isteyen, mesela debbağ iken kasap olmak isteyen kişinin yakası kesilip börkü alınıp teşkilattan atılırdı. Bu ceza verilmezse de, omzundan yukarıya olmamak şartıyla doksan dokuz kez değnekle vurmak yahut bin akçe cerime alınırdı. Aynı ceza, birbirleriyle çok sert şekilde münakaşa eden Ahilere de verilirdi.[95]

Kimi cezalar da suçlara göre daha ağırlaştırılır, suçlular toplumdan ihraç edilirlerdi. Mesela; en ağır suçlardan biri yolsuzluk yapmaktı. Yolsuzluk yapan esnaflara kimse selam vermez, hammadde satmaz, herhangi bir ürün satın almazdı. Kahvehanelere dahi giremezlerdi. Görülmektedir ki, Ahilik aynı zamanda hukuki bir kurumdur. [96]

2.1.3. Kaliteli mal üretimine etkisi

Ahi teşkilatında adaletli ve hakkaniyetli olmak çok önemlidir. Bu nedenle hammaddenin satın alınması, dağıtımı, elde edilen ürünün kalitesi ve fiyat tespitinde de devlet ve Ahi birlikleri yan yanadır. Ahi teşkilatının yönetim kurulları tarafından belirlenen fiyatlar, devlet temsilcisi olan kadı tarafından incelenip onaylandıktan sonra yürürlüğe girerdi.

---

[94] Ekrem Erdem, "Anadolu Türk Medeniyetinin İnşasında Ahilik Kurumunun Sosyal Ve Ekonomik Katkıları" Kırşehir 2012, s. 28
[95] Baha Said Bey, *age.,* s. 70
[96] Namık Sinan Tekin,"Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri", Kırşehir 2004, s. 226

Esnaf ve sanatkârların, ürün kalitesi için oluşturdukları tüzüklerde, *"Ekmekçilerin çörekleri çiğ ve kara olmaya; kasap koyunu gece temizleye, semizini tutup zayıfını boğazlamayalar, her zaman koyun tedarik edeler ve halka et yetiştireler, tayin olunan miktardan eksik satmayalar; aşçının pişirdiği et çiğ olmaya, bezi ve kâsesi temiz ola, eti pak kotaralar, adet ve kanun nice ise öyle satalar."* gibi kalite hassasiyeti ön planda tutulmuştur. Ayrıca Ahilerde satılan malın sunumuna ve estetiğine de önem verilmiştir: *"Yoğurtçuların yoğurduna bakıla, yüküne göre narh vereler, nişasta ve su katmayalar. Turşucular gözlene, insaflı satalar ve turşuları sirkeyle kuralar. Şerbetçiler takip edile, kuru üzümün okkası bir akçaya satılırsa şerbetin bir okkası da bir akçaya satıla, Şerbetler miski ve gülabi (gül kokulu) ola. Çuhacıların çuhaları gözlene, erkek çuha kaftanı bir boy, eteği iki ola. Düğmesiz satılmaya, dikişi iyi ola, dikişsiz satılmaya. İpekçiler de gözlene, ipekleri düz ola. Düygü olmaya. Kazazlar da gözlene, ipliğinin şeridi iyi ola, sağlam ördüreler, iyi dikeler. Metadan ve kumaştan hiç kimse arttırmaya, yalan söylemeye, halka ondan zarar olmaya."*[97] Görüldüğü gibi, Ahilikte verilen hizmet ve elde edilen ürünün halkın zararına olmamasına, kalitesinin ve hammaddesinin tam kararında olmasına önem verilmiştir.

Üretilen ürünü yürürlükteki fiyattan daha düşük veya yüksek fiyata satmak kanunlara aykırı olduğu gibi, hükümet tarafından da yasaklanmıştır. Halkın mağdur edilmemesi için, rekabetin oluşmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda Osmanlı'da Ahi birliklerinin denetleme mekanizmasına benzer nitelikte bir örgüt olan "muhtesiplik" kurulmuştur. [98]

Ahilerin bu tutumunun temelinde Hz. Muhammed'in sahip olduğu ticaret ahlakının payı büyüktür. Hz. Peygamber, ticarette çokça yemin etmemek gerektiğini, malın satılmasına sebep olsa bile, bereketin kaybolacağını belirtmiştir. İslam'dan önce Hz. Muhammed, Mekke'de Hılfu'l-Fudûl'e (Erdemliler cemiyeti)

[97] Hayrani Altıntaş, "Estetik Açıdan Ahilik ve Fütüvvetnameler", Ankara 1989, s. 197-198
[98] Sabahattin Güllülü, Ahi Birlikleri, İstanbul, 1977, s. 147

üye olmuş ve haksızlığa uğrayan herkesin hakkını müdafaa etmiş ve kötü niyetli tacirlerin hilelerini engellemek için mücadele etmiştir.[99]

2.2. Ahi Teşkilatının Anadolu Türklüğünün Sosyal Yaşantısındaki Rolü

2.2.1. Ahiliğin şehirlerin kuruluş ve imarındaki etkileri

Türkler Anadolu'da göçebe yaşamlarını sürdürmenin yanı sıra, yerleşik düzeni de benimsiyorlardı. Dağ ve yayla insanı olan göçebe Türkmenler, geçimlerini daha çok hayvancılıkla sağlarken, şehirdeki Türkler de geçmişteki Bizans şehirlerine Türk kimliği kazandırmaya çalışıyorlardı. [100] Çoğunlukla geleneksel hayvancılıkla uğraşan Türkler, Ahiliğin yayılmasıyla birlikte besicilik de yapmaya başlamışlardı. Zanaat erbabı, nakliyeci, esnaf ve işçi olarak ekonomik yaşama katkıda bulunarak, yerleşik hayata geçmek için önemli adımlar atmışlardı. Bütün bunların etkisiyle, surlar içine sıkışmış olan yerleşim birimleri, adeta kabuklarını kırarak büyümüşlerdi.[101]

Ahiliğin Selçuklu Anadolu'sunda göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçişi hızlandırması ve şehircilik üzerindeki olumlu katkıları yanında şehirleşmeyle beraber ekonomik yaşam üzerindeki etkileri de sonraki dönemde belirleyici oldu. Beylikler döneminde özellikle Konya, Kayseri, Sivas gibi gelişmiş kentlerin belirli yerlerinde çeşitli zanaat dallarında uzmanlaşan açık ve kapalı çarşılar vardı. Bazı Anadolu şehirleri ise belli üretim alanlarında öne çıkmışlardı. Örneğin Ankara yoğun bir soft üretim merkeziydi. Karaman'da boğazı denen astar kumaşı, Sivas'ta aba ve kaliteli deri imal ediliyordu. Çeşitli sanat erbabı ayrı loncalar etrafında toplanmışlardı. [102]

[99] Nevzat Aydın, *agm.*, s. 99
[100] Namık Sinan Turan, *agm.*, s. 166
[101] Abdullah Kaya, *agm.*, s. 556
[102] Namık Sinan Turan, *agm.*, s. 166

Hiç şüphesiz Anadolu Türk şehirlerinin kurulmasında halkın dini inançlarını temsil eden dervişlerin etkisi büyük olmuştur. Wittek ve Köprülü, Anadolu'nun fethinde ve yeni Türk yerleşim yerlerinin oluşmasında Gazilerin, Abdalların, yani Horasan erenlerinin önemli bir yeri olduğunu kaydetmişlerdir.

Şehirleşmede ilk aşamayı mahalleler oluşturmuştur. Mahallelerin oluşumunda Rum ve Ermeni kiliselerinin camilere çevrilmesinin önemi büyüktür. Aksarayi, Sinop'un Muineddin Pervane tarafından fethedilmesinden bahsederken: *"İncil sesinin yerini Kur'an sesi aldı. İslam kelimesinin yüce işareti olan ezan sesi, tam anlamıyla yayılma gösterdi."* demektedir. Mahallelerin, hem dönüştürülen hem de yeni inşa edilen camilerin etrafında kurulduklarını söylemek mümkündür.

Mahallelerin oluşumunda bir diğer etken: tekke ve zaviyelerdir. Örneğin; Kayseri'deki *Debbağlar Mahallesi*'nde bir Ahi zaviyesi bulunmaktaydı. Eflaki'nin rivayetine göre; Konya'daki Ahiler de Hanikah-ı Ziya'nın çevresinde ikamet etmekteydiler. Hemen her Ahi zaviyesinin etrafında bir mahalle kurulmuş olması kuvvetle muhtemeldir. [103]

Şehirlerde zaviyelerin çokluğu, kurulan mahallelere zaviye adlarının verilmesinden anlaşılmaktadır. Osmanlılar Erzurum'u ele geçirdiklerinde şehrin oniki mahallesinden dokuzunun adı zaviyelere tekabül etmekteydi. Kırşehir'deki *Kunduracı Ruzbe*, Konya'daki *Attar Armağan şah* ve *Bakırcı Yusuf* mahalleleri buna örnek olarak verilebilir. Yine Ankara'daki Ahi Şerafettin Zaviyesi buna güzel bir örnektir. Aynı adı taşıyan cami ile aynı tarihlerde inşa edildiği kabul edilmektedir. Kitabesi olmayan bu caminin, batı kapısının güney yönünde yazılı olan "Seyfeddin" isminden, buranın I. İzzeddin Keykavus döneminde adı geçen Emir Seyfeddin Çeşnigir tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca minberdeki kitabeye göre 1290 yılında Ahi Hasaneddin ve Ahi Hüsameddin adlı iki kardeş tarafından onarıldığını öğreniyoruz. Caminin kuzeydoğusunda da Ahi Şerafettin Türbesi yer almaktadır.[104]

[103] Ahmet Akşit, "Selçuklular Devrinde Kent İskânı ve Mahalleler", Çankırı 2014, s. 69
[104] Hakkı Acun, Umut İnci, "Ankara Ahi Şerafettin Zaviyesi", Ankara 2016, s. 31-33

İbni Batuta, Antalya'dan başlayarak Burdur, Gülhisar, Lâdik, Milas, Barçin, Konya, Niğde, Aksaray, Kayseri, Sivas, Gümüş, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Manisa, Balıkesir, Bursa, Görele, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu, Sinop gibi Anadolu şehir ve kasabalarında uğradığı ve ağırlandığı Ahi zaviyelerinden bahsetmektedir.[105]

Zaviyeleri kuran Ahiler ve Dervişler, Türkmenlerin yerleşik hayata geçmelerinde etkili olmuşlardır. Ahiliğin teşekkül edip, yayıldığı Kırşehir'in en ünlü mahallesi Ahi Evren Mahallesi'dir. Bugün hala Kırşehir'in merkezinde bulunan bu mahallede başlangıçta yalnızca bir zaviye varken Seydi Beyoğlu Emir Hasan Bey 1450 yılında bir kitabe koydurmuş ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde (1560-61) Ahi Evren'in ahfadından bir şeyh mescit inşa ettirmiştir. 1485'ten itibaren şehir kimliği kazanan Kırşehir'de bir diğer Ahinin adını taşıyan Âşık Paşa Mahallesi de kurulmuştur.[106]

Isparta'da bulunan Ahi Bahaeddin Mahallesi de adını zaviyeden almıştır. Ahi Bahaeddin Camii bu mahalleye adını vermiş olup, Uluborlu'daki ahiler, Eğirdir'de Ahi olan Mehmet Çelebi'nin kızı Cihanbaht Hatun'un soyundan dört kişinin türbesi bu caminin içinde olduğunu nakletmişlerdir. [107]

Sivas'ta da Ahi zaviyelerinin yerleşime katkısı büyük olmuştur. Ahi Mehmed Külahduz, Ahi Ahmed Çelebi, Hangâh-i Ahi Carullah, Hangâh-ı Ahi Mecidüddin zaviyeleri, şehrin yapısını büyük ölçüde şekillendirmiştir. [108]Ayrıca artık adı değişmiş olan Keçibula Mahallesi, Mısmılırmak'ın batısında kurulmuş olup, mahalleye ilişkin ilk bilgi, 1514 tarihli vakfiye kaydından öğrenilmektedir. Günümüzde Süt Evliyası olarak bilinen türbenin yerinde bir zaviyenin olduğunu, bu zaviyenin Ahi Muhammed bin Mahmud el-Kalanisi mahallenin adının Ahi Ali Çelebi ve karısı Benice Hatun'un çocuğu Kiçi Bula'dan aldığını biliyoruz ve hatta Sivas'taki Kepçeli semtinin de adını bu kişiden aldığı söylencesi vardır. [109] Yine Sivas'ın Çavuşbaşı Mahallesi, tarihi bakımdan önem arz eder. Kadı

[105] Kadir Özköse, *agm.*, s. 266
[106] İlhan Şahin, Tarih İçinde Kırşehir, İstanbul 2011, s. 61, 79
[107] Böcüzade Süleyman Sami, Isparta Tarihi (Haz: Hasan Babacan), Isparta 2012, s.194-195
[108] Salih Şahin, Mekan ve İnsanıyla Sivas, İstanbul 2013, s. 47
[109] *age.*, s. 168

Burhaneddin'in elçilerinden Ahi İsa, dönemin önemli devlet adamlarından Ahmed Paşa ve meşhur Behram Paşa da bu mahallenin sakinlerinden olmuşlardır.[110] Eskiden kurulmuş olup, şimdi adı değişen Tokmakkapı Mahallesi, adını Selçuklu döneminde kurulan Tokmak Zaviyesi'nden almıştır. Ayrıca şehrin doğusunda bulunan surlarının Erzincan kapısı da Tokmakkapı adıyla anılmıştır. Mahalle, Cami-i Kebir Mahallesiyle Yahyabey Mahallesi arasında yer almış olup, Ahi Emir Ahmed tarafından kurulan zaviye ile bu civarda demircilik, bakırcılık ve marangozluk meslekleri yapılmıştır.[111] Sivas'ta halen varlığını sürdüren ve şehrin merkezinde yer alan Paşabey Mahallesi (diğer adı Örtmelipınar), Ahi Emir Ahmed türbesine ev sahipliği yapmaktadır. Bu mahallede bulunan Örtmeli Camii'nin inşa tarihi tam olarak bilinmese de, Ahi Emir Ahmed Vakfı'nın Tokmak Zaviyesi'ne kayıtlıdır. Dolayısıyla Ahi Emir Ahmed'in yaşadığı dönemde inşa edildiği düşünülmektedir. Yani Sivas'ta mahalle teşekkülünde Ahiliğin rolünün büyük olduğunu görmekteyiz.[112]

Batuta'nın seyahatnamesinden, şehirlerde ve şehirlere uzak yerlerde kurulan zaviyelerin, tüccarlar ve seyyahlar için aynı zamanda misafirhane görevi gördüğünü biliyoruz. Ahi zaviyelerinin Babaları ve diğer esnaflar aynı zamanda evler, ahırlar ve mescidler inşa edilmesinde de rol oynuyorlardı.[113]

Özellikle Moğol istilası sonrası, halk tarafından sığınak yeri ve tutunacak dal olarak görülen Ahi zaviyelerinin sayısı artmıştır. 1530 tarihli muhasebe kayıtlarında "Ahi" sözcüğünün yalın, ekli ve bir ismin önünde kullanılarak yerleşim adı olarak verildiği görülmektedir. Ahi Doğan, Ahi Turasan, Ahi Çomak, Ahi Enük gibi köy adları; Ahi Arslan, Ahi Evdicik, Ahi Çoban gibi zaviye adları; Ahi Yeşil mesiresi, Ahi Saru mezrası, Ahi Durmuş, Ahi Yolbeyi, Ahi Ziyaretçi gibi çiftlik adlarından da anlaşılacağı üzere Ahi Babaları ve esnaflar tarafından kurulan köy, mahalle, mezra, çiftlik gibi yerleşim yerleri kurucularının adıyla anılmıştır.

---

[110] *age.,* s. 391
[111] *age.,* s. 650
[112] *age.,* s. 636
[113] Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler", Ankara 1968, s. 61

Günümüze kadar gelen bazı yerleşim yerlerimize örnek verecek olursak; Sivas'ın Zara ilçesine bağlı "Ahıç" köyü, Ankara-Haymana'daki "Ahiboz" köyü, Kırıkkale'nin Keskin ilçesine bağlı "Ahılar" köyü, Ankara'nın "Etimesgut (Ahi Mesud)" ilçesi Ahiler tarafından kurulmuş yerleşim birimlerindendir. Yine Divriği, Akhisar, Mihalıççık, Sivrihisar ilçelerimizde birçok köyün "Ahi" adını taşıdığı ve birçok ilimizde Ahi adı taşıyan mahalleler ve mezralar olduğu bilinmektedir. [114] Ayrıca Ankara'nın Mamak ilçesinin adı da yine Ahilik kökenlidir. Ankara'da bulunan Ahmed Çelebi Daru'l-huffazının h. 831/m. 1428 tarihli vakfiyesinde "Kıdvetü'l Ayan Ahi Mamak bin Ahi Hoca" adı geçmektedir. Bu şahıs vakfiyeye şahit olarak imza atmıştır. Bir vakfiyeye şahit olmak, önde gelen ve saygıdeğer bir kimse olmaya bağlı idi. Bundan da anlaşılacağı üzere yerleşim yerlerinin şekillenmesinde Ahilerin rolü büyük olmuştur. [115]

2.2.2. Ahilerin sosyal yardımlaşma ve dayanışmadaki etkileri

Ahiliğin toplumsal fonksiyonlarının en önemlilerinden biri de, sosyal yardımlaşma ve dayanışma ruhunu diri tutmasıdır. Ahi teşkilatı zaten devletin elinin yetişmediği yerlere yetişmek ve kimsesizlerin kimsesi olmak üzerine kurulmuştur. Ahilikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma anlayışı Kuran'a dayanmakta; insanlara faydalı olmak için yardımlaşmalarını, fenalık için yardımlaşmamalarını öğütlemektedir.

Ahiliğin sosyal fonksiyonu, dini inanç ve simgelerle belirlendiği için, kendi aralarında kin, düşmanlık ve nifak oluşması mümkün değildir. Ahilikte toplumsal düzene karşı faaliyetlerin olmayışı, kendi aralarında yaygın dini ve tasavvufi fikirlerden kaynaklanan; dayanışmacı ve uzlaşmacı düşünce kaidelerinin varlığıyla açıklanabilir. Bu konu, fütüvvetnamelerde genişçe ele alınmıştır. Ahilikte kötülüğe karşı bile sürekli iyilikle karşılık vermek tavsiye edilmiştir. Nasıri Fütüvvetnamesi'nde buna ilişkin bir olay anlatılmıştır. Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye: "Birisi sana kötülük ederse sen ona ne yaparsın?" buyurmuştur. Hz.

[114] Hilal Ceylan, Ahilerin Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Devlet ve Toplum Hayatında Oynadıkları Rolleri, Ankara 2008, s. 27
[115] Mehmet Şeker, "Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri", Ankara, 1996, s.606-607

Ali: "O kötü olduğundan ondan kötülük zuhur etmiş, ben iyi olduğumdan iyilik yaparım." buyurunca, Hz. Muhammed: "Daha büyük bir kötülük yaparsa cevabın ne olur?" diye sormuştur. Hz. Ali: "Ben ise o kişiye daha büyük iyilik yaparım." cevabını vermiştir. Peygamberin bütün sorularına cevaben, Hz. Ali iyilik yapacağını söylediğinde Hz. Peygamber meşhur hadisi: "La feta illa Ali. (Ali'den başka yiğit yoktur.)" buyurmuştur. Fütüvvet ve Ahilikte her koşulda iyilik yapan insan, kemale erer.[116]

Ahiliğin içtimai fonksiyonu sosyal ahlaka dayanır. Ahlak ilkeleri bireyci, egoist ve materyalist değil, bireyin toplum içinde kişiliğini koruyan bir yapıdadır. Ne birey topluma, ne de toplum bireye ezdirilmiştir. Ahiliğin sosyal dayanışma ruhu sayesinde devletin yardımına ihtiyaç duyulmadan; şehir halkı ve esnaf kendi kendisini yönetmiş; en küçük suiistimal, yolsuzluk, ahlaksızlık ve Türk töresine aykırı başka bir durum yaşanmamıştır. [117]

Ahilikte mal mülk biriktirmek ve paylaşımcı olmamak kınanan bir davranıştır. İddihar, yani topluma faydası olmayan birikimler hoş karşılanmamış, kazanılan paranın fon oluşturularak düşkünlere, hasta ve yaşlılara destek için harcanması sağlanmıştır. Belirli miktarda gümüş veya altın parası olan esnaflar, mallarının zekâtını toplumun kalkınması ve adil gelir dağılımının sağlanması için harcamışlardır. [118]

Ahiler kendi aralarındaki yardımlaşmayı halk tabanına yaymak için yardımlaşma sandıkları kurmuşlardır.[119] Her Ahi birliğinin "esnaf vakfı", "orta sandığı", "esnaf sandığı" veya "esnaf kesesi" denen yardımlaşma ve sosyal güvenlik sandığı vardı. Bu sandık vasıtasıyla teşkilat, esnaflara ve halka yardımcı olurdu.

Toplumda dayanışma, barış ve kardeşliğin tesisinde Ahiler önemli rol oynamışlardır. Ahilerin Orta Sandıklarının gelir ve giderleri incelendiğinde,

[116] Nasıri, Fütüvvetname (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 2011, s. 263
[117] Necmettin Özerkmen, "Ahiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları – Sosyolojik Yaklaşım", Ankara 2004, s. 73
[118] Ekrem Erdem, *agm.*, s. 26
[119] Necmettin Özerkmen, *agm.*, s. 73

bunun Anadolu'daki fakir, yetim, dul ve kimsesizler için "sosyal sigorta" olduğu görülmektedir. Böylesi bir sosyal güvenlik kurumunun varlığı da, Gayri Müslim halkı İslamiyet'e ısındırmıştır. Anadolu'nun Türkleşmesinde baskı ve zorbalık olmadığı gibi, İslamlaşmasında da olmamıştır. Ahi Evren "Letaif-i Hikmet" adlı eserini sunduğu II. İzzeddin Keykavus'a Anadolu'daki Hıristiyan halka iyi davranmasını ve devlet bütçesinden onlara yardımda bulunmasını" tavsiye etmiştir.[120]

Orta sandığında toplanan paralardan teşkilat için gerekli harcamalar yapılırdı. Bunun için her esnaf satış miktarına göre orta sandığına bağışta bulunurdu. Bu miktar, satışın belirlenen bir yüzdesiydi. Bunun dışında yamaklıktan çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselirken ödenen bir nevi terfi harçları ile teşkilata ait mülklerin gelirleri ve çeşitli bağışlar da sandığın diğer gelir kaynaklarıydı.

Bu gelirler, hem esnaftan hem halkın diğer kesimlerinden maddi durumu iyi olmayanlar, güçsüzler, engelliler ve hastalara yardım için kullanılırdı. Bu bakımdan ahi birlikleri aynı zamanda bir sosyal güvenlik kurumu olma özelliğini taşıyordu. Orta sandıkları, esnafın kendini güvende hissetmesini sağladığı için esnaf teşkilata daha da bağlanıyor ve çalışma azmi ve verimi artıyordu.

Teşkilat için gerekli harcamalar yapıldıktan sora, çalışamayacak kadar yaşlı veya hasta olan esnafa yardım edildikten sonra, arta para esnafa kredi olarak verilir ve böylelikle esnaf tefecilerden korunurdu. Orta sandıkları aynı zamanda birbirinden borç alıp birbirine borç verme özelliğine de sahipti. Örneğin; debbağların orta sandığı saraçlara borç verebilir ve bu sayede esnaf kolları birbirini desteklemiş olurdu. [121]

[120] Abdullah Kaya, *agm.*, s. 551
[121] Yusuf Ekinci, *age.*, s. 72

Ahilikte yardımlaşma ve dayanışma bilincinin oluşmasında kadim Türk ahlakı ve erdemlerinin payı olduğu gibi, Hz. Muhammed'in hadislerinin ve yardımlaşmaya olan bakış açısının da önemli olduğunu görmekteyiz. Hz. Peygamber şöyle buyurur: "*Cömert Allah'a, cennete ve insanlara daha yakın, ateşten ise uzaktır; cimri ise Allah'tan, cennetten ve insanlardan uzak, ateşe ise yakındır. Cimrilikten sakının; çünkü cimrilik, sizden öncekileri helak etmiştir. Onları aralarında kan dökmeye ve dokunulmazlıklarını çiğnemeye sürüklemiştir. İnsanoğlu öldüğü zaman üç şey hariç amel defteri kapanır. Bunlardan birisi; sadaka-i cariyedir.*"[122]

Ortaçağda esnaf birlikleri, üyelerinin hammadde ve işgücünün sağlanışı, ürünlerin fiyatları ve hatta tüketimleri açısından büyük çapta teşkilatlara bağlı olmuşlar ve bu sayede esnafın üretkenliği desteklenmiştir. Devletin desteği beklenmeden, halk tabanında gerçekleşen bu yardımlaşma, dayanışma ve sosyal güvenlik anlayışı ekonomik düzenin kurulmasını sağlamış ve bu sayede Türk devletleri uzun ömürlü olmuştur.[123]

2.2.3. Ahi birliklerinin asayiş hizmetleri

Ahilik bir sanat ve meslek grubu olmakla birlikte; ekonomik vasıflardan ziyade dini, sosyal ve politik değerleri de bünyesinde toplayıp bir araya getirmesiyle tanınmıştır. Ahiler, kötülüklere karşı oldukları gibi kötülüğü de yok etmeye; böylelikle toplumda asayiş ve huzuru da sağlamaya çalışan kimselerdir. Var oldukları her dönemde bir nevi polis ve zabıta görevi görmüşlerdir. [124]

Anadolu'ya gelen göçebe Türkmenler, yerleşik hayata adapte olmakta zorluk çektiklerinde Ahiler toplumsal düzeni sağlamak için Türkmenleri yerleşik hayata geçmeye teşvik etmişlerdir. Türkmenlerin devlet otoritesini kabul etmeleri pek kolay olmamıştır. Çünkü geçimlerini savaş ganimetleri ve yağma ile daha kolay sağlamaktaydılar. Bu noktada Ahi birlikleri katalizör görevi görerek,

[122] Saffet Sancaklı, "Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi", İstanbul 2010, s. 20-21
[123] Murat Şen, "Osmanlı Devleti'nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar", Ankara 2002, s. 24
[124] Mustafa Tekin, *agm.*, s. 221

göçebe Türk halkına destek olup, onlara meslek edindirerek yerleşik düzene adapte olmalarını sağlamışlardır.[125]

Ahiler; devletin asayiş ve güvenliğini temin etmeyi önemli bir görev addediyorlardı. Ahi Babaları, ihvan ve yiğitbaşıları ile birlikte bölükler kurarak Ahileri iç karışıklıklarda ve uçlardaki isyanlarda görevlendiriyorlardı. İbni Batuta, Ahilerin devletten bağımsız bir yerel otorite olarak, devlet gücüne eşdeğer ve devletin menfaatlerini koruyan, devletin bekası için çalışan gruplar olduğunu kaydetmiştir.

13. yüzyılda Anadolu'nun her yeri bakımlı ve güvenilir ticaret yollarına sahipti. Şehirde yaşayan halk, daha çok ticaretle uğraşıyor, şehir ve kasabalarda Ahi teşkilatlarının sayısı artıyordu. Ahilik daha çok Konya, Kırşehir, Ankara, Kayseri gibi illerimizde güçlenmişti. İbni Batuta'nın seyahatnamesinde Ahilerin şehirleri idari açıdan kendi kendine yeter hale getirerek halkı hırsız ve uğursuzların şerrinden korumuşlardır. İbni Batuta "Bulundukları yerlerde zorbaları yola getirir, herhangi bir sebeple bunlara iltihak eden kötüleri ortadan kaldırırlar. İşte bu hususta bunların eşi benzeri yoktur" der. Ahilik; denetim, ödül ve ceza mekanizması ile şehirlerde asayişi ve güvenliği sağlamış bir kurumdur. [126]

2.3. Ahi Teşkilatının Eğitim Faaliyetleri ve Türkmenler Üzerindeki Etkileri

2.3.1. Ahi zaviyeleri

Türklerin Anadolu'ya ilk gelişi, Büyük Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra Roma İmparatoru I. Theodosios'un ölümünün ardından, 395 yılında gerçekleşmiştir. Hun Türkleri bir yandan Balkanlar, diğer yandan Kafkaslar üzerinden Anadolu'yu kuşatmışlardı. Kursık ve Basık adlı iki Türk komutanın idaresindeki Türk ordusu Erzurum üzerinden Karasu ve Fırat havzasına gelerek buraya yerleşmişlerdi. Fakat ikinci büyük göç dalgası 466-467 yıllarına tekabül

[125] Abdullah Ülker, *agt.*, s. 12
[126] Hilal Ceylan, *agt.*, s.30-31

etmiştir. Ağaçeri Türk oymakları Doğu Anadolu, Kayseri ve Ankara civarına yerleşmişlerdir.[127]

Ancak Türklerin Anadolu'yu tam anlamıyla yurt edinmeleri 1040'lı yıllara tekabül eder. Anadolu'nun Türkleşme safhasında Abdallar, Gaziler, Ahiler ve Bacıların rolü büyüktür. Anadolu Türklüğünün göçebe hayattan yerleşik hayata geçmesini hızlandıran Ahi zaviyeleri, Türkistan'dan göçen Türklerin iaşelerini temin ederken, seyyahların da konaklama yerleriydi. Bacıyan-ı Rum kadınları da bu zaviyelerde görev alan grupların başında geliyorlardı. [128]

Anadolu Türklüğünün göçebe hayattan yerleşik hayata geçmesini hızlandıran Ahi zaviyeleri, Türkistan'dan göçen Türklerin iaşelerini temin ederken, seyyahların da konaklama yerleriydi.

Ahilerin etkinlikleri, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması için Ahmet Yesevi'nin gönderdiği Horasan erenlerinden farklı değildi. Ahi Evren'in kurmuş olduğu bu zaviyelerde yetişenler, Türk ordusunun fethettiği yerlerdeki yerli halkın gönlünü kazanmışlardı. Ayrıca her ne kadar fethi XV. yüzyılda tamamlansa da, Trabzon'da da Ahi teşkilatının ilk izleri, dış kalenin dışında kalan yerleşim yerlerinde Türk boylarının, Alperenlerin, Gazilerin ve Bacıların daha evvel bu bölgeye akın etmeleri sayesinde görülmeye başlamıştır. Trabzon'da Ahi Evren'in kardeşi veya amcazadesi olduğuna inanılan Ahi Evran Dede isimli zat da Boztepe'de bir zaviye kurarak Doğu Karadeniz'in Türkleşmesine katkıda bulunmuştur. [129]Aynı zamanda daha sonraki dönemlerde Ahiler XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun ücra köşelerine kadar ilerleyip zaviyelerini kurarak, Türklerin iskânını sağlamışlar ve fethedilen yerlere Türk halkının yerleşmesini temin etmişlerdir.[130]

[127] Zeki Atçeken, Yaşar Bedirhan, Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, Konya 2004, s. 5
[128] Abdullah Kaya, *agm.*, s. 557
[129] Yaşar Bıyıklı, Abdulrıza Turan, Ahilik Teşkilatı ve Trabzon'daki İzleri, Trabzon 2007, s. 15
[130] Abdullah Kaya, *agm.*, s. 558

2.3.3. Ahiliğin Alplik, Gazilik, Erenlik öğretileriyle ilişkisi

Alp, eski ve yeni birçok Türk lehçesinde yiğit, mert, cesur, kahraman anlamında bir kelimedir. Orhun ve Uygur alfabelerindeki metinlerde rastlandığı gibi, bu kelime özel isim, sıfat ve unvan olarak da kullanılmıştır.

Türkçe Alp ünvanı, İslam'ın etkisiyle Yakındoğu İslam dünyasında yaygın şekilde kullanılan "gazi" ünvanı ile birleşerek "Alp-Gazi" şeklinde de kullanılmıştır.[131]Alp teşkilatına Gaziyan-ı Rum da denmektedir. Esasen Gaziyan-ı Rum'un temelleri Anadolu'nun fütühatı aşamasında atılmıştır. Türkmenlerin Anadolu'yu yurt edinmek için yaptıkları gazalar esnasında Selçuklu ordusunda yararlılık gösteren Selçuklu kumandanlarına *"gazi"* ünvanı verilmiştir. Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin kurucuları Mengücek Gazi (1080 – 1118) ve Danişmendoğlu Melik Ahmet Gazi (1071-1105) tarihlerini belirttiğimiz bu devletleri Malazgirt Zaferiyle ortaya koydukları gazilik değerlerinin üzerine inşa etmişlerdir. Fetihler sadece toprak alarak değil, yerli halka olan adil tavırla gönül alarak sağlamlaşmıştır. Melik Ahmed Gazi hakkında halk arasında anlatılan kahramanlık öyküleri ve menkıbeler Türkleştirme ve İslamlaştırma faaliyetlerinin halkın gözünde ne derece önemli olduğunu göstermektedir. [132]

Alplar ve Ahiler Selçuklu'nun son dönemleri, Türk Beylikleri dönemi ve Osmanlı'nın kuruluş döneminde Ahiyan-ı Rum ile ilişki içinde olmuş, hem Ahi hem Alp sıfatları taşıyan kimselere de rastlanmıştır. [133]

Anadolu'ya göçen erenler, yalnızca şeyh ve postnişin değil, Gazi, Emir ve Ahi idiler. Horasan ve Maveraünnehir'den şehitlik idealiyle gelen Alperenler, birer Kolonizatör Türk dervişleri olarak Anadolu'nun Türkleşmesi uğrunda hem savaşarak hem de nefislerinden sıyrılıp kâmil insan olma özellikleriyle halka yol göstererek mücadele etmişlerdir. Anadolu'ya gelen Türkmen halk, Alperenler ve

[131] Mehmet Şeker, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Ankara 1987, s. 131
[132] Muhammed Kemaloğlu, "XI. ve XIII. Yüzyıl Sosyal Zümreler", s. 148
[133] Fahri Solak, Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları, İstanbul 2009, s. 22

onları savaşlarda da destekleyen Ahiler, *İlâ-yı Kelimetullah* yolunda gaza etmiş ve Anadolu coğrafyasında Türklüğün ve İslam'ın sancaktarlığını yapmışlardır. [134]

Bu savaşçılık ve gazilik ruhunun bir tezahürü olarak, Osmanlı devrinde Ahilerin bellerine kama ve hançer takmalarına izin verilmiştir. Selçuklu döneminde de şehir savunmalarında aktif rol oynamışlardır. Örneğin; Konya Ahilerinin reisi olan Ahi Ahmed Şah, çok zengin ve güçlü biridir. Emrinde binlerce Ahi bulunan Ahi Ahmed Şad, Konya'da meydana gelen siyasi karışıklıklarda kendisine bağlı Ahilerle Konya'yı bir komutan gibi savunmuştur.[135]

Ahilerin savaşçı özelliği yalnızca bununla sınırlı değildir. Asker toplayarak farklı Türk-İslam toplulukları arasındaki savaşlara da katılmışlardır. Örneğin; Ahmedi'nin İskendername adlı eserinde bahsettiği Ahicuk adlı Ahi, İran havalisinde yer alan Çobanoğulları devleti döneminde çok aktif olmuş, Melik Eşref'i desteklemiş ve bütün İran'ı kendine bağlamak isteyen Şiraz Emiri Muzaffer'e karşı harekete geçmiştir. Tebriz'de asker toplayan Ahicuk, Bağdat'tan gelen Sultan Üveys'in kuvvetleriyle mücadele etmiştir. Sultan Üveys'in birlikleri Ahicuk ile beraberindeki Şiraz ve İsfahan birliklerini bozguna uğratmıştır.[136]

Ahiler, savaşlarda bu derece aktif olmalarını aldıkları eğitime borçlulardı. Okçuluk ve güreşçilik gelenekleri de Ahilikte önemli bir yer tutuyordu. Ahilikteki pir, güreş ve okçulukta da vardır. Ahilik vatan savunmasında askeri ve sportif faaliyetleri canlı tutmuştur. Ahiliğin etkisiyle yay, dini anlamda sembolleştirilmiş, din adamları da ok atmışlar ve menzil taşı dikmişlerdir. Bu taşlardan birinin adı "Ahi Menzili"dir. Ahilikte olduğu gibi, okçuluk ve güreşte de sporculara her türlü desteğin sağlandığı bir sosyal dayanışma mevcuttur. Okçuluğu ve güreşi ayakta tutan bu davranışlara ait pek çok örnek vardır. Gazilerin ve halkın ok atması için Okçular/Tirendâzlar Tekkesi Vakfı kurulmuştur.

[134] Kadir Özköse, *agm.*, s. 264
[135] Mehmet Yardımcı, "Ahilik", Ankara 2012, s. 3
[136] Ahmedi, İskendername, (Haz: Yaşar Akdoğan), Ankara 2000, s. 425

Güreşçiliğin yayılması için ve Ahilerin Alpliğinin bir tezahürü olarak, güreş zaviyeleri kurulmuştur. Bunlardan birincisi 1291 yılında Niksar'da "Işık Tekkesi" adıyla kurulan zaviyedir. Tekke asıl adı Hacı Mehmed olan bir zat tarafından kurulmuş olup, Osmanlı vesikalarında adı "Ahi Pehlivan zaviyesi" olarak geçmektedir. Söz konusu zatın güreşçiden ziyade iyi bir okçu olduğu bilinmektedir. XVII. Yüzyılda çok sayıda vakfiyesinin olduğu anlaşılan bu tekkenin 67 dervişinin yatılı olduğu ve ne kadar günlük ekmek, et ve yiyecek masraflarının olduğu görülmektedir. Bu zaviye, etkinliğini yedi asır boyunca sürdürmüştür.

Ahilerin kurduğu bir diğer güreş zaviyesi, Tokat'ın Erbaa ilçesi (Kazâbad) Keçeci köyünde bulunan Ahi Mahmut Veli (Keçeci Baba) Zaviyesi'dir. Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında Kalenderi olan bu zatın vakfiyelediği bu zaviyenin XIII. Yüzyılın ikinci yarısında kurulduğu bilinmektedir. XVII. Yüzyıla ait belgelerden 82 dervişin yatılı olarak bu zaviyede pehlivanlık eğitimi aldıkları anlaşılmaktadır. Yüzyıllarca işlevini devam ettiren bu zaviyenin vakfiyesi, 1864 yılında Sultan Abdülaziz tarafından iki katına çıkarılmıştır. [137]

Zaviyelerden başka, okçu ve yaycı esnafı ayrı ayrı loncalar halinde ve kendilerine ait çarşılarda toplanırlardı. Bazı okçu ve yaycı ustaları, tanınmış kemankeşlerin hizmetine girerlerdi. Okçuluk ve yaycılıkta kişi bu sanatı bu işin ustasından/şeyhinden biat ederek, icazet alarak icra ederdi.[138]

Âşık Paşa'ya göre Alpler ve Ahiler korkusuz, sağlam yürekli, gayretli, kuvvetli; savaş libasına, kılıç ve kalkana, iyi bir bineğe ve iyi bir dosta sahip kişilerdir. Manevi özellikleri ise; "velilik, riyazat, tevekkül, edep ve erkânı bilmek, ilim, himmet, doğru arkadaş edinme" olarak sıralanmıştır. [139] Fatih devrinde "Ahi" adıyla anılan bir kemankeş, Okmeydanı'nda Ahi Menzili'ni kurmuştur ve kabri de Okmeydanı'nda bulunmaktadır.

[137] Mehmet Türkmen, "Osmanlı Güreş Tekkeleri ve Fonksiyonelliği", Bişkek 2014, s. 5-6
[138] Özbay Güven, "Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri", Ankara 1999, s. 20
[139] Aşık Paşa, Garibname (Haz: Kemal Yavuz), İstanbul 2000, s.235-456

Ahilikte her mesleğin olduğu gibi okçuluk, güreşçilik, atıcılık, zembilciliğin de pirleri vardı. Bu teşkilat içerisinde yer alan güreşçiler, pirlerinin Hz. Mahmud Pir-i Yâr-ı Veli olduğunu söylemişlerdir. Fütüvvet geleneğinde pehlivanlık Hz. Âdem'e de bağlanır. Hz. Âdem'in, Kuds-i Mübarek Ovası'nda çift sürerken Cebrail (a.s) ile güreştiğine inandıkları için, İslamiyet'ten önceki pirin umumiyetle Hz. Âdem olduğuna inanmışlardır. Tanzimat döneminden sonra Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza pehlivanların piri olarak anılmıştır. Zaten Hz. Hamza, Müslüman Türkler için çok değerli ve yiğitliği takdir gören bir şahsiyettir. Kispetlerini zembil içinde taşıyan güreşçilerden başka, zembilcilerin piri de zembil örüp, alın teri ile geçinen Hz. Süleyman'dır.

Okçuların piri Hz. İsmail; yaycıların piri ise Hz. İbrahim'dir. Ok ve yay düzenlerinin piri ise Ebu Muhammed İmranu'l Kavvas'tır. Atıcıların piri Sa'd bin Ebu Vakkas olup, silsile halinde Hz. Selman ve oradan da Hz. Ali'ye ulaşmıştır. [140]

Ahiler, ok atma ve güreş tutmaya verdikleri önemin yanı sıra, yiğitlikleri nedeniyle Selçuklu sarayına muhafız olarak alınmışlardır. Özellikle Moğol istilası döneminde, hem görüşleri sorulmuş, hem de Alpler gibi silahlandırılmışlardır. Öyle ki; artık Sultan, Ahilerin sarayın kapısı önünde yer almalarını emretmiş ve onları bir nevi muhafız olarak tayin etmiştir. Moğol istilası sırasında vezir Şemseddin İsfahani'ye karşı girişilen savaşta, Tusi oğlu Necmeddin, Ahileri silahlandırmış ve veziri kendi evinde saklamıştır.[141]

Ahi birlikleri, Selçuklu Devleti'nin yıkılışı ve Moğol istilasında Anadolu'nun savunulmasında ve anarşiye karşı devlet düzenini sağlamada önemli rol oynamışlardır. Nihayet Osmanlı'nın kuruluş döneminde, Osmanlı ordusunun düşmanla çarpışan yardımcı kanadını oluşturmuşlardır. Bu dönemde Ahiyan-ı Rum, Gaziyan-ı Rum ile iç içe geçmiştir. Osmanlı döneminde Divan üyeleri

[140] Özbay Güven, *agm.*, s. 5-6
[141] V. Gordlevski, *age.*, s. 197-198

tarafından gerekli görüldüğü takdirde ordunun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmeti temin etmek için de ordugâhlarda bulunmuşlardır. [142]

XIV. ve XV. yüzyıllarda Ahilerin nüfuzu sadece savaşlarda değil, devletin idaresi için bir kişiyi destekleyip, onu savunmak için yiğitlik gösterme konusunda da görülmüştür. Ahiler, kalelerde bekçilik yapmış ve olası tehlikeli durumlarda derhal teyakkuza geçmişlerdir. Bu durum Timur Devleti'nde de görülmüştür. Mesela; Timur Devleti'nde Emirzade Emiranşah Bahadur'un vefatının ardından, oğulları Emirzade Ömer ve Emirzade Ebu Bekr'in taht kavgaları sırasında, paylaşılamayan ve Osmanlı için de önemli olan Diyarbakır ve Irak-ı Acem dolayları üzerinde anlaşmazlık çıkmıştır. Emirzade Ömer, Ebu Bekr'i Sultaniye Kalesi'ne hapsettirdiğinde, Emirzade Ebu Bekr'in koruyuculuğunu ve bekçiliğini Ahi Alişah ve Hacı Beg üstlenmiştir. Bu bir nevi gardiyanlığa benzese de, Ahi Alişah, gizli de olsa Emirzade Ebu Bekr'i desteklemiş ve Hacı Beg ile birlikte onu zehirleneceğinden haberdar edip, derhal keskin bir kılıç ulaştırarak bağlı olduğu iplerden kurtulmasına vesile olmuştur.[143] Bu örnekten hareketle, Ahilerin sadece düşman devletlere karşı savaşmadıklarını, devletin iç meselelerinde güvenlik açığı olduğunda da harekete geçtiklerini göstermektedir.

Ahilik-Alplik arasındaki ilişki, Ahilik-Abdallık arasında da mevcuttur. Abdalan-ı Rum'u oluşturan Horasan Erenleri, "abdal" ve "baba" ünvanıyla anılmışlardır. Anadolu'ya Türklük ruhunu üfleyen nefes olarak nitelendirilebilecek olan Horasan Erenleri, Anadolu'da Türk yerleşimini yayma ve fütuhatı tamamlama misyonunu üstlenmiştir. Kurdukları tekke ve zaviyelerle Türkmen harsını, Türk töresini yaymışlardır. Bunlardan bazıları: Karadonlu Can Baba, Ahi Arslan, Güzüngülü Dede, Ahi İzzeddin, Yağıbasan Dede, Horasan Dede, Resul Baba, Işık Çakır Sultan. [144]

[142] İsmet Uçma, Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik, İstanbul 2011, s. 141-142
[143] Tacü's-Selmani, Tarihname (Çev: İsmail Aka), Ankara 1999, s. 72
[144] Erdal Aday, "Horasan Erenlerinin Menkıbevi Şahsiyetlerindeki Ortak Özellikler", Eskişehir 2014, s.2-3

Türkmen aşiretlerine savaş konusunda telkinlerde bulunan bu derviş kitlesi, Osmanlı padişahlarının yanında savaşlara katılmış, delişmen tabiatlı bir gruptur. Milli ve dini duygularla hareket eden Ahiler ve Alpler, idareleri altındaki bir avuç müridi her açıdan olduğu gibi askeri açıdan da donanımlı yetiştirip yüz binlerce kişilik düşman ordularını ezmiş ve kaleleri fethetmişlerdir. Türk yiğitliği ile hareket eden bu derviş ve şeyhler ile tekkelerde sakin ve donuk bir hayat geçiren Arap ve Acem mutasavvıflar arasında çok büyük farklılıklar vardır.[145] Ahiler, Gaziler ve Abdallar Anadolu'daki Türkmen kitlelerini olası tehlikelerde birden harekete geçirmek için savaşçı ruhu diri tutmuşlardır.[146]

2.3.4. Ahiliğin Türk gelenekleri ve Türk dilinin yaşatılmasındaki etkileri

Ahilik yalnızca İslamiyet değil, Tengricilik dönemi inanç ve adetlerini de kapsayan bir kültürdür. XIII. yüzyılda Anadolu'nun Moğollar tarafından istila edilmesinden sonra Ahiliğin Türk toplumu üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Ahilik İslamiyet'le yakın ilişki içinde olmasına rağmen, Şamanizm'den çok sayıda unsur barındıran, İslam'ın da Bâtıni yorumunu alan bir dini yapıya sahipti. [147]Ahilerin kadim Türk inançlarını korumaları türbe geleneklerinden de anlaşılmaktadır.

Anadolu'da tarikat şeyhlerinin çoğu halk tarafından "kam" olarak görülmüştür. Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş, Geyikli Baba, Ahi Evren gibi önderler, halk nezdinde gerçek birer şaman olarak algılanmışlardır. Zaten o dönemde eren olarak addedilen çoğu kişi, İslamiyet'in yanı sıra Tengrici düşünce ve inanışlara sahiplerdir. Halkın göçebe yapısı, eski örf ve adetlerinin yaşatılmasında ve Tengricilik unsurlarının devamında etkili olmuştur. Ahilikte ve diğer Türk teşkilatlarında yer alan keramet inancı Tengricilik kaynaklıdır. [148]

[145] Mehmet Şeker, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi s. 134
[146] Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Ankara 1942, s. 283
[147] Necmettin Özerkmen, *agm.*, s.70
[148] İsmet Uçma, *age.*, İstanbul 2011, s. 95-96

Hacı Bektaş-ı Veli ve Fatma Bacı (Kadıncık Ana) hakkında, Tengricilikle ilgili inançları destekleyen bazı doğaüstü olaylar anlatıla gelmiştir. Şahısları kutsal saymak bir külttür. Rivayete göre; Fatma Bacı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin abdest aldığı suyu içermiş. Bir gün abdest alırken Hacı Bektaş'ın burnu kanamış ve üç damla kan, o suya düşmüş. Fatma Bacı o suyu içtikten sonra Hacı Bektaş-ı Veli iki tane çocuğunun olacağını bildirmiştir. Fatma Bacı'nın üç çocuğu olmuş ve biri küçük yaşta vefat etmiştir. [149]

Kalenderi tarikatının önde gelenlerinden Şücaeddin Veli de Velâyetname adlı eserinde sıklıkla şamanlıktan geçen terimleri ve deyimleri kullanmıştır. "Tengri", "eren", "yatır", "ay ve gün hakkıçün" gibi sözler sıklıkla geçer. Şücaeddin Veli, Ahilerle ve Babailerle bağlantısı olan bir zattır. Kimi abdalları ululardır, bazıları himmet ondan himmet dilerler. Rumeli'de Şeyh Şücaeddin'in namı Otman Baba adlı kült kimlikten yürümüş ve Üryan-Şüca adı verilen müridler Alplik-Gazilik yolunda Kuzey Bulgaristan'da Türklüğe hizmet etmişlerdir. Şücaeddin Veli şaman kimliğiyle menkıbelerinde bazen geyik, bazen kaz oluverip insanlara yol gösterir. Bu ekolü Rumeli'de Babailer ve Ahiler devam ettirmişlerdir. [150]

Aydın'ın Çine ilçesinin Eskiçine köyünde bulunan Ahi Bayram türbesine gelen ziyaretçiler, yüzyıllardır adak adamak, dilek ağacına çaput bağlamak, adak taşı koymak gibi Tengricilik ritüellerini yapmaktadırlar. Yine Tengrici adetlerine göre, Ankara Etimesgut'ta türbesi bulunan Ahi Elvan'ın türbesi, hastalıklara şifa olacağına inanılarak ziyaret edilmektedir. Trabzon'da türbesi bulunan Ahi Evren Dede'nin türbesinin de Trabzon'un Ruslar tarafından işgal edildiği dönemde Rus topçularının denizden açtıkları ateşten Trabzon'u koruduğuna inanılmıştır. Bu da "Atalar Kültü" inancıyla benzeşmektedir. Halk inançlarımızda ulu kişilerin türbelerine zarar vermenin felaket getireceğine inanılır. Keza ulu sayılan şahısların savaş zamanında ülke savunmasında yer aldıkları inancı da "Ana Maygıl" olarak eski Türk inançlarının devamı niteliğindedir.

[149] İrene Melikoff, Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, İstanbul, 1999, s.119
[150] Şücaeddin Veli, Velâyetname (Çev: Yağmur Say), Ankara 2010, s. 32-34

Yine Tokat'ın Turhal ilçesinde türbesi bulunan Ahi Yusuf Perende'nin türbesi "Pisik Çarpan Semeciler Piri" olarak bilinir. Pisik, yani kedinin halk arasında cin olabileceği inancı vardır. Bazı kediler için ise "dili mühürlü" denir. Nevşehir'in Gülşehir ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Ahmed-i Gülşehri de dilekleri gerçekleştirmesi ve hamile kadınların rüyalarına girerek doğacak bebeğin cinsiyetini söylemesi amacıyla ziyaret edilir.[151]

Eski Türk geleneklerinden, Dede Korkut destanında yer alan, hüner veya kahramanlık gösterdikten sonra ad koyulması ve ondan sonra kişinin saygınlığa ulaşması anlatılır. Akhunlar döneminde de kahraman Alplere kuşak bağlanmıştır. Ahilikte de mesleki eğitimi başarıyla geçen kişi için tören yapılır ve şed kuşatılır. Bu geleneğin yanı sıra, Ahilikte şeyhe tam bağlılık ve öldükten sonra da şeyhe sadık olmak esastır. Bu da yine "Atalar Kültü" inancının bir tezahürüdür. [152]

Ayrıca İslam sonrası bütün Türk zaviye ve tekke oluşumlarında sayılara vurgu yapılmıştır. Mesela Ahmed Yesevi, "Türkistan'ın doksan dokuz bin pirinin piri" olarak anılmıştır. Ahmed Yesevi'den sonra Hacı Bektaş-ı Veli'nin müridi olan yetmiş yedi bin Horasan ereni olduğuna inanılır. Ayrıca birçok dinde olduğu gibi kırk sayısı da Tengricilik için önemlidir. Mesela Bektaşilerdeki "kırklar cemi" de Türklerdeki "kırklara karışma" inancından gelir. *Gayb erenleri* yahut *gizli ten* olarak da bilinen erenler, savaşlarda Türk ordusuna yardımcı olurlar. [153] Halk arasında *"yardımcı pirler"* olarak da bilinirler. İç içe geçmiş olan Ahi ve Bektaşi kültüründe böyle inançlar çoktur ve halk tabanına yayılmıştır.

Ahiliğin Türk dilinin kullanılmasında ve yaşatılmasında etkili olduğunu bilmekteyiz. Fütüvvet teşkilatının geniş kapsamlı ve Türk töresiyle mayalanmış hali olan Ahilik kurumunun gelişme sürecinde fütüvvetnamelerin mahiyeti önem arz etmektedir. Fütüvvetnameler, bu teşkilat için yazılı kaynak olma niteliği taşımasının yanı sıra, kolay okunması ve halk tabanı tarafından anlaşılması için yalın bir üslupla yazılmış eserlerdir. Ahilerin her daim ellerinde bulunması gereken rehberler, Türkmenler tarafından anlaşılması için Türkçe yazılmıştır.

[151] Yaşar Kalafat, "Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları", Ankara 2003 s. 180-184
[152] Semih Çeker, *agt.,* s. 27
[153] İrene Melikoff, *age.,* s. 47-48

Şeyh Seyyid Hüseyin el-Gaybi, yazdığı fütüvvetnamede, Arapça ve Farsça yazmasının, eserin mütalaa edilmesine engel olabileceğini düşünerek Türkçe kaleme aldığını açıklamıştır.[154] Burgazi Fütüvvetnamesi'nde de Ahi ahlakını oluşturan kurallar yamak ve çırakların da anlayacakları tarzda ve Türkçe olarak anlatılmıştır. [155] Ayrıca Ahiler, fethedilen yeni topraklara Türkçe isimler vermişler ve Türk yurtlarının Türkçe anılmasını sağlamışlardır.[156]

Ahilik, ayrıca günlük hayatta kullandığımız sözcük ve deyimlere de sirayet etmiştir. Örneğin; "nursuz, pirsiz adam" deyimi, ilk olarak Ahi edep ve erkânından yoksun kişiler için kullanılmıştır. Esnaflar arasında eskiden kullanılan "pirsiz sanatı" deyimi de bunlardan biridir. Piri olmayan arabacılık mesleği için de kullanılan bu söz, arabacıların kızmalarına neden olurdu. Muzip kimseler şaka yollu takılmak için bazı meslek erbaplarına bu sözü söylemişlerdir.

Bunun dışında Ahi sözcüğünden türetilen sözcükler de vardır. Bazı yörelerde iri yapılı, uzun boylu erkekler için kullanılan "ahubaba" sözcüğü Ahi Baba'dan başka bir şey değildir. Frenk üzümüne de "ahududu" denmektedir. Eskiden İstanbul'daki Ahilerin tadı ve kokusu çok güzel olan bu meyveye düşkün oldukları ve şırasını yaptıkları bilinmektedir. Bu da yine Ahi kökenli sözcüklere örnektir.

Yine dükkân alınırken dükkân sahibine yahut dükkânı başkasına devreden kiracıya belirli bir miktar para verilir ve bu paraya "hava parası" denmektedir. Bu uygulamaya eskiden "peştamallık" denirdi ve bu tabir peştamal kuşatma töreninde verilen paradan kalma bir gelenektir. [157]

Ahilik Teşkilatı Türk dilinin koruyucusu olarak, Anadolu'daki diğer dillere, Arap, Acem ve Bizans kültürüne karşı Türk kültürünü koruyup, Türkçe konuşan ozanları ve fikir adamlarını da himaye eden bir örgüttür.

---

[154] Mehmet Şeker, "Kültür Coğrafyamızda Ahilik", Kırşehir 2012, s.35-37
[155] Hilal Ceylan, *agt.*, s. 55
[156] Kazım Ceylan, Ahilik Türk-İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem, Ankara 2013, s. 48
[157] Abdülbaki Gölpınarlı, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul 2011, s. 83

2.3.5. Ahiliğin Tasavvufi Yönü

Ahilik; Horasan ve Maveraünnehir havalisinden Anadolu'ya yayılan bir örgüt olması hasebiyle, Türklerin İslam'a kattığı farklı yorumlardan etkilenmiştir. Ahiliğin ekseriyetle tesirinde kaldığı tasavvufi akımlar Yesevilik, Sühreverdilik, Melamilik, Zahidilik, Mevlevilik ve Bektaşilik olmuştur. Bunlardan en çok Bektaşilik ve Mevlevilik etkili olmuştur.

Ahiliği en çok etkileyen tasavvufi akımlara değinmek yerinde olacaktır.

Yesevilik: Ahmed Yesevi tarafından Türkistan'da kurulmuş olan bu tarikat, Türklerin İslam'a geçiş sürecinde Acemleşmemeleri yahut Araplaşmamaları için Türk tasavvuf bilinci oluşturma misyonuyla ortaya çıkmıştır. Yesevilik, Türk coğrafyalarında kurulan zaviyeler sayesinde yayılmış, Şirvan civarında Avşar Baba, Merzifon'da Pir Dede, ayrıca Geyikli Baba ve Abdal Musa gibi Anadolu'nun fethinde rol oynamış dervişler sayesinde Hacı Bektaş-ı Veli'yi de etkilemiştir. Yesevilik, Türk tasavvufunun temelini oluşturması hasebiyle, Türkmenler aracılığıyla Ahileri de etkilemiştir. [158] Yesevilikteki "Halka hizmet, Hakk'a hizmettir." felsefesi Ahiliğin felsefesi ile aynıdır. Ahmet Yesevi, gaflet içinde bulunanların, gösteriş ve riya ile hareket edenlerin, toplumun yararına değil de dünyalık biriktirmek için çalışanların kâmil olamayacaklarını vurgulamıştır. Yeseviliğe göre; ahlak ve moral değerler Allah kaynaklı olsa da, insan kendi menfaati için değil, içinde yaşadığı topluma katkı sağlamak için bu değerlere uygun yaşamalıdır. İnsan vatanının ve milletinin dertlerini benimsemeli ve milli sorumlulukla hareket etmelidir. İşte bütün bu öğretiler Ahilikte de aynen mevcuttur. Ahiler, yaptıkları her işi halka, millete karşı sorumluluk bilinciyle yapmışlar; toplumda huzur, güvenlik ve düzeni temin etmek için çalışmışlardır. [159]

Sühreverdilik: Kurucusu Ebu Hafs Ömer Şihabeddin Sühreverdi'dir. H. 539/1114 yılında Azerbaycan'ın güney bölgesindeki Zencan'da doğmuştur.

[158] Kadir Özköse, *agm.*, s. 258
[159] Dosay Kenjetay, "Yesevi Düşüncesinde Ahiliğin Temel İlkesi Ahlaktır", Kırşehir 2012, s. 55-57

Bağdat'a giderek dini ilimleri öğrenmiştir. Abbasi halifesi tarafından, komşu İslam devletleriyle münasebetleri güçlendirmek ve barışı korumak amacıyla ona sefirlik görevi de verilmiştir.[160] Şihabeddin Sühreverdi tarafından kurulan tarikat, vahdet-i vücud esasına dayanmaktadır. Sühreverdi'nin tarikatını Anadolu'nun muhtelif yerlerine yayma çabası, Ahilik ve Mevlevilik ile de etkileşim içinde olmasını sağlamıştır. [161]

Melâmilik: Bu akımın felsefesine göre; insanın iyi amelleri Allah'ın, yaptığı kötülükler ise nefsinin eseridir. Bu sebeple Melamiler, yaptıkları iyilikleri, hayırlı işleri gizlerler, fakat hatalarını gizlemezler. Güzel yönlerini kendilerinin değil, Allah'ın eseri saydıkları için övünmeyi sahtekârca ve kibirli bir eylem olarak görürler. Yaptıkları kötülükleri gizlemek ise onlara göre riyakârlıktan başka bir şey değildir.

Horasan'da oldukça geniş bir kitleye hitap eden bu görüş, Ahilikteki "kendini halka adama ve topluma hizmet etme" esasıyla benzeşmektedir. Zaten Ahi Evren'in, kimsesize, yolcuya, muhtaca yardım etme, yedirip içirme, evsizleri barındırma gibi örnek davranışları Melâmet felsefesiyle aynıdır. [162] Fakat Ahilikle bağdaşmayan bazı yönleri de vardır. Melâmilikte dünya nimetlerinden el çekerek, bir lokma bir hırka yaşamak ve deyim yerindeyse miskinlik yüceltilse de, Ahilikte meslek edinmek, çalışmak, üretmek ve topluma faydalı olmak önemlidir. Ahilik, Melâmilikten farklı olarak dinamik bir yapıdadır. [163]

Zahidilik: Çok bilinmeyen tarikatlardan biridir. Piri Ebu's-Saffet İbrahim ez-Zahid İbn Ruşen İbn Emir Babil İbn Şeyh Bidari (veya Baydar) es-Sincani'dir. İbrahim Zahid, H. 615/1218'de Azerbaycan'ın Lenkeran şehrinin Siyaverud köyünde doğmuştur. Zahiri ve batıni ilimlere haiz bir mürşiddir. Halvetiyye ve Safeviyye tarikatlarının kurulmasında etkili olmuştur.

---

[160] Təsəvvüf Tarixi (Editör: Rafiz Manafov), Bakü 2011, s. 217
[161] Kadir Özköse, s. 259
[162] İsmet Uçma, Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik, İstanbul 2011, s. 93
[163] Adnan Gülerman, Sevda Taştekin, Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Ankara 1993, s. 33

İbrahim Zahid'in yolunu devam ettiren çok sayıda dervişleri vardı ve bunlardan bazıları Ahi idi. Ahi Muhammed, Safiyüddin Erdebili, Ahi Yusuf Şirvani, Abdurrahman Şirvani ve Genceli Pir Hikmet'tir. Aslen Şamahılı olan Pir Hikmet, faaliyetlerini Gence ve Berde'de yürütmüştür. Ahi Yusuf ise Tebriz'de Ahi zaviyeleri kurarak, Zahidilik ve Ahilik öğretilerini sentezlemiştir. [164]

Evhadilik (Evhadiyye): XIII. yüzyılda oldukça canlı fikir hareketleri ve tasavvufi akımlar cereyan etmiştir. Bunların içinde en önemlilerden biri de Şeyh Evhadüddin Kirmani'nin Evhadilik tarikatıdır. Anadolu'da Türkmen ekolünü temsil eden bu tarikatın kurucusu, mutasavvıf Rükneddin-i Sücasi'nin müridid**i**r. Abbasi Halifesi Nasır Li-Dinillah devrinde fütüvvet teşkilatının önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Selçuklular zamanında Anadolu'da yaygın olan bu tarikatın müridleri arasında Ahiler de bulunmaktaydı. Niksar'da faaliyetlerini yürüten Ahi Pehlevan-i Evhadi de Şeyh Evhadüddin'in müridid**i**r. Eratnalılar devrinde Kayseri havalisinde Evhadilik benimsenmiş ve tarikat mensupları himaye edilmiştir. [165]Evhadüddin Kirmani'nin Türk olması ve Türkçe konuşması, Türkmenler tarafından desteklenmesini sağlamıştır. Bu tasavvufi yol Türkmenlerin yaşayış tarzı ve töresine uygun olduğu için, Şeyh Evhadüddin ve ona bağlı olan Ahi Evren'in öğretilerinin ışığında Türkmen mutasavvıflar matematik, tıp, hey'et gibi ilimlerle meşgul olmuşlardır. Evhadilik, Ahilik teşkilatıyla senkronize bir biçimde etkinliğini sürdürmüştür.[166]

Ahi Evren ile bağlantılı bir mütefekkir ve âlim olan, Sadrüddin-i Konevi de önemli bir tasavvuf ehlidir. II. İzzeddin Keykavus, Sadrüddin-i Konevi'yi Ahi Evren'i Denizli'den Konya'ya getirmesi için görevlendirmiştir ve Ahi Evren bu dönemde Selçuklu vezirliğine getirilmiştir. Fakat Moğol yanlısı çevrelerin etkisiyle vezirliği bırakmak zorunda kalan Ahi Evren, Kırşehir'e tekrar göçmüş ve Kırşehir'de bulunduğu süre zarfında Sadrüddin-i Konevi ile mektuplaşmışlardır.

[164] Təsəvvüf Tarixi, *age.*, s.218-219
[165] Mikail Bayram, Şeyh Evhadü'd-Din Hamid El-Kirmani ve Menakıbnamesi, İstanbul 2005, s. 51-53
[165] Mikail Bayram, Sadru'd-Din-i Konevi Hayatı, Çevresi ve Eserleri, İstanbul 2012, s. 73-77
[166] Muharrem Çakmak, "Ahiliğin Tasavvufun Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi", Haziran 2014 s. 151-152

Sadrüddin-i Konevi'nin 1255 yılında Kırşehir'e gittiğini İbni Bibi'den; Konevi ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin sık sık görüştüklerini ise *"Velâyetname"*den öğreniyoruz. Konevi Kırşehir'e gidip Ahi Evren ile de görüşmüştür. Ayrıca *"Miftahu Cem'i'-l Gayb"* ve *"et-Teveccühü'l-Atamm Nahva'l Hakk"* adlı eserlerini Ahi Evren tercüme etmiştir. Bundan hareketle diyebiliriz ki, Ahilik ve Ahi Evren farklı tasavvufi akımlar ve kişilerle büyük bir etkileşim içinde olmuştur. Dönemin en önemli iki akımı Bektaşilik ve Mevlevilikten bahsetmek gerekmektedir.

Ahiliğin Bektaşilik İle İlişkisi: Ahilik, sahip olduğu tasavvufi fütüvvet idealine rağmen, bilindik bir tarikat örgütlenmesi değildir. Ahiliğin tarikatlar ile ilişkisini konu alan yazılı kaynaklar, *Fütüvvetnameler'*dir. Özellikle Bektaşi tarikatının az sayıdaki yazılı kaynaklarını bunlar oluşturur.

Ahilik ve Bektaşilikteki ortak unsurların başında "Dört Kapı Kırk Makam" gelir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makalat adlı eserinde yer alan bu esas, Fütüvvetnamelerde aynı şekilde yer almıştır. Şeriat makamları: "İman, namaz, zekât, oruç, helal kazanç, haram yememek, şeriat evine girmek, çağrıldığında Allah rızası için gazaya gitmek, emr-i bi'l-maruf nehy-i anil münker"; Tarikatın makamları; "Tevbe, tıraş olmak, mürid olmak, havf ve reca arasında olmak, lezzeti terk, hizmet, evrad okumak, pirin icazetiyle okumak, nasihat, terk-i tecrid"; Hakikatın makamları:

"Toprak olmak, kimseye önyargılı bakmamak, helal lokma yemek, mahlukatın kendisinden emin olması, kimseyi incitmemek, fukarayı geri çevirmemek, malını Hakk yolunda harcamak, sır saklamak, münacat-ı Teala, gözünü açıp ilim öğrenmektir. Marifet makamları; "Edeb, nefs-i cevr etmek, haram lokmadan perhiz kılmak, sıdk ve ihlas, haya, hılmü'n-nefs, din-i mübini bilmek, kurb ve visal, kendini bilmek." Bu esaslar Ahilik ve Bektaşiliğinin dine ve dünyaya bakışının özeti niteliğindedir. [167]

[167] Fütüvvetname-i Ca'fer Sadık (Haz: Mehmet Saffet Sarıkaya), İstanbul 2008, s. 52-56

İslam ve iman noktasında mutabık olan Ahilik ve Bektaşilikte, Hz. Ali ve Ehli Beyt sevgisi de çok önemli bir yere sahiptir. Ancak Ahi fütüvvetnamelerinde tam anlamıyla Şiileşmeye yönelik bir durum söz konusu olmamıştır.[168]

Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanı sıra XVI. yüzyılda Balım Sultan erkânıyla sistemleşen Bektaşi tarikatının el kitaplarından birisi olan "Buyruk" veya "İmam-ı Cafer Buyruğu" adlı eserin kaynaklarından olan Fütüvvetnameler, sonraki dönemlerde Bektaşîliğin yazılı kaynaklarından birisi haline gelmiştir. Yazarı bilinmeyen Fütüvvetname-i Cafer Sadık adlı eser bu anlamda önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Eserin birinci bölümünde İmam Cafer Sadık'ın sözlerine istinaden "tıraş ehli" kavramı anlatılır. Tıraşın esasen günahlardan arınmak, özünü kibirden sakındırmak için yapıldığından ve Allah tarafından üç peygambere verildiği yazar. Bunlardan ilki Arafat Dağı'nda üç yüz yıl ağlayıp tövbe istiğfar eden Hz. Âdem (a.s), ikincisi Serendib'de tufandan kurtulduktan sonra Hz. Nuh (a.s) ve üçüncüsü peygamberlik geldikten sonra Hz. Muhammed (S.A.V)'dir. Cebrail (a.s)'in Hz. Muhammed'e kabzası lâl ve kını nur olan bir ustura vermiştir. Daha sonra Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin başını tıraş ederken "Nasrun min-allahi ve fethun karib…" diye başlayan ayeti okumuş ve beline kuşak (şedd) bağlamıştır. Daha sonra silsile halinde on yedi kemer best, fütüvvete girmiştir. Eserde ayrıca Hz. Muhammed'in "La feta illa Ali, la Seyfe illa Zülfikar", "Men kuntu mevlâhu, fi-hâzâ Aliyyun mevlâhu" hadislerine yer verilmiştir. [169] Ayrıca Bektaşilik ve Alevilikte önemli yer tutan, İmamiye Şiasının da iman esaslarından biri olan Mehdi inancı Ahilikte mevcuttur ve fütüvvetnamelerde geçmektedir. Oniki İmam'ın sonuncusu olan Mehdi aleyhisselam, fütüvvetin son basamağında yer alır. Yani, kâmil insan kavramının en önemli sembollerinden biridir. [170]

İnanç konularından başka, Fütüvvetname-i Ca'fer Sadık adlı eserde İmam Cafer'in öğütlerini içeren "Fakrname-i Ca'fer-i Sadık" adlı bir bölüm

[168] *age.,* s. 52-56
[168] Abd-al Razzak Kaşani, Tuhfat-al-İhvan (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul, 2011, s. 230
[168] Fütüvvetname-i Ca'fer Sadık (Haz: Mehmet Saffet Sarıkaya), İstanbul 2008, s. 70-71
[168] Saffet Sarıkaya, "Osmanlı Toplumunun Dini Yapısına Bir Bakış Denemesi: Ahilik-Bektaşilik İlişkisi", Ankara 1999, s. 3
[169] Nasıri, Fütüvvetname, s. 280
[170] *age.,* s. 287

bulunmaktadır. Bu bölüm Allah ve Resulüne övgü ile başlar. Tarikat hükümlerinde farz olan altı şeyden bahseder: Sehavet, marifet, yakîn, sabır, tevekkül ve tefekkür. Tarikat erkânında farz olanlar: İlm, hilm, ruza, şükr, zikr ve uzlet. Ahilikteki açık ve bağlı hükümleri de içeren bu kısımda; tarikat ehlinin sofrası, kapısı, alnı, kulağı, dili, keremi, ayağı, eli, lütfu, sehaveti, ahlakı, yakîni açık olmalıdır. Tevekkül etmeli ve Fatiha'yı dilinden düşürmemelidir. Namahreme gözü, yaramaz habere kulağı, şirke dili, kine gönlü, hileciliği, cimriliği, hırsı, merakı, uğruluğu (hırsızlık), yaramaz işlere kapalı olmalıdır ve Allah'tan başkasından gönlünü kesmelidir.

Bektaşilik, Ahiliğin XIII. asır zaviye geleneğinden, erkân ve adap olarak pek çok unsur ve inanç motifi almıştır. Fütüvvetnamelerde yer alan, merasimler esnasında veya çeşitli merhalelerde talibin bilmesi gereken sorular ve cevaplar ile ilgili fasıllar, Bektaşilikte musahiplik adını alan Fütüvvetnamelerde yol ata ve yol kardeş edinme diye anlatılan erkân, kırklar cem'i ile ilgili rivayetler ve şedd kuşanma, hırka, taç gibi özel giysiler hakkındaki yorumlar Fütüvvetnamelerden Bektaşi literatürüne geçen motifler arasındadır. Bel bağlama ritüelinin Hz. İbrahim'in Kabe'yi inşa ettiği dönemden miras kaldığı rivayet edilir. Allahu Teala, Cebrail (a.s) vasıtasıyla cennette hurilerin dokuduğu bezlerden şedd göndermiş ve Cebrail (a.s), Hz. İbrahim'in Kabe'yi inşa ettiği için, onun beline bu kemeri bağlamıştır. Yine şalvar mevzuu da önemlidir. Hz. Adem'den kalma olduğuna inanılır. Hz. Adem yasak meyveyi yediği için, Allah onu önce çıplaklıkla cezalandırmış, sonra meleklerin duasını kabul edip, incir yaprakları vermiştir. İncir yapraklarından damlayan sütten pamuk oluşmuş ve huriler bu pamuğu dokuyarak şalvar yapmışlardır. O şalvar da Hz. İbrahim'e kadar ulaşmış, oradan da silsile halinde Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hz. Selman'a kadar kalmıştır. Bu nedenle şedd ve şalvar fütüvvette çok önemlidir. Bektaşilik ve Ahiliğin ortak noktalarından biri de budur.[171]

Hz. Ali, kardeş edinme ve sadakat konusunda öğütler vermiştir. Kişi, akranı ve sosyal konumu itibariyle kendisine yakın kişiyle ünsiyette olmalıdır.

[171]Abd-al Razzak Kaşani, *age.*, s. 242

Onun derdiyle dertlenip, mutluluğuyla sevinmelidir. Çünkü her insanın eksik yönleri vardır. Bu eksiklik ise, sadakat, vefa, kardeşlik gibi duygularla giderilir. İnsanların huyları, dostlarının huylarına benzer. Kardeş edinerek onlarla iletişim halinde olmaya "*teveddüd*" denir. Yol kardeşliği, fütüvvet kapılarının en büyüğüdür. Hz. Ali bu durumun önemini şu sözle açıklamıştır: "İnsanoğlunun en aciz olanı, kardeş edinmede aciz olandır. Ondan daha acizi ise; edindiği kardeşini kaybedendir." Ahde vefa, sözünde durma, kardeşe bağlılık gibi erdemler fütüvvetnamelerde Ehli Beyt'in tavsiye ettiği erdemlerdir. Hem Bektaşilikte, hem Ahilikte önemli bir yer tutar.[172]

Fütüvvet ehlinin pir tutunma, yol atası ve yol kardeşi edinme törenleri, Bektaşi ve Alevîlerin "ikrar ayini" ile büyük benzerlik arz eder. Özellikle "yol kardeşi edinme" geleneği ve bunun için yapılan tören esas itibariyle Ahiler, Bektaşîler ve Alevîler arasında aynı şekilde uygulanmaktadır. Bu törenin Bektaşiliğe Ahilik vasıtasıyla geçmiştir. Bektaşilikte buna "musahiplik" de denir. Bektaşî ve Alevîlerin törenlerine, Ahilerden farklı olarak kadınlar da iştirak eder. Musahiplik aileler arasında yapılır. Bu gelenek Alevîler için daha mühimdir.[173]

Nasırî Fütüvvetnamesindeki "Asitanede kadın oturmalıdır, çünkü bu töhmete yol açar" şeklindeki ifade, Ahi zaviyelerinde Yesevî veya Bektâşî tarikatındaki kadınlı-erkekli ayin ve zikirlerin bulunmadığına işaret etmektedir. Ancak Ö.L. Barkan'ın zaviye vakıflarına dair Defter-i Hakânî kayıtları üzerinde yaptığı araştırmada; Kız Bacı, Ahi Ana, Ahi İslam zevcesi Ahi Fatma, Sakari Hatun, Hacı Fatma gibi kadınların zaviye sahibi olmaları, üstelik içlerinde Ahi unvanlıların da bulunması, Türk aile geleneğinin bir gereği olarak kadınlara verilen değeri ve liyakat sahibi kadınların Ahiler arasında üst makamlarda bulunmasının yadırganmadığını gösterir. Ayrıca Kütahya kayıtlarında Hundi Hacı Hatun, Sume Bacı ve Bakire Hatun gibi Alevi-Bektaşi zaviye başkanlarının olduğu geçmektedir. Köy Alevilerinde tıpkı Bacıyan-ı Rum'a benzer kadın yapılanmaları ve başkanları vardır. Sıraçlarda Anşa Bacı, Afyon-Emirdağ yöresinde Zöhre Ana ve yakın sayılabilecek bir dönemde, geçtiğimiz yüzyılda

[172] Saffet Sarıkaya, "Osmanlı Toplumunun Dini Yapısı", s. 5-16
[173] Saffet Sarıkaya, "Alevi ve Bektaşiliğin Ahilik İle İlişkisi", Ankara Ekim 2003, s. 13-15

Arguvan'da Hutun Ana gibi Alevi-Bektaşi hanımlar bu örgütlenmeyi devam ettirmişlerdir.

Hz. Muhammed, Hz. Fatıma ve onların soyundan gelen kimselere duyulan sevgi ve derin bağlılık, Anadolu Aleviliğinin de temelini oluşturmuştur. Şia'nın İsna Aşeriyye (Caferilik) kolunun da temel prensiplerinden biri olan bu görüş, tevella ve teberranın da temelini oluşturmuştur. Tevella; Ehli Beyt'i ve sevenleri sevmek, Teberra ise; Ehli Beyt'e düşman olanlara düşman olmaktır. Yine Bektaşilikteki kırklar meclisi, hırka ile tac giyme ve şedd (kuşak) bağlama gelenekleri de Ahilikte mevcuttur. [174]

Fütüvvet ehlinin pir tutunma, yol atası ve yol kardeşi edinme geleneği de hem Bektaşilik hem Ahilikte vardır. Alevi ve Bektaşilerin "ikrar ayini" ile büyük benzerlik arz eder. Özellikle yol kardeşi edinme törenleri, Ahilikle aynıdır. Bektaşilikte buna "musahiplik" de denir. Ahiler çeşitli vesilelerle yapılan yemekli toplantılarda orada bulunan kimselerin arasında dargınlık, küskünlük gibi durumların bulunmamasına dikkat ederler. Her kimin şikâyeti varsa arz eder ve dargınlıklar giderildikten sonra yemek faslına geçilirdi. Aynı gelenek Alevi-Bektaşilerde "Düşkünlük Cemleri", "Tarikleme" veya Alaca Değnek Altından Geçme" gibi ritüellerle uygulanır. Aynı şekilde "Oniki Hizmet", "Gülbank" gibi gelenekler de benzer şekillerde uygulanmıştır.[175]

Hacı Bektaş-ı Veli, Fars kültürünün egemen olduğu bir dönemde, yaşadığı bölgede Türk kültürünü işleyerek, Konya merkezli Mevleviliğe ve İran'dan gelen Fars kültürüne karşı Türk dil ve kültürünü yaşatmak için mücadele etmiştir. Bu nedenle, Fars kültürü ve sanatına hayran olan yüksek tabakanın daha çok rağbet ettiği ve üslubu, felsefesi ağır olan Mevlana'dan ziyade, şehirli ve köylü esnafın, zanaatkârların teşkilatı olan Ahilik ve piri Ahi Evren ile yakın ilişkiler içinde olmuştur. Bundan hareketle Anadolu Aleviliği ve Ahilik iç içe olmuştur demek mümkündür.[176]

[174] Saffet Sarıkaya, "Osmanlı Toplumunun Dini Yapısı", s. 5-16
[175] Saffet Sarıkaya, "Alevi ve Bektaşiliğin Ahilik İle İlişkisi", s. 13-15
[176] Harun Yıldız, "Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evran İlişkisi", Nevşehir 2009, s. 196

Ahiliğin Mevlevilik İle İlişkisi: Bilindiği gibi Selçuklu başkenti Konya'da yaşamakta olan Mevlana Celaleddin-i Rumi, Selçuklu sarayında ve şehirlerde bulunan aydın ve aristokrat toplumu ortak bir amaç etrafında toplamaya çalışmıştır.

Mevlana'nın dostane ilişkiler sürdürdüğü Urmiyeli Çelebi Hüsameddin'in dedelerine dair, adı Muhammed olan babasının Konya'da Ahi olup bütün halk üzerinde manevi nüfuz kurduğu, bu nedenle mal mülk sahibi olduğu, künyesinin Hasan b. Muhammed b. Ahi Türk olup, dedelerinin Şeyh Ebu'l Vefa'ya eriştiği söyleniyor ki, dört nesil öteden Ahi olarak anılmaları dikkati celbetmektedir. Hatta Sultan Veled divanında da bu Ahi Muhammed'in vefatından duyulan teessür ve ona övgü vardır.

Mevlevi tarikatına yakınlığı ile bilinen Ahi Muhammed Divane, Çelebi Emir Arif'in yakın dostlarından biridir. Çelebi ne zaman Sivas'a gitse, Ahi Muhammed Divane, onun şerefine semâ toplantıları yapmıştır. Çelebi'nin Sivas'a üçüncü gidişinde Ahi Muhammed Divane hastalanır ve Çelebi onun hastalığının iyileşeceğini söyleyince "Benim şeyhim Celaleddin Emir Arif'tir. Bütün dünyanın hekimlerinin çare bulamadığı bir hastalıktan beni kurtardı" demiştir. Yine Çelebi Emir Arif'in etrafında bulunan Ahi Begi de Mevlevi tarikatının önde gelen kişilerinin şerefine toplantılar düzenlemiş ve ziyafet vermiştir. Aynı dönemde yaşayan Ahi Musa da bu meclislerde bulunmuştur.

Bir Ahi lideri olan Ahi Ahmedşah'ın Mevlevilerin nezdinde iyi bir yeri vardı. XIII. yüzyılın sonlarında Mevlevilerin, Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in idaresi altına girdikleri zaman Ahi Ahmedşah'ın kendisini Sultan Veled'in müridi olarak tanıttığı görülmüştür. 1291 yılında Moğol hanı Geyhatu, Konya'yı almayı tasarlarken, Ahi Ahmedşah'ın isteğiyle vazgeçtiği bilinmektedir. [177]

Ahmedşah'ın arkasından Konya rünudlarının başına Ahi Sıddık'ın oğlu Ahi Mustafa'nın geçtiği tahmin edilmektedir. Ahi Mustafa ve babası, başlangıçta Mevleviler ile iyi ilişkiler kurarken, sonradan düşman olmuşlardır. Mevlevileri

[177] Ahmed Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri (Çev: Tahsin Yazıcı), Kasım 2012, s.638-695

tasavvufla uğraşan ve bu dünyanın güç ve azim gerektiren işlerini yapmaktan aciz kişiler olarak yorumlamışlardır.[178]

Kırşehir Medresesi yanında hankahını kuran ve adı geçen medresenin Mevlevilik kürsüsünü işgal eden Şeyh Süleyman Türkmani'nin bir Mevlevi şeyhi olması, Ahiler ve Mevleviler arasında iyi münasebetlerin de olduğunu göstermektedir.[179]

Ahilikte şedd kuşanma törenleri olduğu gibi, Mevlevilikte de muhiblik vardır. Ancak Ahilikteki gibi mesleki temelli değildir. Mevlevilikte bir şeyhe muhib olmak için müracaat edildikten sonra, bir gün belirlenir ve sikke (keçe külah) tedarik edilip, şeyhin eli öpüldükten sonra tekbir getirilirdi. Şeyh de muhib olacak kişinin başını dizine koyar, sikkesini giydirip tekbir getirir ve birlikte Fatiha okuduktan sonra birbirlerinin sağ elini tutup, başparmağını öperlerdi. [180]

Ahilik ve Mevlevilik arasındaki farklılıklar, benzerliklerden daha fazladır. Tasavvuf konusunda Mevlana ve Ahi Evren arasında büyük bir fikir ayrılığı bulunmaktadır. Mevlana benliğe dönük, yani sübjektif iken; Ahi Evren dışa dönük, yani objektif davranmıştır. İkisi arasındaki bu ihtilaf, Mevlana'nın şeyhi Şems-i Tebrizi ve Ahi Evren'in şeyhi Evhadüddin Kirmani arasındaki ihtilafın devamıdır. Mevlana için adeta meditasyon görevi gören tefekkür ve aşkla dolu ruh hali Ahilikte yoktur. Mevlana, klasik Sünni anlayışın aksine müzik ve resim gibi sanatlara önem vermiştir. Bu da Mevleviliğin entelektüel bir görüm kazanmasında etkili olmuştur. Bu anlamda Mevlana kentli oluşu yüceltmiş, kırsal kesime daha soğuk bakmıştır. Bu da hem kentte hem kırsalda yerleşen ve zaviyeler kuran Ahiler ile uzlaşamadığı noktalardan biridir. Türkmen ekolünü yansıtan Babai hareketi ile ters düşen Mevlana, İlhanlı Moğol merkezi otoritesine karşı gelen Rıfai dervişleriyle de anlaşmazlık yaşamıştır. Daha çok seçkin kesime hitap eden

[178] İsmet Kayaoğlu, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", Ankara 1990, s. 151-153
[179] Cemal Anadol, s. 73
[180] Hatice Konukseven, Hz. Mevlana, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006 s. 30

Mevlevilik felsefesi, Türk yöresini, yerelliği ve örfü temsil eden Türkmen dervişler ve şeyhler arasında pek yayılma imkanı bulamanıştır.[181]

Ahiler ve Mevleviler dönemindeki anlaşmazlığın kökeni Türkistan'a uzanmaktadır. Ahi Evren'in Herat şehrindeki hocası Fahreddin Razi ile Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled arasındaki anlaşmazlığın Anadolu'ya uzanmış halidir. Esasen bu anlaşmazlığın kökeninde akılcılık ve sezgicilik ayrımı yatmaktadır. Fahreddin-i Razi bilgiye akıl yolu ile, Bahaeddin Veled ise sezgi yolu ile ulaşılabileceğini savunmuşlardır.

Mevlana ve müridleriyle Ahi Evren ve müridlerinin fikir ayrılığı II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde belirginleşmiştir. Mevlana ve çevresi II. Keyhüsrev'i desteklerken, sultanın Ahilere karşı cephe alması ve Ahi Evren'i hapsetmesi, Ahiler ve Mevlevilerin aralarının açılmasına neden olmuştur. Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinde Türkmenler arasında büyük saygı ve destek gören Ahi Evren ve Hacı Bektaş-ı Veli hakkında olumsuz temsili hikâyeler vardır. Yine Ahi Evren için *Divan-ı Kebir*'inde cuha, muhannes, dabbağ mar, ejder şeklinde aşağılayıcı sözler kullanmıştır. Menakıbü'l Arifin'i kaleme alan Mevlevi yazar Ahmed Eflaki de Ahi Evren için hakarete varan olumsuz ifadeler kullanmıştır. [182] Ayrıca Ahi Evren'in Sultan II. İzzeddin Keykavus'a "Letaifü'l Hikmet adlı eserini sunması ve Sultan'ın Ahi Evren'e karşı mültefit olması Mevlana'yı rahatsız etmiştir.[183]

Mevlana'nın vefatından sonra Hüsameddin Çelebi öncülüğünde kurulan Mevlevilik tarikatı, bazı Ahilerin de katılmasıyla Ahiliğin Mevlevilik üzerindeki nüfuzu artmıştır. Fakat yine de genel olarak Ahi-Mevlevi çekişmesi devam etmiştir. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in Ahiler ve Mevleviler arasında uzlaştırıcı bir tutum içinde olsa da, Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi, Selçuklular ve özellikle Karamanoğulları'na karşı Moğol taraflısı bir tutum içinde

[181] Celaleddin Çelik, "Mevlana'nın Fikirlerinin Türklerin Dini Hayatına Etkileri", Kayseri, 2002, s.26
[182] Mikail Bayram, Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren- Mevlana Mücadelesi, Konya 2012 s. 106-109
[183] *age.*, s. 121

olmuştur. [184] Bütün bu olaylardan hareketle, genel itibariyle Ahilik-Mevlevilik ilişkisinin olumsuz ve çekişmeli olduğunu söylemek mümkündür.

Ahilik ve Mevlevilik arasındaki benzerlikler noktasında bilindiği gibi Mevlevilikte de, Ahilikte olduğu gibi dilenmek yasaktır. Herkes çalışarak alın teriyle ekmek parasını kazanmalıdır. Mevlana, "Hamdım, piştim, yandım" diyerek insanın mutlaka eğitilip, Ahilikteki gibi 1001 gün süren çıraklık süresi gibi çileyi tamamlayıp olgunlaşmasının gerektiğini söylemiştir. Çile doldurulduktan sonra hem manevi eğitimlerine devam etmişler, hem de Ahilikteki gibi mesleklerini icra etmişlerdir.[185]

2.4. Ahi Teşkilatının Türk Toplum Ahlakı ve Değerleri Üzerine Etkileri

Zengin ve köklü Türk harsının en nadide kısımlarından birini oluşturan Ahilik geleneği, toplum ahlakımızı, milli haslet ve erdemlerimizi de etkilemiştir. Ahilik; Türk Dünyası üzerinde pek çok türevi olan bir kurumdur.

Günümüz Türkiyesi'nde Çankırı şehir merkezi ve Eldivan ve Yapraklı ilçelerinde bir gelenek olarak yaşatılan ve Kastamonu-Tosya ve Manisa'nın Kula ilçesinde "Yaren", Ankara dolaylarında "Seymen" olarak adlandırılan bu sohbet meclisi, Konya'nın Akşehir ilçesinde "Sıra Yareni", Kütahya'da "Gezek" gibi değişik adlarla anılmaktadır. Türk Dünyası'nın muhtelif yerlerinde, Kırgızistan'da "Coro Bozo", Özbekistan'da "Geşdek", Uygurlarda "Meşrep", Kırım'da yaşayan Karay Türkleri'nde "Konuşma" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca İbni Batuta, seyahatnamesinde Kırım'da Azak Beyi ve Bıçakçı Ahi denen kişilerin misafirperverliğinden söz etmiştir. Nüfuzlu bir kişi olan Bıçakçı Ahi, konuklarını zaviyesinde ağırlayan ve "Tanrı misafiri" kavramına uygun şekilde gelip geçen yolcuların konaklamasını sağlayan biridir. Sadece Anadolu'da değil, genel olarak bütün Türk ülkelerinde Ahiler aynı gönül zenginliğine sahiptirler.[186]

[184] *age.*, s. 240
[185] Semih Çeker, *agt.*, s. 101-103
[186] İbni Battuta Seyahatnamesi (Çev: A. Sait Aykut), İstanbul 2000, s. 468

Çankırı Yaren meclislerinin mahiyetine baktığımız zaman, Anadolu'daki diğer benzer örnekleri gibi bir toplumsal kontrol aracı olması en önemli özelliklerinden biridir. Yargılama ve ceza sistemi sayesinde topluma kötü örnek olacak davranışların önüne geçilmiştir.

Ahilik ve Yarenlik arasındaki maddi ve manevi ortak motiflerden biri de eğlence adabıdır. İbni Batuta, Ahi zaviyelerinin klasik tasavvuf adabından farklı olarak müzik ve raks içerdiğini belirtmektedir. Elbette Ahi ve Yaren eğlencelerinde yalnızca müzik olmuyordu. Sözlü kültür unsuru olan şiirler de okunuyordu.

Sosyal bir kültür olan Yaren teşkilatı, Çankırı ve havalisinin belirli yerlerinde "ocaklar" halinde teşkilatlanmış ve bu bakımdan Alevi-Bektaşi örfündeki "ocak" anlayışı ile benzerlik göstermektedir. Yarenlik, büyük ölçüde Ahilik ve Bektaşiliğin etkisinde kalmıştır demek mümkündür. Yaren meclislerinde sohbete başlamadan "Bismişah, Allah Allah. Bu gitti, Ganisi gele. Hakk, Muhammed, Ali berekâtını vere…" şeklinde okunan Gülbank da bunu göstermektedir. [187] Çankırı Yaren geleneğinde mütevelli, yiğitbaşı, ahi baba vekili gibi mevkiler vardır. Usta çıkmak, ahi baba vekili tarafından düzenlenen törenle yapılır. Hangi meslek kolundan usta çıkacaksa o sanatla uğraşan bütün ustaların yanı sıra diğer kollara mensup sanat erbabından mütevelli, yiğitbaşı ve üç tane usta olmak üzere toplam beş usta davet edilir. Büyük kasabalarda esnaf teşkilatı otuz iki sanat koluna kadar çıkabilir. Eskiden ahi baba vekilleri belediye başkanlığında ve meclis üyeliğinde bulunurlardı. Çankırı'da Yaren geleneği daha çok sohbet meclisleri ve oyunlarıyla ünlüdür. Çankırılı gençlerin hem avarelik etmeden hoşça vakit geçirmelerini, hem de eğitim almalarını ve erdemli olmayı öğrenmelerini sağlar. [188] Sohbet meclislerine katılanlar arasında sarhoşluk, kumarbazlık ve kadın düşkünlüğü kesinlikle yasaktır ve ketum olmak gerekmektedir. Adab-ı muaşeret ve terbiye kurallarına uymak esastır ve şayet

[187] Halil Çetin, Yunus Emre Çakır, "Çankırı Yaren Kültürü ve Ahilik İle İlgisi", Kırşehir 2012, s. 740-747
[188] Hacışeyhoğlu Hasan Üçok, Çankırı Tarih ve Halkiyatı, Ankara 2002, s. 39-44

uyulmazsa büyük başağalar uyarırlar. Küçük başağalar ise sohbet yapılacak evdeki eksikleri karşılarlar. [189]

Denizli'de de Ahilik geleneğine ilişkin bilgiler İbni Batuta tarafından verilmiş olup, şedd kuşatma (peştamal bağlama) törenlerine ilişkin son kayıtlar Yeşilköy/Servergazi, İncilipınar, Tavas/Adamharmanı ve Sarayköy'e aittir. Demirci esnafı 1890-1900'lü yıllarda Yeşiköy'de; Debbağ esnafı da 1923 yılında İncilipınar'da kayıtlara geçen son şedd kuşatma törenini düzenlemiştir. Bu törende Ahi şeyhliği kalkmış, yerine Yiğitbaşı şeyhin görevini üstlenmiştir. 1930 doğumlu Kemal Vural, ayakkabı imalatçısının yanında çırak olarak başlamış ustası beline peştamal bağlamış; Kemal Vural da kendi yetiştirdiği kalfasına peştamal bağlamıştır. Yine 1964-65 yıllarında Ali Darıverenli adlı bir usta, kalfalarına peştamal bağlamıştır. Yüzyıllar boyunca süregelen Ahilik geleneğinin Denizli'de bilindiği kadarıyla 1965 yıllarına kadar uzandığını anlıyoruz. [190]

Ahilik, Türk toplumunun bünyesinde bulunan erdemleri, Ahi Teşkilatına adım atan herkese benimseten bir örgüttür. Yerli yerinde konuşmak, cömert olmak, kimsenin ayıbını araştırmamak gibi hasletlerin, toplumun yozlaşmasına imkân vermeden kuşaktan kuşağa aktarılmasına öncülük etmiştir. [191]

Ayrıca Kırşehir'de Ahilik geleneğinin bir tezahürü olarak "Hanedan Odaları" geleneği devam ettirilmektedir. Hanedan odalarında bir araya gelen insanlara, ortamda bulunan yaşlı ve seçkin kimseler öğüt verirler, gelen misafirlere izzet ve ikramda bulunulur. Gençlere "Sabırlı ol, tevekkül et, haram yeme, büyüklerine saygılı ol, küçüklerini sev ve koru. Elini, eteğini temiz tut." gibi tavsiyelerde bulunulur; para, mevki hırsı taşıyan ve gözü yükseklerde olan kişilerin bu huyu sezdirilmeden törpülenir. Ahilikteki edep ve erkân, günümüzde bu şekilde sürdürülmektedir. [192]

---

[189] *age.*, s. 46-49
[190] Hasan Kallimci, "Denizli Ahileri", Denizli 2012, s. 61
[191] Mustafa Şanal, Mustafa Güçlü, "Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S: 23, Yıl: 2, Kayseri 2007, s. 385
[192] İsmail Eraslan, Bir Ahilik Geleneği Kırşehir'deki Hanedan Odaları, Ankara 2014, s. 167

Ahilikte görgü kuralları da belirlenmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Fütüvvetnamelerin çoğunda Fütüvvet kurallarıyla birlikte sıralanmaktadır. Bunlardan bazıları; temiz giyinmek, sofrada büyüklerden önce yemeye başlamamak, kendi önünden yemek, lokmaları küçük almak, ekmeği yemeğin suyuna batırmamak, yemek odasına ayakkabı ile girmemek, başkalarının yanında sümkürmemek ve kaşınmamak, ağzını şapırdatmamak, hakkından fazlasını yememek gibi sadece yemekle ilgili çok sayıda kural vardır. Bu da İslam öncesi Türklerdeki "Şölen" kültürünün Ahiler arasında devam ettiğini ve günümüze kadar intikal ettiğini göstermektedir. Bunlardan başka su içmekle ilgili iki kural, konuşmaya ait dört kural, çarşıda yürümeye ait beş kural, bir yerden bir yere gitmeye ait sekiz kural, oturmaya ait dört kural, hamama gitmeye ait sekiz kural, yatakta yatmaya ait yedi kural, saçını taramaya ait üç kural bulunmaktadır.[193]

Ahilikte ayrıca hediye verme geleneği de ön plana çıkmıştır. Zaviyelerde ağırlanan misafirlere ikramda bulunmanın yanı sıra, o esnada bir yörede hükümdar veya yönetici yoksa o bölgenin hâkimi Ahi baba olup, gelen misafiri o ağırlar. İbni Batuta, Kayseri Ahilerinin böyle bir geleneği olduğunu ve gelen misafire duruma göre at ve elbise hediye ettiklerini, misafirin durumuna göre bağışta bulunduklarını kaydetmiştir. Bu konuda Kastamonu Ahi zaviyesinin vakıf şartları içinde misafirlerin her gelişlerinde bir kat elbise, kaldıkları süre boyunca et, ekmek, yağ, pişmiş pirinç ve tatlılar; para olarak da gelişlerinde 100 dirhem, ayrılışlarında ise 300 dirhemi Hicaz, Suriye, Mısır, Irak, Horasan ve diğer ülkelerden gelen yolculara, Anadolu'nun muhtelif yerlerinden gelenlere ise üç gün ziyafet ve on dirhem verilmesi yer almıştır.[194]

Görülüyor ki, Ahilik Türk ahlak ve erdemlerinin hem toplum içinde, hem de başka ülkelerden Anadolu'ya gelen ziyaretçilerle olan münasebetlerde uygulanması için çalışan ve Türk konukseverliğini, eğlence adabını, görgü kurallarını yaşatıp günümüze aktarılmasında öncü olan bir örgüttür.

[193] Sabahattin Güllülü, *age.*, s. 108-109
[194] Mehmet Şeker, Anadolu'nun Türkleşmesi, s. 186

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHİ TEŞKİLATININ TÜRKMENLER ÜZERİNDEKİ SİYASİ VE ASKERİ ETKİLERİ

3.1. Ahilerin Anadolu Selçuklu Döneminde Siyasi ve Askeri Faaliyetleri

Göçebe Oğuz Türkleri, 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Maveraünnehir ve havalisinden İran'a gelip burayı kontrol altına aldıktan sonra Doğu Anadolu'ya kadar gelmişlerdir. Alparslan'ın 1071'de Malazgirt'te Bizans ordusunu bozguna uğratmasının ardından, çok daha evvelinde başlayan Türk göçü hız kazanmıştır. Anadolu'ya göçen Türklerin çoğu atlı göçebedir.

Anadolu'nun muhtelif yerlerine farklı boylar yerleşmiştir. Malazgirt Zaferi ile başlayan göç dalgası, Moğolların önlerine kattıkları Türklerin gelmeleriyle daha da hız kazanmıştır. Anadolu'nun Türkleşmesinde Kayı, Eymür, Bayat, Karaevli, İğdir, Yazır, Döğer, Dodurga, Avşar, Kızık, Beğdili, Yüreğir, Yıva, Büğdüz, Kınık gibi Türk boyları büyük rol oynamışlardır. Oğuz boyları, birleşerek federasyon benzeri yapılarla Anadolu'ya yayılmışlardır. Örneğin; Yeni-il Türkmenleri Sivas'ın güneyindeki Kangal ilçesi civarında Alacahan, Yellüce, Mancılık gibi alanları mesken tutmuşlardır. Yabaneri olarak da bilinen Halep Türkmenleri de Dulkadırlı Türkmenleriyle birlikte Yeni-il Türkmenlerini oluşturmuştur. Türkmenlerin yaylakları ve kışlakları değişik yerlerde olduğundan, konargöçerlik sayesinde geniş alanlara yayılmışlardır. Yeni-il Türkmenleri yazları Canik, Bozok, Divriği, Çorum, Amasya, Sivas gibi bir alanda yaylamışlar; Antakya ve Şam havalinde kışlamışlardır. Ayrıca Elbistan, Maraş, Kozan ve Kadirli bölgeleriyle kuzeyde Bozok ile Sivas'ı içine alan geniş bir alanda Dulkadırlı Türkmenleri yerleşmişlerdir. [195] Bozok sancağında ise Mamalı Türkmenleri yayılmışlardır. Oldukça geniş bir alanı, Ankara ile Şam arasını içine alan coğrafyada Bozulus Türkmenleri yurt tutmuşlardır. Diyarbakır'da yoğun

[195] Yusuf Halaçoğlu, Türkiye'nin Derin Kökleri Osmanlı Kimliği ve Aşiretler, İstanbul 2010, s. 85-87

şekilde yaşayan Bozulus Türkmenleri, Karaman'dan Kütahya'ya kadar uzanmışlardır.

Oğuz'un Üçok koluna mensup Ramazanlı Türkmenleri İskenderun'dan Antalya'ya uzanan Akdeniz kıyılarında yerleşmişler ve buranın fütühatında etkili olmuşlardır. Bunlardan İç-il olarak adlandırılan Türkmen oymağı önce Silifke'ye, Kıbrıs'ın fethinden sonra da Kıbrıs'a nakledilmişlerdir. Çorum ve Tokat'ta Çunkar, Çepni ve İlbeyliler; Konya Ankara, Isparta civarında Kayılar; Halep, Diyarbakır, Humus, Kerkük bölgesinde Döğerler yerleşmişlerdir.[196]

Bu toprakları vatan edinmek için Oğuz Türkleri yerleşirken, geçimlerini daha çok hayvancılık ile sağlamışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti tam olarak kurulmadan önce Anadolu'da ticaret ve sanat, bir süre için Türk olmayan halkın elinde kalmıştır. Türkistan'dan göçen esnaf ve sanatkârlar da Anadolu Selçuklu'da Ahi Teşkilatının belkemiğini oluşturmuştur. İkinci büyük göç dalgası ise Moğol istilası dönemine tekabül etmektedir. Moğol kitleleri önlerine kattıkları Türk selini Anadolu'ya doğru sürüklerken Semerkant, Taşkent, Belh ve Merv gibi önemli Türk şehirleri büyük hasar görmüştür. Sadece Merv'den bir defada Anadolu'ya göçen Türklerin sayısının 70 bin olduğu ifade edilmektedir. Çoğunluğunu esnaf ve sanatkârların oluşturduğu Türk toplulukları Anadolu Selçuklu Devleti'ne sığınmışlardır. [197]

I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Türkmen göçleri, Ahi teşkilatının gelişmesini ve Türk fütühatının sağlam temeller üzerine oturmasını sağlamıştır. Bu dönemde, Hamid Bey yönetimindeki farklı Oğuz boylarına mensup Türkmen toplulukları, Antalya ve civarında iskân edilmişlerdir. XVY. Yüzyıla ait tahrir defterlerinde, I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde yerleşen bu Türklerin kurduğu köyler ve Ahi zaviyeleri tespit edilmiştir. Salur, Dodurga, Yüreğir, Eymür, Afşar, Bayındır, Çavundur ve Kayı köylerinden başka 17 Ahi zaviyesi, 1 Ahi mescidi, 2 Ahi hamamı, 1 Ahi çiftliği, 1 Ahi tekkesi, 4 Debbağ mahallesi kurulmuştur. [198]

---

[196] *age.*, s. 85-87
[197] Mustafa Şanal, Mustafa Güçlü, *agm.*, s. 284
[198] Şakir Turan, XIII. Yüzyılda Orta ve Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya Göçler, Doktora Tezi, Konya 2009, s. 185

I. İzzeddin Keykavus, oldukça zor bir dönemde tahta geçmiştir. Melikler ve emirler itaat etmişlerse de, Moğol istilasının Selçuklu'ya olan olumsuz etkilerini hafifletmek için küçük kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'ı Moğol kağanı Mengü Han'a göndermişse de, Rükneddin Kılıç Arslan Rum ülkesini kardeşinin elinden alabilmek için Mengü Han'dan destek istemiştir. Noyanlardan Elcikta'nın kızıyla evlenen Rükneddin Kılıç Arslan'a Elcikta yardım ettiyse de, I Keykavus kardeşini yenmiş ve bir kaleye hapsetmiştir. Sonradan kaleden kurtulup Moğolların yanına gitmiştir. Böyle olaylı ve çetin bir dönemde tahta geçmesine rağmen, I. Keykavus, otoritesini sağlamlaştırmayı başarabilmiştir. [199]

I. İzzeddin Keykavus devrinde Halife Nasır Li-Dinillah Anadolu Selçuklu sultanına defalarca şalvar ve şed (kuşak) göndermiştir. I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubad tahta geçtiklerinde halifeye cülüslarını bildirmiş ve hediyeler göndermişlerdir. [200] I. İzzeddin Keykavus, tahta geçtiğinde Atabek Mecdeddin-i İshak'ı görevlendirerek, Nasır Di-Dinillah'a elçi olarak göndermiş ve fütüvvet teşkilatına girmek istemiştir. Bir diğer iddiaya göre; Melik Eşref, bir okla turna kuşunu vurduktan sonra, avcı geleneklerine göre onu bol miktarda hediye ve güvendiği bir elçiyle Halife Nasır'a göndermiş ve karşılığında halifelik makamından mücevher işlemeli külah, sarı altın, gemli ve eyerli katırlar almıştır. Bunun üzerine I. Keykavus, Sinop'un fethini halifeye duyurmak için elçi Mecdeddin ile Rumi kumaşlar, atlaslar, Kıbrıs işi kadın giyimleri, iğdişler, çok sayıda kadın ve erkek köle, altından yapılmış eşyalar ve Arap atları göndermiş ve bunların karşılığında halifeden "şalvar" istemiştir.[201] Halife, Selçuklu sultanına bir fütüvvetname ile birlikte kıymetli bir sarık ile derviş cübbesi ve şeriat hükümlerini içeren bir saltanat menşuru, bunlardan başka Hicazi yolcu develeri, Şam ve Hint üretimi kıymetli mallar, ipekli kumaşlar, billur ve akik taşları ve daha birçok hediye göndermiştir.[202] Halifeden şalvar ve şed getiren Selahaddin Sühreverdi için

[199] Minhac-i Sirac el-Cüzcani, Tabakat-ı Nasıri (Çev: Erkan Göksu), Ankara 2012, s. 101-102
[200] Franz Taeschner, *agm.*, s. 15
[201] İbni Bibi, El Evamirü'l Ala'iyye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Haz: Mürsel Öztürk), Ankara 1996, s.176
[202] Ahmet Özdemir, "Ahilerin Büyük Şeyhi Şihabeddin-i Sühreverdi (539-632/1145-1234) Anadolu ve Konya Ziyareti, Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarıyla ve Kanaat Önderleriyle İlişkileri", Konya Kitabı XIV. Ahilik, Ahilik Teşkilatı ve Konya'daki İzleri, Konya, 2013. s.15-16

Malatya'dan Konya'ya kadar karşılama törenleri düzenlenmiştir. Söz konusu Fütüvvetname, 608'de Ramazan ayında, (miladi Şubat 1212) yazılmıştır. İbni Bibi, Sultan I. İzzeddin Keykavus'a gönderilen hediyeler ve Fütüvvetname'nin Sultan'ı çok sevindirdiğini ve motive ettiğini anlatmıştır. Adeta bu olayın tesiriyle ülkede bayındırlık ve refahın arttığını, adaletin sağlandığını ve ülkenin ileri gelenlerinin saltanat sarayına hizmet etmek için yarıştıklarını ifade etmiştir. [203]

Ancak I. İzzeddin Keykavus zamanında Kayseri'deki yöneticilerle Ahiler ve Türkmenler arasında bir anlaşmazlık olmuştur. I. Alâeddin Keykubad tahta geçtiğinde bu sorunu halletmiş ve Ahiler ile Türkmenleri himaye etmiştir. Bu sayede Ahilik Anadolu'da devlet desteğiyle rahatça yayılma imkânı bulmuştur. Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminde önemli bir ticaret merkezi Kayseri'de kurulan debbağlar pazarının da etkisiyle ticaret sahası genişlemiş ve Kayseri'ye çok yakın olan Sivas da bu durumdan etkilenmiştir. Bu dönemde Konya ve Kayseri ile birlikte en önemli merkezlerden biri olan Sivas'ta da Ahilik altın çağını yaşamıştır. Kayseri-Sivas havalisini etkisi altına alan ve uluslar arası bir fuar niteliğinde olan Yabanlu Pazarı da bölge ekonomisini etkilemiştir. Bu sayede daha da gelişen Kayseri ve Sivas'ta sanatkâr Ahiler zenginleşmişlerdir. [204] Yabanlu Pazarı'nın ilk örneklerine Kırşehir'deki göçebe Türkmenler, Türkmen Pazarı demişlerdir. I. Alâeddin Keykubad'ın emriyle Kayseri'den payitaht Konya'ya göçen Ahi Evren'in uğraşları ile Yabanlu Pazarı geliştirilmiş ve uluslar arası bir statü kazanmıştır. *Menâkıb-ı Ahi Evran-ı Veli* adlı yazma eserde bu fuarın önemi ve Moğol istilasında nasıl tahrip edildiği anlatılmıştır. Yabanlu Pazarı, Ahilerin ve tüccarların, ürettikleri malları dünya piyasasına sunmalarını sağlayarak, Selçuklu Devleti'nin ekonomisine katkı sağlamıştır. [205] Yabanlu Pazarı, Moğol valisi Samagar Noyan'ın da uğrak yerlerinden biri olmuş ve 1277 yılında Moğol tahakkümü altında bulunan pazara ilişkin, Zekeriya el- Kazvini, *"Asaru'l-Bilad ve Ahbaru'l-İbad"* adlı eserinde Yabanlu Pazarı'ndan bahsederek

[203] İbni Bibi, *age.*, s.180
[204] Mehmet Ali Hacıgökmen, "Selçuklular ve Eratnalılar Zamanında Sivas'ta Ahilerin Faaliyetleri", Sivas 2006, s. 288
[205] Baki Yaşa Altınok, "Ahi Evran Veli'nin Kurduğu Yabanlu Pazarı ve Yabanlu Türkmen Aşireti", Kırşehir 2012, s. 526

şunları söylemiştir: "Anadolu'da her sene bahar aylarının başında kırk gün süren bir Pazar kurulur. Bu pazara Yabanlu denir. Bu pazara Anadolu'dan ve uzak yerlerden tacirler gelir. Doğulu tacirlerin mallarını Batılı tacirler alırlar. Kuzeyli tacirler Güneylilerin, Güneyli tacirler ise Kuzeylilerin mallarını alırlar. Güzel atlar ve katırlar satılır. Sakallat (bir tür ipekli kumaş) ve atlas gibi değerli kumaşlardan yapılan kıyafetler satılır. Deniz köpeği ve kunduz gibi hayvanların kürkleri de alınıp satılır. [206]

Sivas'ta Ahilik I. İzzeddin Keykavus döneminde yayılmış olup, XIV. yüzyılın başlarında Sivas'ta etkinliği fazla olan, Ahilerin ileri gelenlerinden Ahi Erzurumi (Erzurumlu Hoca) ve Ahi Emir Ahmed de Sivas'ta Ahilerin etkinliğini arttıran önemli şahsiyetlerdir. [207]

I. Alâeddin Keykubad, Ahilik teşkilatının hamisi olmasının yanı sıra fütüvvet libası giymiş olması hasebiyle de bu teşkilata dâhil olmuştur. Abbasi halifesi Nasır Li-dinillah'tan, 1221 yılında gelen armağanlar Şeyh Sühreverdi aracılığıyla Sultan'a ulaştırılmıştır. Hatta Sühreverdi, I. Alâeddin Keykubad'ın izzet ve ikramına mazhar olmuştur. Bunda Şeyh'in, I. Alâeddin Keykubad'ın rüyasına girip saltanatı müjdelemiş olmasının payı büyüktür. Böyle ilginç bir durum nedeniyle, Celaleddin Karatay'ın sarayında misafir edilmiş ve kendisine ihtimam gösterilmiştir.

Sultan ertesi gün Şeyh Sühreverdi'yi makamına çağırtarak, getirdiklerini sunmasını istemiş ve böylelikle fütüvvet libasını giymiştir. Bağdat'ta hazırlatılmış olan ve kenarı Halife'nin imamecileri tarafından işlenmiş olan bir imameyi başına koymuştur. Ayrıca adet olduğu üzere Sultan'a hilafet makamından getirilen bir kırbaçla kırk kez vurulmuş, Sultan murassa yularlı ve başlıklı, üzengisi süslenmiş ve altından nalı olan bir atın tırnağını öpmüştür. Nihayet, yine Halife'nin gönderdiği saçı[208] dolu tabakları orada bulunanların üzerine saçmışlar ve bütün bu

[206] Faruk Sümer, Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar, İstanbul 1985, s. 16
[207] Adnan Mahiroğulları, "Ahiliğin Esasları ve Sivas'ta Ahilik", Sivas 2006, s.312-313
[208] Saçı: Kadim Türk geleneklerine göre tahta çıkma, evlenme ve sünnet düğünleri ve veliaht törenlerinde mücevher, inci ve para saçılırdı. "Darısı başıma" deyimi de bu adetten dolayı söylenmiştir.

ritüellerden sonra Sultan fütüvvet kurumuna dâhil olmuştur. Daha sonra Alâeddin Keykubad, bir kafile oluşturarak çetr, nevbet ve sancağıyla gezmeye çıkmış ve düzenlediği şölen sonrasında Emir Celaleddin Karatay ve saray ileri gelenleri de Şeyh'in tarikatına bağlanmışlardır. Böylelikle Sultan ve güvendiği adamları fütüvvet teşkilatına girmişlerdir.[209]

Ahilerin Anadolu Selçuklu döneminde belirgin faaliyetleri Anadolu Selçuklu Devleti'nin altıncı sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile kardeşi Tokat meliki Süleyman Şah arasındaki taht mücadelesinde görülmüştür. (1196) Bu döneme dair olaylar İbni Bibi kroniğinde şu şekilde nakledilmiştir: Sultan II. Kılıç Arslan, ölmeden önce tahtını küçük oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e bırakmışsa da, Süleyman Şah kardeşinin hâkimiyetini tanımayarak, Tokat'tan Aksaray'a doğru yola çıktı. Hızlı hareket edip, hükümdar alayının (mevkib-i hümayun) peşinden koşarak yolda kendisine katılmalarını istedi. Aksaray mahrusesine vardığında etrafına çok sayıda sipah (asker) ve uçsuz bucaksız büyüklükte bir leşker (ordu) yığıldı. Civardaki emirler ve meliklerin de gönüllerini alıp, destek kazanmak için onların istekleri doğrultusunda menşurlar yazıp, vaadlerde bulundu. Ordusuyla birlikte Konya'ya giren II. Rükneddin, burada halkın mukavemetiyle karşılaştı. Süleyman Şah bu kuşatmadan dört ay boyunca sonuç alamadı. Bunun en büyük nedeni, aralarında Ahilerin de bulunduğu Konya halkının, şehri büyük bir azim ve kararlılıkla savunmasıydı. Ahiler ve şehrin ileri gelenlerinden bir grup, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e verdikleri sözde duracaklarını ilan ettiler. Diğer yandan başka bir grup ise; iğdişler ve serverleri Melik Rükneddin'e elçi olarak gönderip, uzlaşmayı denediler. Ahilerin arabuluculuğu ile yüklü miktarda nal-baha yani sefer masrafı ödeme teklifinde bulunuldu. Süleyman Şah tarafından reddedilen bu görüşün ardından, üretilen yeni çözüm şekli şöyleydi: Keyhüsrev, Anadolu Selçuklu tahtını ve Konya'yı kardeşine bırakacak ve karşılığında canına kastedilmeyecekti. Konya eşrafı ve Ahiler tarafından bir Ahitname düzenlendi ve imzalandı. Böylelikle Gıyaseddin Keyhüsrev tahttan

[209] İlhan Çelik, "Ahiliğin Temellerinden İki Önemli Şahsiyet: Şeyh Sühreverdi ve Alâeddin Keykubat'ın Fütüvvet Teşkilatına Girişi", Kırşehir 2012, s. 173

çekilmiş oluyordu. [210] Bundan anlaşılacağı üzere Ahilik yalnızca bir esnaf teşkilatı değil, devlet yönetiminde de söz sahibi olan bir kurumdur.

Ahiler Anadolu Selçuklu Devleti'nde aynı zamanda devlet törenlerine de katılmışlardır. Her ne kadar devlet teşkilatı içinde yer almasalar da, devlet protokolünde yer alıyorlardı. Anadolu Selçuklu sultanlarının tahta çıkış törenlerinden, biat törenlerine kadar, Ahilerin devlet erkânını destekleme ve bu sembolik katılımlarla devlete sadakatlerini bildirmişlerdir.

Örneğin; 1220 yılında Sivas'ta tahta çıkan Sultan I. Alâeddin Keykubad, Kayseri'den Konya'ya giderken, Aksaray'dan itibaren şehir eşrafı, Ahiler ve İğdişlerden oluşan bir grup, muhafız alayı gibi sultana eşlik etmiştir. Yine içlerinde Ahi babalarının bulunduğu bir grup, Sultan I. Keykubad'ı Obruk'ta karşılamıştır. I. Alâeddin Keykubad, Konya'ya Ahilerin de dâhil olduğu bir güvenlik çemberiyle giriş yapmıştır.

Ahiler, sadece sultanların karşılanmasında ve uğurlanmasında değil, yabancı ülkelerden Anadolu Selçuklu'ya gelen elçilerin karşılanması ve uğurlanmasında da söz sahibiydiler ve devlet protokolünde yer alıyorlardı. Mesela, Sultan I. Alâeddin Keykubad, Abbasi Halifesi Nasır Li-dinillah'ın 1220'de kendisine elçi olarak gönderdiği Şeyh Şihabeddin Sühreverdi'yi karşılamak üzere Konya kadılarından, komutanlardan, şeyhlerden, imamlardan, mutasavvıflardan ve Ahilerden oluşan kalabalık bir heyeti görevlendirerek Zincirli mevkiine göndermiştir. [211] Bunlardan anlaşılmaktadır ki, Ahiler Türk devletine bağlı ve devletin bekası için her konuda sultanın yanında yer alan bir sosyal örgüttür. [212]

3.2. Ahilerin Moğollara Karşı Tavır ve Tutumları

Sivil bir yapı arz eden Ahi Teşkilatı, siyasi otoritenin sarsıldığı durumlarda yerel otorite birimi görevi görmüştür. XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı

[210] İbni Bibi, s. 51-54
[211] Salim Koca, "Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rolleri", Kırşehir 2006
[211] Hilal Ceylan, *agt.,* s. 18

devlet adamlarının, kadıların, çeşitli tarikat şeyhleri ve müderrislerin ve zengin tüccarların da Ahi birliklerine dâhil oldukları bilinmektedir. Ahiler Selçuklular devrindeki bazı siyasi uygulamaları benimsemeseler de, Selçuklu'nun bekası için iç ve sınırdaki bölgelerde çıkan kargaşanın giderilmesinde devlet erkânına destek olmuşlardır. [213]

I. Alâeddin Keykubad döneminde altın çağını yaşayan Ahi Teşkilatı, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde yaşanan bazı olaylar nedeniyle buhranlı bir dönemden geçmiştir. I. Alâeddin Keykubad devrinde Moğollarla ilişkiler güçlenmiştir. Sultan I. Alaeddin, Moğol hanı Oktay Han'a elçi göndererek dostluk kurmuştur. Süryani tarihçi Ebu'l Ferec'e göre; Selçuklu sultanı, Moğol kağanına itaatini arz etmiştir. Oktay Han, ise I. Alâeddin'i davet etmiş ve çok iyi şekilde ağırlayacağını ve şehirlerinin kendisinde kalacağını bildirmiştir. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Anadolu Selçuklu Devleti'nin en parlak döneminde başa geçmiştir. Öyle ki; Trabzon Rum İmparatorluğu, Kilikya Ermeni Krallığı ve Eyyubi melikleri Selçuklu'ya tâbi bulunuyordu. Dünyanın en güçlü ordusu ve donanması Türklerin elindeydi. Gürcistan Krallığı ve İznik Rum İmparatorluğu Selçuklular'a yarı tâbi idiler. [214] Fakat vezir Sadeddin Köpek, Baba İshak Olayı ve Moğol istilası Anadolu Selçuklu'nun belini bükmüş, çöküşü hızlandırmıştır.

Sadeddin Köpek, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in genç ve deneyimsiz olmasından istifade ederek, devlet üzerinde kendi erkini kurmak istiyordu. Devlet işlerinde haddinden fazla söz sahibiydi. II. Kılıç Arslan ve II. Rükneddin Süleyman Şah döneminden beri devlet kademelerinde hizmet vermiş olan Şemseddin Altun Aba'yı dahi ortadan kaldırtmıştı. Sadeddin Köpek tarafından yayılan fitneler ve Babai ayaklanmaları nedeniyle Anadolu Selçuklu Devleti zor günler geçiriyordu [215]

II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Ahi Evren başta olmak üzere bütün Ahilerin ve Türkmenlerin düzeni bozulmuştur. Bu dönemde Ahiler, I. Alâeddin Keykubad'ı zehirleten oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve veziri Sadeddin Köpek'e

[213] İsmet Uçma, Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik, İşaret Yayınları, İstanbul, 2011, s.141
[214] Ebu'l Ferec İbnü'l İbri, Tarihu Muhtasari'd-Düvel, TTK Basımevi, Ankara, 2011, s.18-19
[215] Zeki Atçeken ve Yaşar Bedirhan, s. 211-212

karşı koymuşlardır. [216] Babasının aksine Ahileri sevmeyen II. Keyhüsrev, Sivas subaşısı Hüsameddin Karaca Bey aracılığıyla 1240 yılında veziri Sadeddin Köpek'i hallettikten sonra, Ahiler üzerindeki baskıyı daha da arttırmıştır.[217] Bu dönemde çıkan Babailer isyanı ile Ahiler zor durumda kalmış ve Ahilerin tekke ve zaviyeleri ellerinden alınmıştır. II. Keyhüsrev ve Sadeddin Köpek yönetimine karşı duran, Ahi Evren'in de içinde bulunduğu Ahi zümresi tutuklanmış ve Ahi Evren Konya'da 5 yıl hapis yatmıştır. Bu nedenle Ahilerin bir kısmı Batı Anadolu'ya göçmüştür.

Anadolu Selçuklu'nun bu dönemde uğradığı en büyük felaketlerden biri de Kösedağ savaşı olmuştur. (1243) O döneme kadar zaferden zafere koşan Selçuklu ordusu, ilk kez böylesine büyük bir bozgunla karşı karşıya kalmıştır. Moğollarla ilişkilerin bozulması nedeniyle Rumlar, Frenkler, Gürcüler, Ermeniler ve Arapları da içinde barındıran bir ordu kurmuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in topladığı sipahiler, Kıpçak Türk'ü ve ücretli askerlerden oluşan 80 bin kişilik ordusu, Sivas'ın 80 km doğusundaki Kösedağ mevkiine geldiğinde, 30 bin kişilik Moğol ordusu da buraya gelerek savaş düzeni aldı. Kösedağ'da otlak ve sulak bir yere ordugâh kurulmasını söyleyen Mühezzibüddin Ali, Beylerbeyi ve Zahirü'd-Devle gibi akıllı insanlar Sultan'a giderek Moğol ordusunun çok cesur olduğunu, savaştan kaçan Moğol askerinin cezasının ölüm olduğunu, dolayısıyla çok çetin bir savaş olacağını söylediler. Fakat II. Gıyaseddin Keyhüsrev, saray dalkavuklarına inanarak bu tavsiyelere önem vermedi. [218]

Ertesi gün 20 bin kişilik bir öncü birliği ayrılarak kös, boru ve davul sesleriyle ovaya indi. Moğol ordusu sahte bir geri çekilmeyle yenilmiş süsü verdiler. Moğollar'ı kovalayan Selçuklu ordusu ilerlerken, Moğol kumandan Baycu Noyan hücum emri verdi. Selçuklu öncü kuvvetleri bu hücum neticesinde şehit oldular. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğollar ile başa çıkamayacağını düşünerek Emir Çavlı'ya; "Memleket işlerini senin idarene bırakıyorum" diyerek

[216] Kazım Ceylan, "Türk-İslam Medeniyetinin Öncülerinden Ahi Evren ve Medeniyetimize Etkileri", Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi-Gönül Sultanları Buluşması, Eskişehir 2014, s. 4
[217] Serpil Koyuncu, Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, s. 34
[218] Zeki Atçeken, s. 216

Tokat'a kaçtı. Selçuklu ordusunun morali bozulmuş ve savaşma isteği kalmamıştı. Böylelikle 3 Temmuz 1243 Cuma günü savaş sona ermiş ve Moğollar Sivas'ı istilaya başlamışlardı. [219]

Kösedağ Savaşı ile Anadolu'da Moğol tahakkümü resmen başlamış olup, bu durum Türkmen halk ve Ahiler için büyük faciaya neden olmuştur. Kösedağ bozgunundan sonra Moğollar ilk önce Sivas'a inmişler, ahaliden canları karşılığında mallarını almışlardır. Şehri aldıktan sonra suru yakmışlar ve halkın elindeki tüm savaş aletlerini yakmışlardır. Moğollar Sivas'tan sonra Kayseri'ye yürümüşler ve burayı da cebren girmişlerdir. Ebu'l Ferec, Moğolların sonraki durağının Malatya olduğundan ve kendi ailesi de dâhil olmak üzere şehrin Hristiyan ahalisinin Halep'e kaçmayı planladığını anlatmış, fakat sonradan babası Papaz Dinosyos ile görüşerek, şehri terk etmekten vazgeçmiştir. Kilisede Müslümanlar ve hristiyanların toplanarak şehri Moğollar ve beraberindeki Tatarlardan korumaya yemin ettiklerini fakat Moğol zulmünden kurtaramadıklarından bahsetmiştir. Moğollar daha sonra Erzincan'a geçmişlerdir. [220]

Bütün bu felaketler yaşanmadan önce, Anadolu toprakları selamet içinde olmuştur. Bu nedenle istiladan önce Ortaçağ Türkiye'si için İbni Batuta "Şefkat Diyarı" demiş ve hiçbir memlekette görmediği refahı, huzur ve düzeni burada gördüğünü söylemiştir. El-Omari de "Türk memleketi, Selçukluların son zamanlarına kadar cennet gibi idi ve orada halk mesud günler yaşıyor idi" ifadesiyle başlayarak Anadolu'nun zenginliğinden, bolluğundan ve ticaret sahasının genişliğinden bahsetmiştir. Bu nedenle Anadolu Türkleri I. Alâeddin Keykubad dönemini "*Uluğ Keykubad*" adıyla bir saadet devri ve Moğol istilasını da "*Baycu Yılı"* adıyla bir felaket dönemi saymışlardır. [221]

Fakat yine de Ahilerin merkezi otoritenin bozulması sayesinde daha etkili olduklarını savunan tarihçiler de vardır. Claude Cahen, fütüvvet ehlini

[219] age, s. 2017
[220] Ebu'l Ferec İbnü'l İbri, s.-21
[221] Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, İstanbul, 1980, s. 362

dizginleyebilecek yerel kuvvetlerin olmaması sayesinde isteklerini belirtebilmişler ve yerel kuvvetlerin rolünü üstlenmişlerdir.

Kösedağ yenilgisinden sonra Sultan Keyhüsrev'in maiyetinde bulunan bazı kişiler, muhalifleri öldürtmek için Akşehir ve Ab-ı Germ rünudlarından bazı kimseleri kullanmıştı. Daha sonra Şemseddin İsfahani, Konya rünudlarını muhaliflerin evlerinde arama yapmaları için göndermiş ve önlem alırken yine onlardan faydalanmıştır.

Yine buna benzer bazı detaylar Cimri olayında da vardır. Başkent Konya'daki Ahileri yöneten iki kişi vardır: Ahi Ahmed ve Ahi Ahmedşah. Eflaki, Mevlana'nın düşmanı olduğu için Ahi Ahmed'den pek hoşlanmaz. Bu doğru ise, Ahi Ahmed'in ataları kuvvetle muhtemel Erdebil havalisindendir. Fakat Eflaki Ahi Ahmedşah'a sempati duyar. Halefi Ahi Sıddık da Mevlevilerle iyi ilişkiler içinde olmuştur. 1290-91 olayları Ahilerin bu dönemdeki etkinliğini anlamak için çok önemlidir. Eşrefoğullarının beyi, Sultan Mesud'un kardeşi Siyavuş'u tutuklattığında Konya'da bazı karışıklıklar çıkmış ve Ahiler arasında tutum farklılıkları olmuştur. Bir kısmı şehrin dışındaki evlerinde saklanıp öldürülürken, diğer bir kısmı da Ahi Ahmedşah'a bel bağlamıştır. Ahiler Sultan Mesud serbest kalınca, kardeşi Siyavuş'u, Moğol komutan Kutluca'yı öldürmeye teşvik etmişlerdir. Başkenti ele geçirmek isteyen Karamanlılar ve Germiyanlılara karşı şehri koruyarak Sultan'ın yanında yer almışlardır. 1292 yılında Karamanlıların Ahi katliamına karşı Selçuklu'yu desteklemişlerdir. Cahen'e göre; Ahiler genel olarak Selçuklu taraflısı olsalar da, homojen bir yapıda olmamışlardır.[222]

Ahi Evren, Moğol istilası esnasında pek çok müntesibi ve talebesinin Moğollar tarafından öldürülmesi ve Moğolların Kayseri'de Ahi ve Bacı yapılanmalarını yağmalayıp, yakıp yıkmalarının yanı sıra, Türkmen ekolünün de etkisiyle elbette Moğollara muhaliftir.

Ebu'l-Ferec, Moğolların halka verdikleri zarardan bahsederken, Bacı teşkilatı lideri ve Ahi Evren'in hanımı Fatma Bacı'nın Kayseri'de esir alındığını kaydetmiştir. Kirmani Menakıbnamesi'nde yer alan hikâyede, Kösedağ

[222] Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu (Çev: Erol Üyepazarcı), İstanbul 2000, s.329-331

yenilgisinden sonra 1259-1260 yılları arasında Sahib Fahreddin Ali'nin barış için Hülagü Han'dan Fatma Bacı'nın serbest bırakılmasını istediği ve Fatma Bacı'nın yıllarca Moğolların elinde esir kaldıktan sonra kurtulduğu anlatılmaktadır. Bacıyan-ı Rum'un öncüsü olan Fatma Bacı'nın esir alınması, Moğolların Ahilik üzerinde yarattıkları tahribatı özetlemektedir. Moğol istilası sırasında 1245'te zindanda olan Ahi Evren, Celaleddin Karatay'ın emriyle serbest kalmıştır. Askeri ve sosyo-ekonomik açıdan darbe alan Ahiler kısa sürede toparlanarak, faaliyetlerine devam etmişlerdir.[223]

Anadolu'da Moğol hâkimiyetinin son dönemlerinde Gazan Han'ın ölümünden sonra Olcaytu döneminde Anadolu umumi valisi olan İrencin Noyan, halka büyük zulümler yapmıştır. Aksarayi, bu devirde Alaiye hanında çıkan bir olaydan söz eder. Hanın iki burcunun Karamanlılar tarafından, o civarların itibarlı beylerinden olan Memreş'e duydukları kin nedeniyle yıkılması üzerine Konya-Aksaray yolunun kapandığını ve yeniden inşası için on bin dirhem harcanmıştır. Hanın yeniden açılması ticaret ve şehir hayatını yeniden canlandırmıştır. Türk emirlerinden İlyas adlı kişi de oraya gelmiş ve İrencin Noyan'a baş kaldırmıştır. İrencin Türk beylerine ve Ahilere rahat vermemiş; Ali Melik Paşa ve kardeşi Ahi Ahmed'in mülkünü kendi adamlarından Şengit Oğlu'na vermiştir. Hatta Şengit Oğlu ile Ali Melik ve Ahi Ahmed arasında savaş boyutuna gelen kavgalar olmuştur. Nihayet Şengit Oğlu Ali Melik ile birlikte Ahi Ahmed, Hoca Yakut, Şerafeddin Hoca Ömer, El-Hac Yusuf, Ferhad Tir-başı gibi tanınmış kişileri otuz adamına öldürtmüş ve mallarını yağmalamıştır. Görülüyor ki, Moğollar Ahilerin ve şehirlerdeki şöhretli kişileri bir şekilde ortadan kaldırarak otorite kurmuş ve mülklerine el koymuşlardır.[224]

Anadolu Selçuklu'nun son dönemlerinde tahta çıkacak sultanların kim olacağına dahi Moğol yönetimi karar vermiştir. Gıyaseddin Mesud bin Keykavus, İlhanlı Argun Han'ın buyruğuyla saltanata aday olmuştur. Bu dönemde Menteşeoğulları Alaiye ve Lazkiye'ye hâkim olmuşlar, Geyhatu ve Hülagü bu

[223] Mustafa Akkuş, "Ahi Evren'in Moğol Tahakkümüne Bakışı ve Ahilerin Moğol Karşıtlığının Sebepleri, Kırşehir 2012 s. 330-331
[224] Aksarayi, Müsameretü'l Ahbar (Çev: Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 246-248

sebeple Anadolu'ya gelmiştir. Gıyaseddin Mesud, 1298'de vefat edinceye kadar otorite boşluğu olmuştur. III. Alaeddin Keykubad bin Feramurz'un hükümdarlığı devrinde ise Gazan Han'ın fermanıyla sultan olan III. Alaeddin, bir süre sonra Gazan Han ile düşman olmuş ve ona esir düşmüştür. Böylelikle Anadolu Selçukluları fiilen sona ermiştir.[225]

Moğol istilasının Ahi teşkilatı üzerinde meydana getirdiği yıkım, Ahilerin Batı Anadolu'ya, özellikle Denizli-Isparta-Burdur üçgenini kapsayan "Teke Yöresi" ile daha batıdaki Ege bölgesi illerindeki Uç'larda faaliyet göstermelerini sağlamıştır.

Türkmen göçleri ile birlikte, Batı Anadolu'da Ahi zaviyeleri yaygınlaşmış, İbni Batuta'nın verdiği bilgilere göre; Anadolu'nun Türkler tarafından vatan edinilen her yerinde Ahiler faaliyet göstermişler ve Moğolların yıktığı Türkmen köyleri, kasabaları ve şehirlerinin yeniden imarı için çalışmışlardır. Ahilerin meşgul oldukları meslek gruplarından Debbağlık, Demircilik ve Dokumacılık gibi meslekler, Orta Anadolu'dan Batı Anadolu'daki Uşak, Kula, Gördes, Bergama gibi yerleşim birimlerine yayılmıştır.

Moğol istilası dönemi ve sonrasında Türkmen ahali ve Ahiler, yaşam tarzları ve düşünce sistemleriyle yeni kurumlar meydana getirmişler, Uç'larda yeni köyler ve kasabalar oluşturarak; hamamlar, zaviyeler, camiler ve kervansaraylar inşa etmişlerdir. [226]

3.3. Anadolu Türk Beylikleri Döneminde Ahi Teşkilatının Etkileri

Selçuklu'nun kaybettiği merkezi otoritenin yerini dolduran Anadolu Türk beylikleri döneminde Ahiler çok etkin olmuşlardır. Selçuklu'ya karşı Türkmen beylerini destekleyen Ahiler, özellikle Karamanoğulları ve Osmanoğulları etrafında toplanmışlardır. Bunun temelde iki nedeni vardır. Birincisi; Türkmen

[225] Hamdullah Müstevfi-i Kazvini, Tarih-i Güzide (Editör: Erkan Göksu), İstanbul 2015, s. 120-121

[226] Şakir Turan, "Moğolların Anadolu'yu İstilası Sonrası Anadolu'da Türkmen Tarzında Şekillenme", Kütahya 2011, s. 7

aşiretlerinin göçebe yaşamının Türk beyliklerinin bu toplumsal yapıya bağlı ve Türkmen temelli olmalarıdır. İkincisi; Hetorodoks İslam'ı benimseyen Türkmenler (Gök Tanrı inancı ve Şia'nın birleşimi), Selçuklu'nun Sünni İslam düşüncesinden hoşlanmamışlardır.[227]

Beylikler döneminde Ahilerin, yerel yönetimi de ellerinde bulunduran bir otorite olduklarını görülmektedir. Erzurum ve Bayburt havalisinde hüküm süren Saltuklular devrinde Ahi Baba türbesi, sonrasında İbn Batuta'nın bizzat görüştüğü ve misafir olduğu Ahi Tuman'ın zaviyesi, hicri 736 yılına ait Ahi Fahreddin bin Muhammed Şah türbesi, Ahi Muhammed bin Abdurrahman, Ahi Yusuf, Ahi Pir Mahmud gibi ahilerin kurduğu zaviyeler Erzurum'da Saltuklular devri ve sonrasında Ahi teşkilatının varlığını göstermektedir.[228]

Danişmend Beyliği döneminde Kayseri, Sivas, Tokat ve Amasya gibi şehirlerde çok sayıda Ahi zaviyesi kurulmuştur. Danişmendliler'in merkezi konumundaki Kayseri'de Ahi Evren'in bir zaviyesinin bulunduğu bilinmektedir. Bu zaviyenin şehrin dışında bulunan debbağlar çarşısında bulunduğu, Sivas kapısı eşiğinde Yoğun Burç mevkiinde olduğu kaydedilmiştir. Ahi Evren'in 1202'de Kayseri'ye gelişinden sonra bu zaviye kurulmuştur. Söz konusu Ahi Evren zaviyesi hakkında yazılı kitabe bulunmasa da, *"Menakıb-ı Evhadü'd-din Kirmâni"*'de geçmektedir. [229]

Ayrıca Sivas önemli bir ticaret merkezi olması hasebiyle Mengücekliler devrinde Ahi zaviyelerinin kurulduğu bir şehir olmuştur. Ahi Yusuf'a ait zaviye, Divriği ilçesinde bulunmaktadır. Mevki olarak Divriği Ulu Camii yakınlarındaki Nurü'd-din Kemankeş türbesi civarındadır ve kitabesi bulunmaktadır. [230]

Sivas havalisinde kurulan bir diğer Türk beyliği olan Eretna Beyliği, Oğuz Türklerinin olduğu bir coğrafyada kurulmuş; Abdullah Kaşani'nin verdiği bilgilere göre Uygur Türklerinden olan Emir Eretna, Ahiler ve Türkmen halkın

[227] Necmettin Özerkmen, s. 66
[228] Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009, s. 54-55
[229] Özhan Bayram, Türkiye Selçukluları Zamanında Danişmend İli'nde Ahiliğin Teşkilatlanması, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2012, s. 41-42
[230] *agt.*, s. 48

gönlünü kazanmış ve kendini Ahilere sevdirmiştir. İbni Batuta, Sivas'a geldiğinde Ahilerden Bıçakçı Ahmed'in müridleri tarafından karşılandığını, atlı ve piyade bir kalabalık eşliğinde Ahi zaviyesine geldiğini söyler. Mertebe bakımından Ahi Reisi Bıçakçı Ahmed'den yüksek olan Ahi Çelebi ile de görüşüp, üç gün misafir edildikten sonra, Emir Eretna'nın Sivas kadısı öncülüğünde gönderdiği atlara binerek Emir Eretna'nın yanına gittiklerini anlatır. Bundan sonra Eretna kendilerini sarayın girişinde karşılamış, selam vermiş ve onunla iyi derecede Arapça sohbet etmiştir. Ahi Çelebi'nin zaviyesinde kaldığı altı gün süresince Emir Eretna'dan yakın ilgi gördüğünü anlatır.[231] Yine İbni Batuta, Eretna Beyi Fahreddin'in Kastamonu yakınlarındaki köylerden birinde inşa ettirdiği büyük bir Ahi zaviyesinin çevresine yaptırılan çarşılar, hamamlar ve cami ile gelip geçenlerin faydalanabilecekleri bir vakıf tahsis edildiğini bildirmiş ve Anadolu halkından yoksul olan herkese on dirhem verilmesinin ve Ahi zaviyelerinde ziyafet çekilmesinin emredildiğini belirtmiştir.[232]

Eretna Beyliği'nin Erzincan emiri Ahi Ayna Bey, Doğu Karadeniz'de de faaliyetlerde bulunmuştur. Panaretos kroniğine göre 29 Haziran 1348 tarihinde Çepni emiri Bozdoğan ve Bayburt emiri Turali Bey ile birlikte Trabzon'a bir Türkmen akını düzenlemiştir. Üç gün boyunca şehri kuşatmalarına rağmen bir sonuç elde edememişlerdir. Trabzon Pontus kralı III. Aleksios, Türkmenlerin saldırılarına son vermek için anlaşma yapmak istemiştir. Bu nedenle Ahi Ayna Bey'in müttefiki Turali Bey ile ilişkilerini düzeltmek için kızı Maria'yı Akkoyunlu Kutlu Bey'e vermiştir. Eretna Bey'in 1352 yılında vefat etmesinin ardından Ahi Ayna Bey daha serbest davranarak 1360'ta Gürcistan ve Trabzon üzerine seferler düzenlemiştir. Trabzon seferi esnasında Kolaşa mevkiine kadar ilerlemesine rağmen başarısız olmuş fakat Gürcistan akını sırasında Samsıhı, Azgur, Ahalsıhı gibi kaleleri ve beldeleri ele geçirerek yaklaşık oniki bin kişiyi

[231] Kemal Göde, Eratnalılar (1327-1381), Ankara 2000, s. 39
[232] Mehmet Şeker, Anadolu'nun Türkleşmesi, s. 186

esir almıştır. Bundan sonra ise tekrar Trabzon'u muhasara etmiş fakat muvaffak olamamıştır. [233]

Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin'in Ahiler ile ilişkileri çok iyi olmuştur. Ahi Nasırüddin, Ahi Alişah, Ahi Muhammed, Ahi İsa gibi toplumda saygın bir yeri olan Ahilerle daha hükümdar olmadan yakın ilişkiler kurmuştur. [234] Kadı Burhaneddin, naib olarak atadığı, dindarlığı ve dürüstlüğü ile ön plana çıkan Ahi İsa'yı Amasya emiri Hacı Şadgeldi'ye elçi olarak göndermiştir. Hacı Şadgeldi'nin tutum ve davranışları hakkında hükümdara bilgi veren Ahi İsa, Hacı Şadgeldi'nin Kadı Burhaneddin'e düşmanlık beslediğini bildirmiştir. Kadı Burhaneddin'in Hacı Şadgeldi'ye karşı asker toplamadan önce her şeyi olduğu gibi anlatan Ahi İsa, hükümdarın tedbirli olmasını sağlamıştır. [235] Ancak Esterabadi'ye göre; Kadı Burhaneddin, Hacı Şadgeldi'nin oğlu Emir Ahmed'e karşı Eretna emirlerinden Şeyh Necib ile işbirliği yapmak isteyip, Ahi Nevruz'u görevlendirdiğinde, Ahi Nevruz Şeyh Necib'i bu işbirliğinden vazgeçirmiştir. Ahi Nevruz'un bu davranışına karşılık, Emir Yusuf Çelebi, Ahi İsa ve Emir Pir Ali'yi kendisine bağlı birliklerle görevlendirmiştir. Bir muhbirin anlattığına göre Ahi Nevruz ise diğer yandan Feridun, Osman Dulkadir, Muhammed Tugay Timur ve Kör Bayezid gibi yandaşlarıyla birlikte Kadı Burhaneddin'e suikast planı kurmuş, Cuma namazı esnasında hükümdarı öldürmeye karar vermişlerdir. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin'in yakın adamları Emir Şeyh Müeyyed ve Hızır Bey, derhal Ahi Nevruz'un ortadan kaldırılması gerektiğini söylemişlerdir. Daha sonra Ahi Nevruz ve yanındakiler yakalanınca, Ahi İsa, Emir Yusuf Çelebi ve Emir Pir Ali tarafından Divan-ı Mezalim'de davalarına bakılmış ve hapis cezasına çarptırılmışlardır. [236] Görülmektedir ki, Beylikler döneminde Ahiler devlet otoritesi üzerinde daha da etkili olmuşlardır.

Yine Selçuklular döneminde Kütahya, Denizli gibi şehirlerde Ahilik mevcut olmakla birlikte, Malatya havalisinden Batı Anadolu'ya yerleşen ve Afşar

[233] İbrahim Tellioğlu, Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler, Trabzon, 2004, s.142-143
[234] Hilal Ceylan, *agt.*, s. 20
[235] Esterabadi, Bezm u Rezm (Çev: Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s.215-216
[236] *age.*, s. 528-264

boyundan olan Germiyanoğlu Beyliği döneminde, Ahilerin faaliyetlerinin daha da arttığı bilinmektedir. Moğol istilasının hemen ardından Kütahya-Eskişehir arası dağlarda 200 çadır halk yerleşmiştir. Kütahya, Isparta, Uşak gibi şehirlere yoğun bir Türk göçü olmuş ve Türklerin yerleştikleri yerlerde Ahi zaviyelerinin sayısı artmıştır. İbni Batuta'nın Denizli yöresindeki Ahiler hakkında verdiği bilgiler ilgi çekicidir.

Eserinde belirttiğine göre, İbni Batuta ve maiyeti Denizli'ye geldikleri zaman, Rammazan Bayramı'na denk geldiği için camiye gittiklerinde Ahi yiğitlerden oluşan bir topluluk, davul-zurna ve boruyla birlikte mesleklerini gösteren bayraklarıyla çarşıda ilerlerken tepeden tırnağa kuşandıkları silahlarıyla ihtişam yarışına girmiştir. Her meslek erbabı, kurbanlıklarını yanına getirip keserek, ekmekle birlikte fakir fukaraya dağıtmıştır.[237]

Daha sonra Ahi Sinan adlı önde gelen Ahi birliğinin azaları, işlettikleri dükkânlardan çıkarak, İbni Batuta'nın da bulunduğu kafilenin önünü kesmişler ve misafir etmek için hayvanlarının dizginlerinden tutarak kendi zaviyelerine götürmeye çalışmışlardır. Diğer yandan Ahi Duman'ın birliği de kendi zaviyelerinde ağırlamak isteyince, iki Ahi grubu arasında çekişme olmuştur. Sonra kur'a çekerek halletmişler ve Ahi Sinan'ın zaviyesinde konaklamışlardır. Denizli beyi İnanç Bey de Ahilerin seyyahları, tüccarları ve yoksul insanları zaviyelerinde ağırlayıp onlara yiyecek ve barınma imkânı sunmalarını desteklemiştir. Görülüyor ki; Germiyanoğlu Beyliği'nde de Ahi yapılanmaları, toplumsal yardımlaşma, dayanışma ve konukseverlik bakımından önemli rol oynamıştır. [238]

Yine İbn Batuta, Aydınoğlu Beyliği'ne bağlı bulunan Tire'ye gitmek üzere yola çıktığında Ahi Mehmed'in zaviyesinde kaldığını ve bu zaviyede Ahi Mehmed'e bağlı çok Ahi olduğunu kaydetmiştir.

Ayrıca Karesi Beyliği'nin hüküm sürdüğü bölgede Türkmenlerin kurduğu Ahi zaviyelerine istinaden, 166 numaralı 1530 Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu

[237] İbni Battuta Seyahatnamesi, İstanbul, 2000, s. 410
[238] Cevdet Yakupoğlu, "Germiyanoğulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri", 2009, s. 2266-2269

Defterinde Oğuz boylarından Kayı, Avşar, Bayat, Kınık, Çepni ve Bayındır isimlerini taşıyan köylerin, Debbağlar Mahallesi adlı bir yerleşim yeri ile dört tane Ahi zaviyesinin bulunduğu yazmaktadır.[239] İbn Batuta da Bergama'da kendisini çok iyi ağırlayan Karesi Yahşı Han'ın konukseverliğini övdükten sonra Ahi Sinan'ın zaviyesinde konakladığını anlatmıştır. Balıkesir'de ise Karesi beylerinden Demir Han'ın konuğu olduktan sonra Bursa'da Ahi Şemseddin'in zaviyesine uğramıştır. [240] Osmanlı dönemi belgelerinde Ahi Yahşı Oğlu, Ahi Hamza, Ahi Mehmed, Ahi Ali oğlu Ahi Mehmed ve Ahi Yunus'un isimleri geçer. Yahşı Bey'in bir oğlunun da Ahi zaviyesi kurduğu bilinmektedir. [241]

Bunlardan başka, Kuzeybatı Anadolu'da Oğuz'un Kayı boyundan olan Emir Hüsameddin Çoban'ın kurduğu Çobanoğlu Beyliği, Kastamonu'da hüküm sürmüştür. Muzafferüddin Yavlak Arslan döneminde 1303 yılında kurulan Ahi Şorba Zaviyesi, bu bölge için çok önemlidir. [242] Aydınoğulları Beyliği'nde, Osmanlı belgelerine yansıdığı kadarıyla bilinen on dokuzdan fazla Ahi zaviyesi kurulmuştur. Bunlardan bazıları: Ahi Baba, Ahi Dede, Ahi Eyman, Ahi Kara, Ahi Mahmud, Ahi İvaz, Ahi Germiyan, Ahi Hacı, Ahi Halil, Ahi Hayreddin, Ahi Şatır, Ahi Yavaş, Ahi Yegâh, Ahi Papuşçu, Ahi Osman idi. [243]

İbn Batuta bir diğer Türk beyliği olan Candaroğulları hakkında da bilgi vermiştir. Candaroğulları hükümdarı Sücaaddin Süleyman Bey'in ikramları ve ihsanlarından detaylı şekilde bahsetmiş, Kastamonu'nun güzelliklerini methettikten sonra Kastamonulu Ahi Nizameddin'in yaptırdığı tekkeyi anlatmıştır. Tekkenin gelirleri ve konaklayan yolcuların masraflarının yakınlarda bir köy tarafından karşılandığını belirtmiştir.[244]

Menteşeoğulları Beyliği'nde Ahilik nizamnamesi sayılan, Yahya bin Halil'in *Fütüvvetname*'si yazılmıştır. Osmanlı dönemi belgelerine göre Menteşeoğlu topraklarında otuz beşten fazla Ahi zaviyesi kurulmuştu. Ahi Ali,

[239] Şakir Turan, "Moğolların Anadolu'yu İstilası", s. 187
[240] İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler (Haz: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1981, s. 33-39
[241] M. Akif Erdoğru, XIII.-XV Yüzyıllar Türkiye Tarihi Beylikler Dönemi, C.III, İzmir 2012, s. 156
[242] *age.,* s. 46
[243] *age.,* s. 34
[244] İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, s. 52-57

Ahi Bayram, Ahi Bektemür, Ahi Debbağ, Ahi Halil, Ahi Fatıma, Ahi Çoban, Ahi Hoca, Ahi Fekki, Ahi Hüseyin, Ahi İlyas, Ahi İne Hoca, Ahi İslam, Ahi Mahmud, Ahi Mehmed, Ahi Mukbil, Ahi Ümmet, Ahi Ömer, Ahi Polad, Ahi Saltuk, Ahi İsmail, Ahi Nasuh, Ahi Sinan, Ahi Yunus, Ahi Oğlu v.s. gibi. Ahi Fatıma adından anlayacağımız üzere bu bölgede kadın Ahilerin oluşturduğu Bacıyan-ı Rum teşkilatı da aktifti. [245] İbni Batuta, Milas'a gittiğinde bir Ahi zaviyesinde konuk edilmiş ve Baba eş-Şüşteri adlı çok yaşlı bir zahit ile görüşmüş ve hayır duasını aldıktan sonra Barçın'a geçip Ahi Ali zaviyesinde konaklamıştır. [246]

Hamitoğlu Beyliği'nde Ahi teşkilat yapılanması Eğirdir'de yoğun olmuştur. Burada Yazla mevkiinde bulunan mezar kitabelerinin bir kısmı Mevlevilere ait olduğu gibi, çok sayıda Ahi adı da vardır. Ispartalı Ahi Süleoğlu Ahi Şeyh tarafından Şarkîkaraağaçlı Hatiboğlu sanıyla anılan Ahi Mehmed oğlu Ahi Mahmud'a verilen Ahi İcazetnamesi mevcuttur. Bundan da anlaşılmaktadır ki, bu bölgedeki kasabalarda Ahi örgütleri etkili olmuştur. Ayrıca yine Ahi Şemseddin Efendi'ye ait 714H./1314M. Tarihli türbe kitabesinden bu beyliğin ilk merkezi Uluborlu'da da Ahilerin faaliyette bulundukları anlaşılmaktadır. Bütün Türk şehirlerinde olduğu gibi Hamidoğlu şehirlerinde de şehrin merkezinde cami ve hamamın yakınında çarşı yer almıştır. Burada saraçlar, debbağlar, çulhacılar, demirciler, nalbatlar gibi meslek erbapları çalışmıştır. Burdur, Gönen, Uluborlu ve Barla'da sabunhaneler, Eğirdir, Isparta, Yalvaç ve Gönen'de boyahanelerin çok gelişmiş olduğu bilinmektedir. Bu yerlere ek olarak Ağlasun'da da "bogası" adı verilen ince pamuklu dokuma yapılmıştır.[247]

Karamanoğulları Beyliği döneminde de Ahilerin rolü ve etkinliği büyüktür. Fakat Şikâri, Karamanname adlı eserinde Ahi Nahis ve Ahi Murad adlı iki Ahinin Cebbar Kethüda ve Bazarbaşı olarak bilinen iki kişiyle birlikte, Kürt beyi Kutluşah ile işbirliği yaparak Konya'da karışıklık çıkardığından öfkeyle

[245] M. Akif Erdoğru, *age.*, s. 164-165
[246] Paul Wittek, Menteşe Beyliği (Çev: Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1999, s. 66
[247] Sait Kofoğlu, Hamidoğulları Beyliği, Ankara, 2006, s.325

bahseder. Hatta Keykubad'ın sarayına kadar gelip dayanmışlar ve Karamanoğlu askerlerine de kayıp verdirmişlerdir. [248]

Anadolu ve Azerbaycan'ın büyük beyliklerinden Karakoyunlular'da Cihanşah Mirza'nın ölümünden sonra Ebu'l Kasım Mirza devrinde sınırlarını Kirman ve Yezd'e genişletmek için hamle yapmıştır. Timurlu Ebu Said Mirza da Kirman'a *daruga* adı verilen mali ve idari amirler göndermiştir. Fakat Ebu Said Mirza vefat ettikten sonra Şiraz emiri olarak tayin edilmiş olan Seyyidi Ali Bey, oğlu Ahi Ferruh'un bölgenin hâkimi olmasını istemiştir. Ahi Ferruh, babasından aldığı cesaretle Kirman'ı bir süreliğine de olsa ele geçirmiş, Karakoyunlu ve Akkoyunlu emirleri için sorun yaratmıştır.[249]

Yine Karakoyunlu-Timur mücadelelerinde Ahilerin rolü önemli olmuştur. Timur'un oğlu Şahruh Mirza devrinde Timur'un oğlu Mirza Miranşah ile savaşmaya cehd eden Kara Yusuf, Irak emirlerinden destek almıştır. Emir Bistam Cagir, Mansur, Masum gibi beylerin yanı sıra Ahi Ferec'in de desteğini arkasına almıştır. Güç kazanan Kara Yusuf, Gürcüleri de yenilgiye uğratmıştır.[250]

Denebilir ki, Ahilerin en güçlü olduğu dönemler Anadolu Beylikleri ve Osmanlı'nın kuruluş safhasıdır. Yalnızca şehirdeki Türkler değil, uçlardaki Türkmen aşiretleri üzerinde de etkili olan Ahiler, Osmanlı'nın teşekkülünde de büyük rol oynamışlardır.

[248] Şikari, Karamanname, İstanbul, 2005, s.146-147
[249] Ebu Bekr-i Tihrani, Kitab-ı Diyarbekriyye (Çev: Mürsel Öztürk), Ankara, 2014, s. 347-348
[250] Həsən Bəy Rumlu, Əhsənüt-Təvarix (Tərc: Oqtay Əfəndiyev, Namiq Musalı), Kastamonu, 2017, s. 59-60

3.3.1 Osmanlı kuruluş ve yükseliş döneminde ahilerin önemi

İlk olarak Osmanoğlu Beyliği adıyla kurulan Osmanlı Devleti, dört önemli zümreden biri olan Ahiyan-ı Rum'un faaliyetleri neticesinde Uç'larda Türk varlığını sağlamlaştırmış ve Ahi zaviyelerinin yaygınlaşmasıyla hem Türk, hem yerli halkın gönlünü kazanarak otoritesini güçlendirmiştir. Ahilik Osmanlı merkeziyetçiliği güçleninceye kadar asayiş ve düzeni sağlama rolü üstlenirken, devletin güçlü zamanlarında ise esnaf ve sanatkâr kurumu olma görevini yerine getirmiştir. Şimdi iki safhada Osmanlı Devleti'nde Ahi Teşkilatının öneminden bahsedeceğiz.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan evvel, Ertuğrul Gazi'nin Ahileri Söğüt'e yerleştirdiğini biliyoruz. Ertuğrul Gazi, Ahileri himaye etmiş, Ahi akıncı beyleri ve komutanlarını kendine yoldaş edinerek Ahilerin desteğini kazanmış ve oğlu Osman Bey'i de Ahilik Teşkilatına dâhil olması için teşvik etmiştir. [251]

İlk Osmanlı kroniklerinde Osman ve Orhan Beylerin etrafında bulunan yoldaşlarının (Konur Alp, Hasan Alp, Gazi Abdurrahman, Köse Mihal) Alp ve Gazi oldukları ve Ahi zaviyeleriyle bağlantılı oldukları görülmektedir. Osman Bey, bir Ahi şeyhi olan Edebali'nin, beline gaza kılıcını bağlamasıyla (bu bir Ahi âdetidir) *"gazi"* ünvanını almıştır. [252]. Fakat bazı görüşlere göre Şeyh Edebali Ahi değil, Vefai şeyhidir ve Babai çevresine mensuptur. [253] Anonim Tevarih-i Âli Osman'da kerameti ve itikadı büyük bir şeyh olarak bahsedilmektedir. Sultan Alâeddin'in bile ona bağlandığı, dünyası ve nimetinin bol olduğu geçmektedir. [254]

Kökleri Türk ve İslam dünyasına yayılan bu teşkilat aracılığıyla her yere ulaşabilen Osmanlı, Osmanlılaşmış Rumların yardımına ihtiyaç duymadan diğer bütün büyük Türk imparatorlukları gibi kendi otoritesini tesis etme amacı gütmüş ve bu vesileyle Ahi Teşkilatından istifade etmiştir. "Gazi" Osman'ın kayınpederi Şeyh Edebali ile silah arkadaşlarından birçoğunun, hatta Orhan Bey'in kardeşi

[251] Mehmet Yardımcı, *agm.*, s. 4
[252] Selahattin Döğüş, "Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Ede Balı Meselesi", OTAM, 37/Bahar 2015, s. 69
[253] Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı- Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, İstanbul, 2011 s.173
[254] Anonim Tevarih-i Ali Osman (Haz: Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 10

Alâeddin Paşa'nın Ahiliğe mensup bulunuşu, ilk yaya askeri üniformasının Ahi üniforması oluşu ve Ahi başlığının Yeniçeri başlığı olarak kabul edilmesi son derece manidardır.[255]

Osman Bey döneminde Osmanlı'nın teşekkülünde etkili olan devlet adamlarından Şeyh Mahmud Gazi, Ahi Şemseddin ve oğlu Ahi Hasan ve sonradan kadı, kazasker ve vezir olan Çandarlı Kara Halil Paşa da Ahi idi. Fakat Oruç Beğ Tarihi'nde Âşık Paşa, Koca (Karaca) Ahmed ve Geyikli Baba ile birlikte Ahi Evren'in de adı geçmektedir.[256] Osmanlı'nın ilk devirlerinde Ahilikte bilgi, ahlak ve saygınlık belirten Nizamüddin, Şerefüddin, Fahrüddin gibi ünvanlar verilirdi. Ahi birliğine katılan Orhan Gazi de "İhtiyarüddin" ünvanını almıştı.[257]

Osman Bey ve Orhan Bey, fethettikleri yerlere derhal tekke ve zaviyeler yaptırmış, Abdal Kumral, Geyikli Baba, Abdal Murad ve Abdal Musa gibi dervişlerin Türk toplumuna hizmet edebilmeleri için her türlü imkânı sunmuşlardır. Abdalan-ı Rum, Gaziyan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum ve Ahiyan-ı Rum'un aslında aynı amaca, yani Anadolu'nun Türkleşmesi amacına hizmet ettiklerini göstermesi bakımından önemli bir durumdur. Osmanlı, erkini sağlamlaştırdıktan sonra loncalar kurulduğunda, Abdallar ve Ahiler yalnızca iktisadi bakımdan hizmetlerine devam etmişlerdir. [258]

Ahiliğin Osmanlı'nın kuruluşuna dair önemine ilişkin Sencer Divitçioğlu; "Ahi zümresinin fevkalade nüfuzundan dolayı, Osman Gazi'nin beyliğe getirilmesinde alınan karar bile Ahilere danışılmadan alınmamıştır" demektedir. Toktamış Ateş de *Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı* adlı eserinde Ahiliğin önemini şöyle vurgulamaktadır: "Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Ahilerin destek oldukları yaygın bir görüştür. Ancak bu eksiktir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Ahiler desteklemenin çok ötesinde bizzat içinde ve çok

[255] Ömer Lütfi Barkan, *agm.*, s. 283
[256] Oruç Beğ Tarihi – Üç Osmanlı Tarihi (Haz: Hüseyin Nihal Atsız), İstanbul 2011, s. 30
[257] Volkan Şenel, "Osmanlı'da Ahilik Teşkilatı", 15.05.2016, http://kocaeli aydinlarocagi. org.tr/Yazi.aspx?ID=979
[258] Mehmet Şerif Çatakoğlu, Anadolu Selçuklu Dönemi İlmi Faaliyetleri Ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmi Faaliyetlerine Tesiri, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, s. 62-64

güçlüdürler. Kuruluş döneminde ölen hükümdarın yerine kimin geçeceği konusunda kararı diğer devlet adamları ile birlikte Ahi ileri gelenleri verirlerdi. Orhan Bey'i beylik makamına Ahiler getirmişlerdi."

Osman Bey, ömrünün son günlerinde Köse Mihal ve Turgut Alp'i Orhan Bey'e yoldaş olmaları için görevlendirmiş ve Bursa'nın fethinin tamamlanmasını istemiştir. Şeyh Edebali'nin kardeşi Ahi Şemseddin'in oğlu Ahi Hasan da Orhan Bey'in yoldaşlarından biri olmuştur. [259] Osman Bey'in güvenilir has adamları şöyledir: Tursun Fakih: Osman Bey, Karacahisar'da Cuma, Eskişehir'de bayram namazını bir Ahi şeyhi olan Dursun Fakih'e kıldırtarak hutbeyi kendi adına okutmuş ve beyliğini ilan etmiştir. Tursun Fakih, Osmanlı'nın ilk kadısı ve müftüsüdür. [260] Bundan da anlaşılmaktadır ki, Osmanoğlu Beyliği'nin filizlenmesinde Ahilerin rolü büyüktür ve ilk hükümdarlar için Ahilik her konuda yararlanılan bir mefhum olmuştur. Şeyh Muhlis Paşa: Müneccimbaşı tarafından keramet sahibi olarak nitelendirilen bir zattır. Oğlu Âşık Paşa, Kırşehir'de tanınmıştır. Ahi Hasan: Keramet sahibi aziz bir kimsedir. Görülüyor ki Osman Gazi etrafında âlimleri ve keramet sahibi kişileri barındırmıştır. [261]

Sağlığında Bursa Kalesi'nin iki tarafına iki kale yaptırmış ve Rum kuvvetlerine erzak ulaştırılmasını engelleyerek onları güçsüz durumda bırakmıştır. Osman Bey'e "Bursa hisarının kâfirleri açlıktan bunaldılar, hisarı vermek için bahane isterler ama padişahtan başka kimseye vermeye de gayret ederler." haberi gelince oğlu Orhan Bey'e "Gel, önce Adranos'a (Orhaneli) git. O kâfirin babası, Dinboz (Dinanoz) gazasında Bay Hace'nin şehit düşmesine sebep olmuştu." demiştir. Orhan Bey de babasına itaat ederek, yanına Köse Mihal ve Turgut Alp'i de almış ve Şeyh Muhammed adlı aziz ile birlikte Edebali'nin kardeşi Ahi Şemseddin'in oğlu Ahi Hasan'ı da yanına almıştır.

---

[259] Tayyip Gökbilgin, Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyet Tarihine Genel Bakış, İstanbul, 1977, s. 12

[260] Ahmet Ocak, "Moğol Tahribatı Karşısında Ahilik Kültürü", I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (13-15 Ekim 1993), , Ankara, 1996

[261] Müneccimbaşı Ahmet Dede, Müneccimbaşı Tarihi (Çev: İsmail Erünsal), I. Cilt, İstanbul, 1974, s. 80

Orhan Bey ve yoldaşları, Adranos'a doğru yola çıkmışlar ve tekfurun Türkler üzerine geldiğini işiterek, hisarı boş bırakıp Alita dağına çıkmışlardır. Türklerden kaçanlar, tekfurun ölümüyle birlikte Türklere itaat etmişlerdir. Bundan sonra Orhan Bey, Köse Mihal, Turgut Alp ve Ahi Hasan, Bursa'ya gitmişler ve tekfur ile uzlaşarak kaleyi almışlardır. Elçi olarak Köse Mihal'in gitmesinin ardından, Ahi Hasan kalenin burçlarına çıkmış ve Türk askerleri kaleyi alarak ganimetleri toplamışlardır.

Daha sonra Ahi Hasan, Bursa kalesi yakınlarında inşa edilen İl Eri Hoca Oğlu Mescidi yakınlarında bir zaviye yapmış ve burada faaliyetlerine devam etmiştir. [262]

Orhan Bey, babasının vefatının hemen ardından kardeşi Alâeddin Paşa ile Ahi Hasan'ın tekkesinde Ahilerle buluşmuş ve Osman Bey'in malını, mülkünü miras için araştırmışlardır. Akçe ve hazine bulunmasa da fethedilen yerler ile sırtak tegele denen kumaş türü, atları, at zırhı, tuzlası, kaşıklığı ve koyunları olduğunu görmüşlerdir. Alâeddin Paşa ile Osman Bey, bütün bu mülkün Hakk'a ait olduğunu düşünmüşler de yılkılar ve koyunların da padişaha verileceğini kararlaştırmışlardır. Orhan Bey'in koyunları teklif etmesine karşılık, Alâeddin Paşa tahtın da çobanlığın da Orhan Bey'de kalması gerektiğini söylemiştir. O esnada orada bulunan Ahiler de hoşnut bir biçimde iki kardeşin cömertçe tutumuna tanıklık etmişlerdir. [263]

Orhan Bey'den sonra yerine geçen oğlu I. Murad da Ahidir ve hatta Şeyh Edebali'den sonra Ahi reisliğinin I. Murad'a geçtiği bilinmektedir. I. Murad da Ahi Musa'ya kendi eliyle şed kuşatıp Ahi reisliğini devretmiştir. [264]

I. Murad, saltanatı zamanında Karaman beyleri ile çekişmiştir. Sultan, Gelibolu'ya yöneldiğinde Karaman beyleri, Osmanlı ile aralarındaki rekabet sebebiyle bazı önlemler almışlardır. Osmanlı'nın ilerlemesini ve büyümesini durdurmak istemişlerdir. Bu nedenle İznik ve Bursa taraflarında halkı

[262] Mehmed Neşri, Neşri Tarihi (Haz: Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen), Cilt: I, Ankara 1984, s. 66-69
[263] Aşıkpaşazade Tarihi, (Çev: Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç), İstanbul, 2003 s. 93-94
[264] Kayhan Atik, s. 67-68

örgütlemişlerdir. I. Murad da ulemanın fetvası ile Anadolu'ya geçmiş ve Ankara Kalesi'ni kuşatmıştır. Ankara tarım ürünleri ve zırh yapımıyla tanınan ve geliri çok olan bir memleket olduğu için Karamanlılar ve Osmanlılar arasında paylaşılamamıştır. Ankara Kalesi'ni elinde bulunduran Ahiler mukavemet göstermek istemişlerse de I. Murad'ın ordusunun güçlü olduğunu gördükleri için anlaşma yoluna gitmişlerdir. Armağanlar toplayıp I. Murad'ın otağına giderek kalenin anahtarını teslim etmişler ve Ahiler devlet hizmetine alınmışlardır. [265]

Ayrıca bu dönemde Gelibolu ve Rumeli'deki uygulamalar da önemli yer tutmaktadır. I. Murad dönemide Gelibolu'da Hacı İzzeddin adlı bir kimse padişahın başının sadakası olarak "Ümid Viranı ve Kavak'taki bağının yanındaki çiftliği Kavak Ahisi'ne vakfetmiştir."[266] 1368 yılında Gelibolu'da Ahi Musa ve ailesine tanınan ayrıcalıklar dışında, Malkara'da bir başhaneyle dükkân ve değirmenlerin bulunuşu da izlenen politikanın işaretidir. Yine I. Bayezid, Dimetoka'ya bir zaviye yaptırmış ve başhanenin gelirini zaviyeye vakfetmiştir. Yenice Zağra'da Kılıç Baba zaviyesi, Çirmen'de Musa Baba zaviyesi de bu dönemde kurulmuş olup, Paşa livasında 67 zaviyenin bulunduğu bilinmektedir. [267]

Bunun yanı sıra Ahiler, Osmanlıların ilk dönemlerinde Anadolu'da asayişi sağlamaya çalışarak, bu sırada kuvvetlerini dış işleri yönetmek zorunda olan Osmanlılara yardım etmişlerdir. Düzmece Mustafa olayında Bursa'yı hücumdan kurtarmış olmaları bunun güzel bir örneğidir. Aşıkpaşazade Tarihi'nde Gelibolulu Ali'nin Künhü'l-Ahbar'ında Müneccimbaşı Ahmed'in Camiü'd-Düvel'inde, Şakayık-i Nu'mâniye'de Osman Bey, Orhan Bey, I. Murad, I. Bayezid, I. Mehmed, II. Murad ve Fatih dönemlerinin âlimleri ve devlet adamları arasında çok sayıda Ahi olduğu kaydedilmiştir. [268] Fakat bunun aksine Çelebi Mehmet döneminde Osmanlı'ya muhalefet eden Tatar Türk'ü Savcıoğlu Ali Bey, Ahi Mustafa adlı bir adamını da Çelebi Mehmet ve hatta askerlerini bile takip edip

[265] Hoca Sadettin Efendi, *age.,* s. 109-111
[266] Nejat Birdoğan, s. 17
[267] Namık Sinan Turan, *agm.,* s. 168
[268] Cemal Anadol, *age.,* s. 58

bilgi alması için casuslukla görevlendirmiştir. Ahiler Osmanlı'nın ilk dönemlerinde her anlamda etkili olmuşlardır. [269]

Ahiler Osmanlı için ilmi bakımdan da büyük önem arz etmişlerdir. Osmanlı'nın kuruluş aşamasında, uç toplumunda savaş dışındaki konularda ilmi ve tecrübeyi medresede yetişmiş ulemadan ziyade Ahiler temsil etmişlerdir. XIV. yüzyıl boyunca Ahiler, Osmanlı hükümdarlarından saygı görmüşlerdir. Ahiler aynı zamanda ordu ile de iyi ilişkiler kurmuşlardır. Hatta öyle ki, Osmanlı'da ilk düzenli ordu teşkilatının esaslarını vezir Hacı Kemaleddin oğlu Alâeddin ile Edebali'nin akrabası olan Çandarlı Halil belirlemişlerdir.[270]

Görülmektedir ki, Osmanlı'nın kuruluş döneminde Ahi Teşkilatı, devlet fonksiyonlarının işlemesinde, kurumların ve hatta hükümdarların belirlenmesinde önemli olmuştur. Osmanoğlu Beyliği ile başlayan süreç, Ahi kültürü üzerinde şekillenmiştir.

3.3.1. Ahiliğin Osmanlı'nın ilk döneminde Türk toplumuna etkileri

Ahilik adabı, önceki Türk devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı'da da Türk halkının karakterini nümayiş ettirmiştir. Sosyal antropologların Türk toplumunda tespit ettiği yardımlaşma ve dayanışma kültürü, konukseverlik, büyüğe saygı, gıybet, yalan ve iftiradan kaçınma, yiğitlik gibi güzel özellikler, Ahilikte ortaya konan ideal insan vasıflarıdır.

Selçuklulardan kalan geleneği devam ettiren Ahiler, fethedilen yeni yerlere zaviyeler kurarak, yerleşim yerlerinde halkın örgütlenmesi ve toplum yapısının şekillenmesini sağlamışlardır. Örneğin; Ahi Mahmut, Aydın civarında İsa Bey nişanıyla bir kısım araziyi idare etmekteydi. Saruhan'da Ahi Aslan, Ahi Farkun, Ahi Şaban, Ahi Çarpık, Ahi Yahşi, Ahi Yunus, Kandırmış Şeyh, Duruca Baba, Nusrat Şeyh, Saru İsa, Kutlu Bey zaviyeleriyle Menteşe'de Ahi Yusuf, Ahi Feke,

[269] Tayyip Gökbilgin, *age.*, s. 51
[270] Namık Sinan Turan, s. 167
[270] Selahattin Döğüş s. 94
[270] Mehmet Şeker, Fetihlerle Anadolu, s. 131
[270] Namık Sinan Turan, s. 167

Ahi Debbağ, Ahi Ümmet, Ahi İsmail zaviyelerinin varlığı, bu görüşü desteklemektedir.[271]

Ahi zaviyeleri, Anadolu'da yaşanan kargaşa ve yabancı tasallutundan kaynaklanan siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle uçlarda yoğunlaşan Türkmen varlığının toplumsal çatışmalara meydan verilmeden iskân edilmelerini sağlayan örgütlerdir. Ahilik Osmanlı'nın ilk dönemlerinde fethedilen yerlerde Türk kültürünün egemen olmasında etkili olmuştur.

Ahiler yeniliğe açık insanlar olup, Türk halkına sanat, meslek ve genel bilgileri öğreterek Türklerin Anadolu'da kök salmaları için var güçleriyle çalışmışlardır.

[271] Selahattin Döğüş, *agm.*, s.94

SONUÇ

Türk ahlak ve erdemlerini simgeleyen ve günümüze taşıyan Ahi Teşkilatının, Azerbaycan ve Türkistan coğrafyasındaki kadim etki ve rollerini inceledikten sonra, Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma aşamalarındaki fonksiyonundan bahsettik. Büyük bir iş gücünü elinde bulunduran Ahiler, çok yönlü ve iyi yetişmiş kişilerdir. Yalnızca esnaf ve sanatkârlık bakımından değil; şehircilik, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, asayiş ve düzeni sağlama rolleri bakımından da önemli bir teşkilattır.

Bizi biz yapan değerleri borçlu olduğumuz Ahiyan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum, Gaziyan-ı Rum ve Abdalan-ı Rum arasındaki ilişkinin homojen denecek derecede iç içe geçmiş olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu teşkilatların Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesiyle birlikte hem devlet kurumları, hem ordu hem de zaviyeler aracılığıyla halk arasında etkin olması, Ahi teşkilatını ardılı olan fütüvvetten ve Bizans ile benzerlik gösteren korporasyonlardan ayıran en önemli özelliktir. Ahi teşkilatı; kadın kolu olan Bacılar ile birlikte üretimin, Anadolu'nun Türkleşmesi öncesinde farklı milletlerin ellerinde bulundurduğu zanaatkârlığın ve Türk devletlerinin düzenli ordularına verilen hizmetin sürekliliğini sağlayarak, Türkmenleri şehir hayatına entegre etmiştir. Hayvancılıkla uğraşan konargöçer Türkmenlerin yerleşik ve düzenli hayata geçmiş olanları, kurdukları Ahi zaviyeleriyle fetihlerin kalıcı olmasını sağlamışlardır.

Ahilik yalnızca toplumsal hayata değil, Türkmenlerin inanç dünyasına da etki etmiştir. Gök Tanrı inancı ve Hetorodoks İslam ile beslenen Türkmen zümrelerinin, inanç ve adetlerini devam ettirmesinde etkili olmuştur. İslam'ın temel esaslarına uygun olan Ahi teşkilatı, tasavvufi akımlarla beslenmiştir. Özellikle de Bektaşilik ve Mevlevilik ile ilişkileri, Ahilerin Türkmen ekolünü ne denli sahiplendiklerini göstermektedir. Fakat Ahilik ve Mevlevilik birçok noktada birbirinden farklı özelliklere sahip olmuş ve hatta çatışma içinde olmuştur. Öyle ki; Moğol istilası döneminde Moğolları destekleyen Mevleviler ile Selçuklu'nun tarafında yer alan Ahiler karşı karşıya gelmişlerdir. Yerli askeri birlik ve müfreze görevi gören Ahiler, Anadolu Selçuklu'nun bekası için mücadele verdikleri gibi,

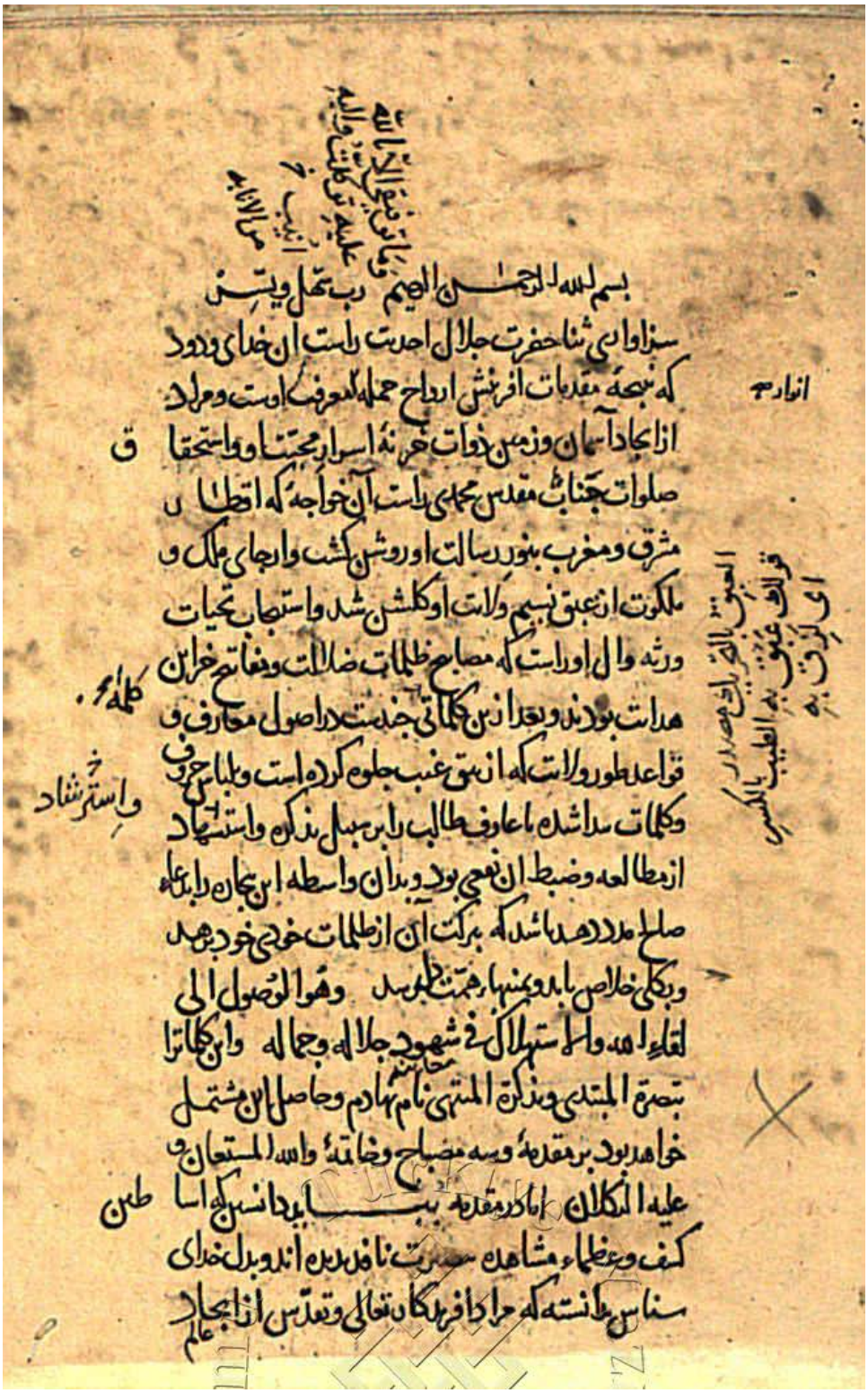
askeri ve siyasi fonksiyonlarını Osmanlı ve Timurlular dönemlerinde de göstermişlerdir. Bundan hareketle diyebiliriz ki, Ahiler sivil toplum örgütü oldukları kadar, idari anlamda söz sahibi de olabilen üst düzey kişilerden oluşmuştur.

Ahiler, dünyevi olduğu kadar manevi açıdan da birikimli ve etkili bir gruptur. Türk milletinin var olduğu günden bu yana taşıdığı hasletleri dini inançlarıyla harmanlamışlardır. Yaptıkları her işte Allah'ın rızasını gözetmişler ve toplumu kaosa sürükleyebilecek durumlara karşı emniyet kilidi görevi görmüşlerdir. Hatta devlete bağlılıklarını, yeri geldiğinde askeri hizmetleriyle dahi göstermişlerdir.

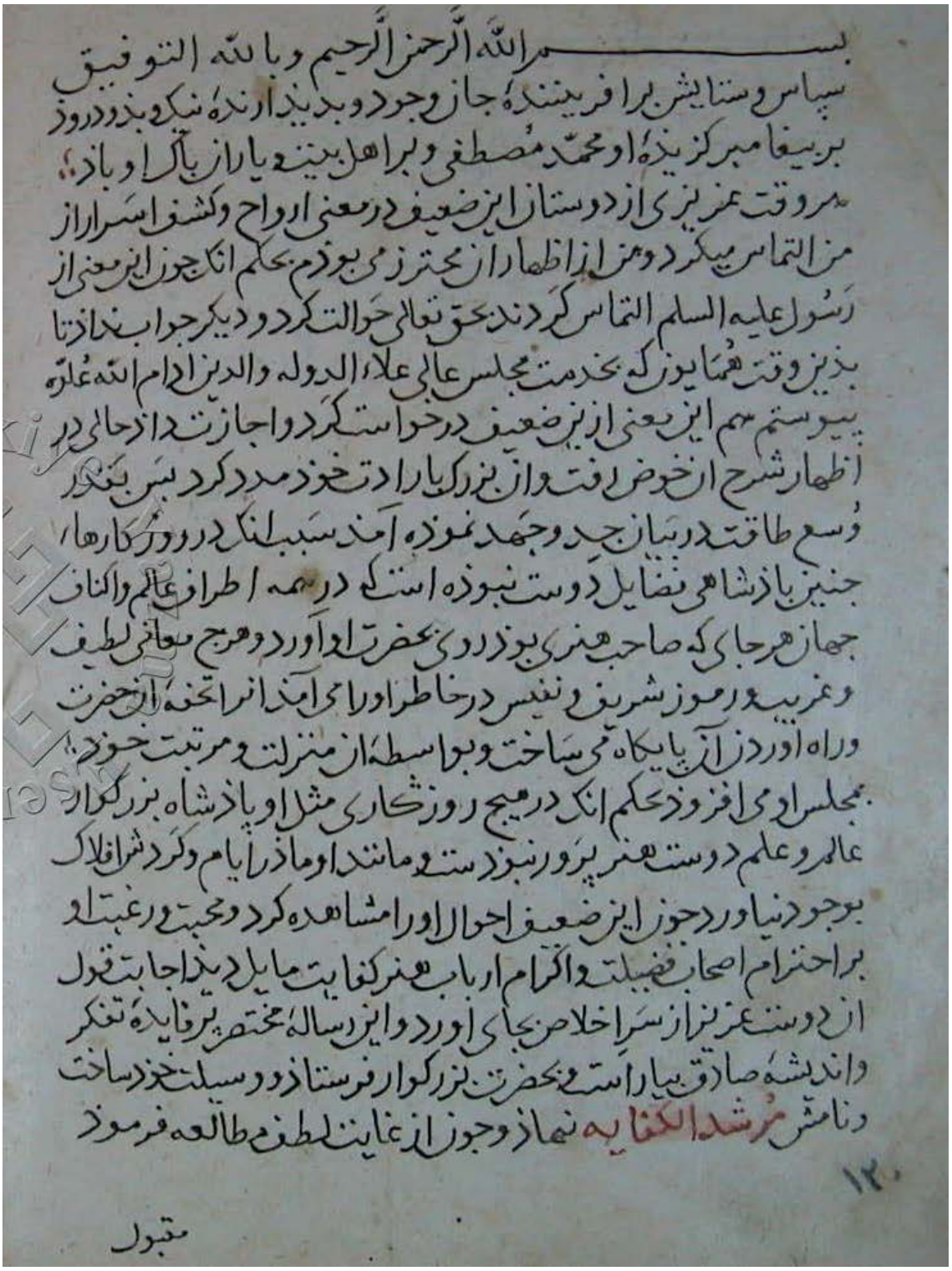
Sonuç olarak; Ahi teşkilatı, binlerce yıllık Türk töresi, adalet anlayışı ve dünyayı algılama biçiminin bir örneği niteliğindedir. Hâlen miras bıraktıkları erdemler esnaf ve sanatkârlar başta olmak üzere, toplumumuzun her kesiminde kendini göstermektedir.

EKLER

1. Ahi Evren, Tabsiratü'l Mübtedi, Ayasofya Kütüphanesi, nr: 4819, s. 1a

2. Ahi Evren, Mürşidü'l-Kifaye, Fatih ktp. nr. 5426, s. 120a

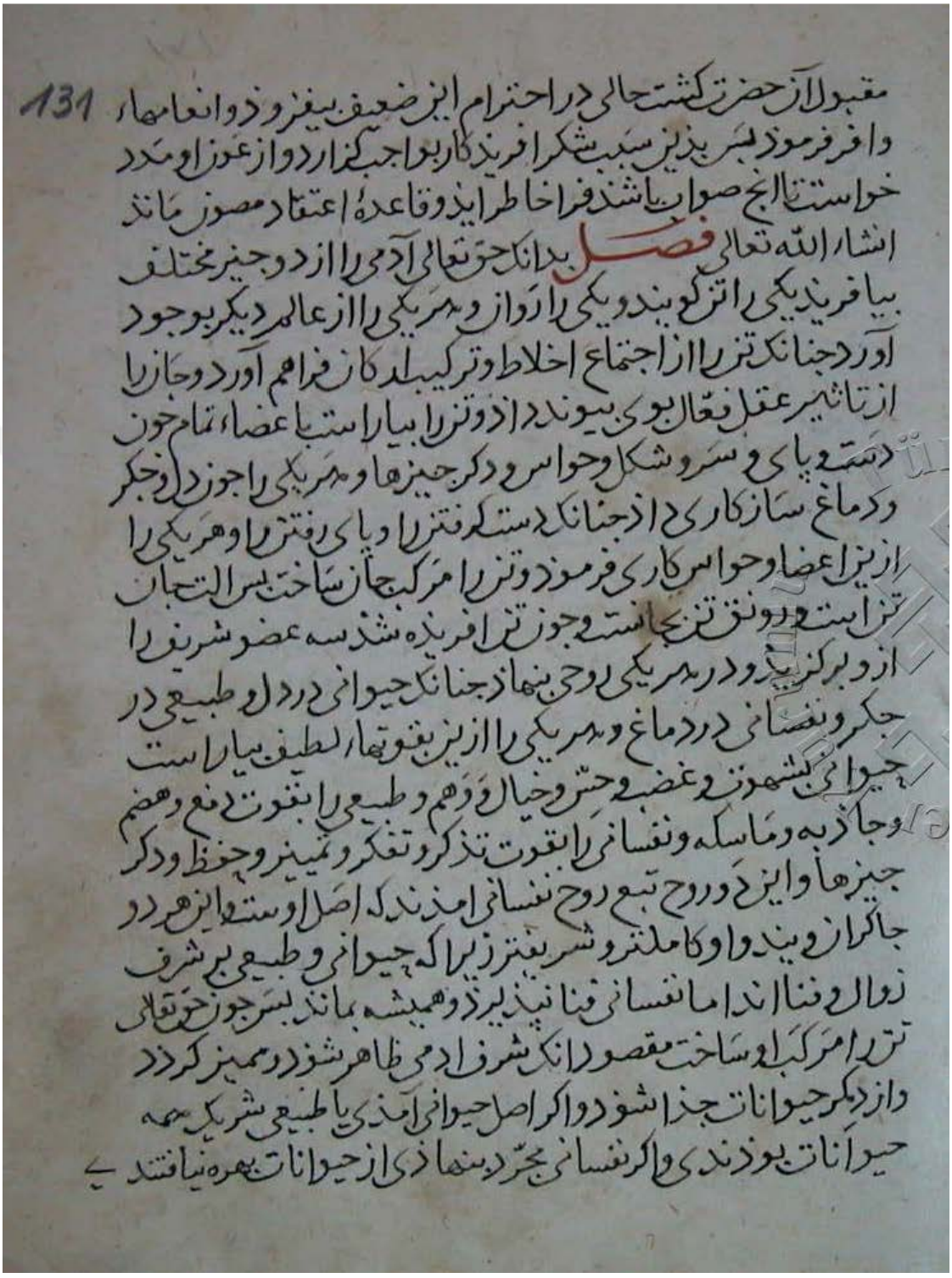

بسم الله الرحمن الرحيم وبالله التوفيق
سپاس وستایش بر افریننده جان وجود وبدیدارنده نیک وبد درود
بر پیغامبر گزیده او محمد مصطفی وبر اهل بیت وی یاران پاک او باد
همروقت عزیزی از دوستان این ضعیف در معنی ارواح وکشف اسرار از
من التماس میکرد ومن از اظهار آن محترز می بودم بحکم انکه جوز این معنی از
رسول علیه السلم التماس کردند حق تعالی حوالت کرد ودیگر جواب ندادن تا
بدین وقت همایون که بخدمت مجلس عالی علاء الدوله والدین ادام الله علوه
پیوستم هم این معنی از این ضعیف درخواست کرد واجازت داد حالی در
اظهار شرح آن خوض رفت واز بزرگیاری ادت خود مدد کرد بس بقدر
وسع طاقت در بیان جد وجهد نموده آمد سبب انکه در روزگارها
چنین بازشاهی فضایل دوست نبوده است که در همه اطراف عالم واکناف
جهان هرجای که صاحب هنری بود دری بحضرت او آورد وهرج معانی لطیف
وغریبه ورموز شریف ونفیس در خاطر او رای آمد انرا تحفه آن حضرت
وراه آوردن آن پایگاه می ساخت وبواسطه آن منزلت ومرتبت خود
بمجلس او می افزود بحکم انک در هیچ روزگاری مثل او پادشاه بزرگوار
عالم وعلم دوست هنر پرور نبوده است ومانند او ماذر ایام وگردش افلاک
بوجود نیاورد جوز این ضعیف احوال او را مشاهده کرد ومحبت ورغبت او
براحترام اصحاب فضیلت واکرام ارباب هنر کفایت مایل دید اجابت قول
ان دوست عزیز از سر اخلاص بجای آورد واین رساله مختصر پر فایده تفکر
واندیشه صادق بیاراست وبحضرت بزرگوار فرستاد ووسیلت خود ساخت
ونامش مرشد الکفایه نهاد وجوز از غایت لطف مطالعه فرموده

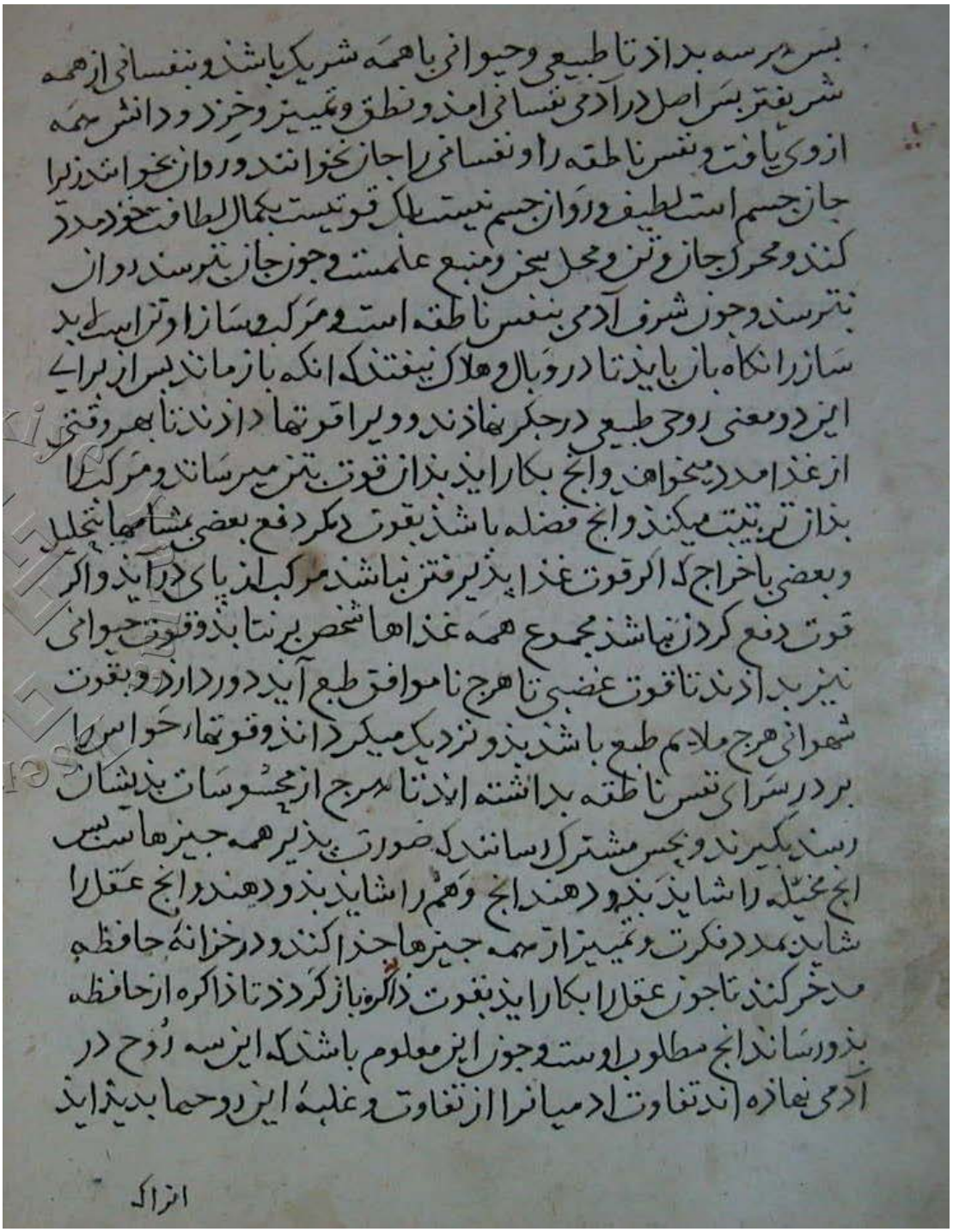
۱۲۰

مقبول

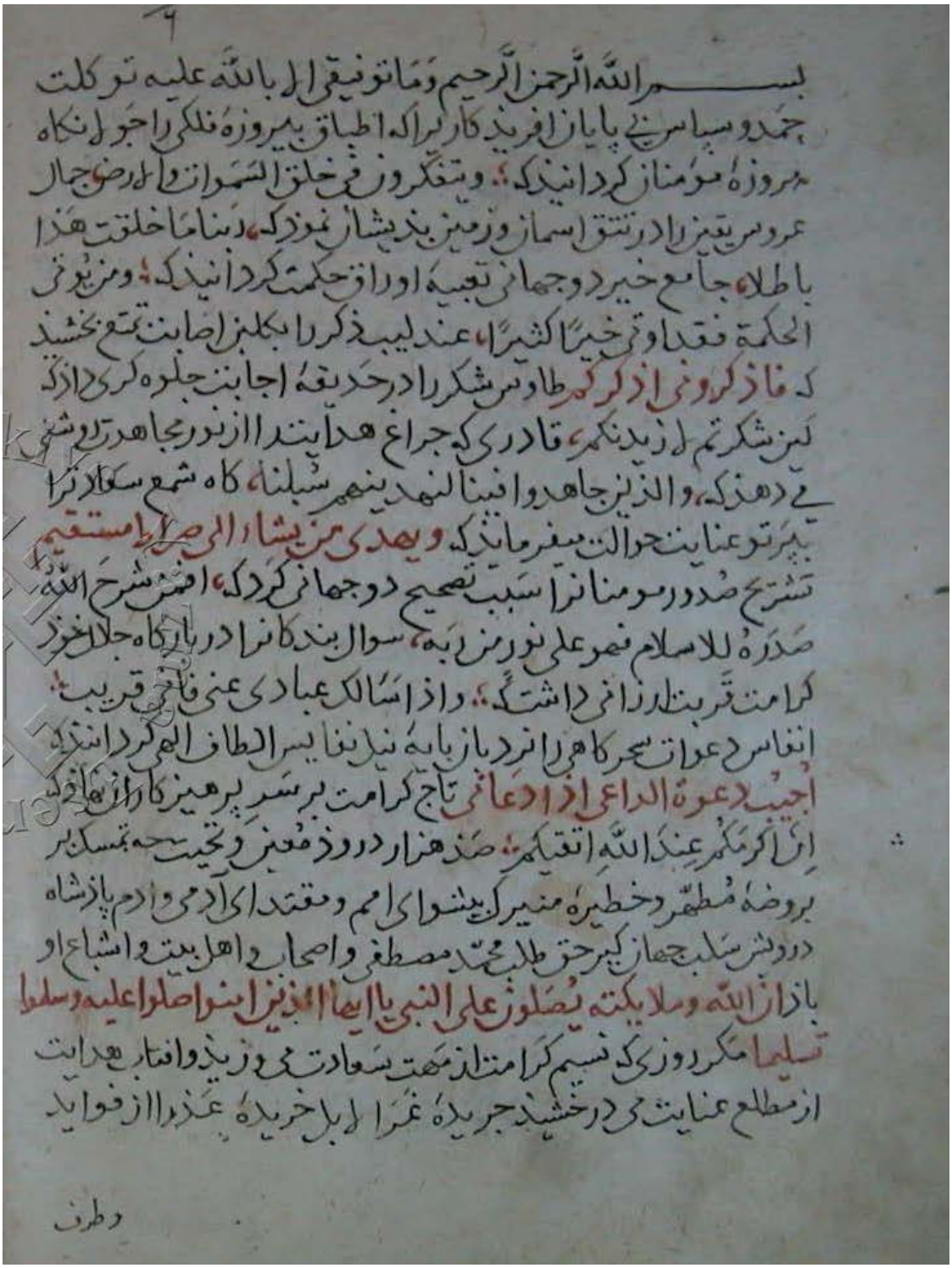
Ahi Evren, Mürşidü'l-Kifaye, Fatih ktp. nr. 5426, s. 131b

Ahi Evren, Mürşidü'l-Kifaye, Fatih ktp. nr. 5426, s. 132a

3. Ahi Evren, Medh-i Fakr u Zemmi Dünya, Fatih Ktp. nr. 5426, 1a

KAYNAKLAR

Abd-al Razzak Kaşani, Tuhfat-al-İhvan (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2011.

ACUN Hakkı, İNCİ Umut, "Ankara Ahi Şerafettin Zaviyesi", Vakıflar Dergisi, S: 45, Ankara 2016.

ADAY Erdal, "Horasan Erenlerinin Menkıbevi Şahsiyetlerindeki Ortak Özellikler", Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: 26-28 Mayıs 2014 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, Eskişehir 2014.

Ahmed Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri (Çev: Tahsin YAZICI), Kabalcı Yayınları, Kasım 2012.

Ahi Evren, Tabsiratü'l-Mübtedi, Ayasofya Kütüphanesi, nr. 4819.

Ahi Evren, Medh-i Fakr u Zemmi Dünya, Fatih Kütüphanesi, nr. 5426.

Ahi Evren, Mürşidü'l-Kifaye, Fatih Kütüphanesi, nr. 5426.

Ahmedi, İskendername, (Haz: Yaşar AKDOĞAN), T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

AKKUŞ Mustafa, "Ahi Evren'in Moğol Tahakkümüne Bakışı ve Ahilerin Moğol Karşıtlığının Sebepleri, II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, C: I, Kırşehir 2012, s. 325-349.

Aksarayi, Müsameretü'l Ahbar (Çev: Mürsel ÖZTÜRK), TTK Yayınları, Ankara 2000.

AKŞİT Ahmet, "Selçuklular Devrinde Kent İskânı ve Mahalleler", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (1), Çankırı 2014.

ALTINOK Baki Yaşa, "Ahi Evran Veli'nin Kurduğu Yabanlu Pazarı ve Yabanlu Türkmen Aşireti", II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, I. Cilt, Kırşehir 2012, s. 521-534.

ALTINTAŞ Hayrani, “Estetik Açıdan Ahilik ve Fütüvvetnameler”, Türk Kültürü Dergisi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

ANADOL Cemal, Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Anonim Tevarih-i Ali Osman (Haz: Nihat AZAMAT), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992.

ARI Mehmet “Ahiliğin Siyasal Boyutları ve Günümüzde Yeniden Yorumlanması”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 1, Yıl: 9, S: 16, 2008

ARSLANOĞLU İbrahim, “Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname”, I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir Ekim 2004.

Âşık Paşa, Garibname (Haz: Kemal YAVUZ), T DK Yayınları, İstanbul 2000.

Aşıkpaşazade Tarihi, (Çev: Kemal YAVUZ, M.A. Yekta SARAÇ), K Kitaplığı, İstanbul 2003.

AŞURBƏYLİ, Sara, Şirvanşahlar Dövləti, Avrasiya Press Yayınları, Bakü 2006.

ATİK, Kayhan, “Ahilik ve Siyaset”, Kırıkkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 13 Yıl: 2, Kırıkkale 2011, s. 57-73.

ATÇEKEN Zeki, BEDİRHAN Yaşar, Malazgirt’ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, Eğitim Kitabevi, Konya 2004.

AYDIN, Nevzat, “Ahilikte Ticaret Ahlakının Hz. Peygamber’in Sünnetindeki Temel Referansları”, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C: II, S: I, Zonguldak 2015

Azərbaycan Tarixi, III. cilt, Elm Yayınları, Bakü 2007.

AZƏRİ Lalə, “Əxi Zaviyələri”, Mədəniyyət Jurnalı, Bakü Nisan 2012.

BAĞIRZADƏ Cavid, “XI. və XII. əsrlərdə Azərbaycanda Əxilik və Əxi Təşkilatları Haqqında”, Tarix və Onun Problemləri, Bakı Dövlət Universiteti Jurnalı, Bakü 2013.

Baha Said Bey, Türkiye'de Alevi-Bektaşi, Ahi ve Nusayri Zümreleri (Hazırlayan: İsmail Görkem), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

BAHADIR İbrahim, Kadın Alevi ve Sünni Tekkelerinde Dervişler, Su Yayınları, İstanbul 2005.

BARDAKÇI Cemal, Alevilik Bektaşilik Ahilik Yeni Matbaa, Ankara 1970.

BARKAN Ömer Lütfi, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi, S: II, Ankara 1942.

BAYRAM Mikail, Ahi Evren-Tasavvufi Düşüncenin Esasları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

BAYRAM Mikail, Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.

BAYRAM Mikail, Sadru'd-Din-i Konevi Hayatı, Çevresi ve Eserleri, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2012.

BAYRAM Mikail, Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren- Mevlana Mücadelesi, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012.

BAYRAM Mikail, Şeyh Evhadü'd-Din Hamid El-Kirmani ve Menakıbnamesi, Kardelen Yayınları, İstanbul 2005.

BAYRAM Mikail, "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S:10, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2001.

BAYRAM Özhan, Türkiye Selçukluları Zamanında Danişmend İli'nde Ahiliğin Teşkilatlanması (Yüksek Lisans Tezi), Konya 2012.

BAYRAM Selahattin, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 2012.

BIYIKLI Yaşar, TURAN Abdulrıza, Ahilik Teşkilatı ve Trabzon'daki İzleri, Trabzon Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Yayınları, Trabzon 2007.

BİRDOĞAN Nejat, "Anadolu Aleviliğinin Bugününe Ahiliğin Etkileri", I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (13-15 Ekim 1993), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Böcüzade Süleyman Sami, Isparta Tarihi (Haz: Hasan Babacan) T.C Isparta Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Isparta 2012.

Burgazi, Fütüvvetname (Çev: Abdülbaki GÖLPINARLI), İktisat Fakültesi Mecmuası XV/I-4, İstanbul, 1953.

CAHEN Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu (Çev: Erol ÜYEPAZARCI), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

CEYLAN Hilal, Ahilerin Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Devlet ve Toplum Hayatında Oynadıkları Roller, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

CEYLAN Kazım, Ahilik Türk-İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem, T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2013.

CEYLAN Kazım, "Türk-İslam Medeniyetinin Öncülerinden Ahi Evren ve Medeniyetimize Etkileri", Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi-Gönül Sultanları Buluşması, Eskişehir 2014.

ÇAĞATAY Neşet, Ahilik Nedir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

ÇAĞATAY Neşet, "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Ankara 1952.

ÇAKMAK Muharrem, "Ahiliğin Tasavvufun Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi", Hikmet Yurdu, Yıl: 7, Sayı: 7, Haziran 2014, s. 143-158.

ÇALIŞKAN Yaşar, İKİZ M. Lütfi, Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

ÇATAKOĞLU Mehmet Şerif, Anadolu Selçuklu Dönemi İlmi Faaliyetleri Ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmi Faaliyetlerine Tesiri,Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002.

ÇEKER Semih, Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

ÇELİK Celaleddin, "Mevlana'nın Fikirlerinin Türklerin Dini Hayatına Etkileri", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S: 12, Kayseri, 2002

ÇELİK İlhan, "Ahiliğin Temellerinden İki Önemli Şahsiyet: Şeyh Sühreverdi ve Alâeddin Keykubat'ın Fütüvvet Teşkilatına Girişi", II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, C:I, Kırşehir 2012, s. 165-179.

ÇETİN Halil, ÇAKIR Yunus Emre, "Çankırı Yaren Kültürü ve Ahilik İle İlgisi", II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, C: II, Kırşehir 2012.

DİKKAYA Mehmet, "Ahiliğin İlk Örnekleri Olarak Ortaçağ İslam Dünyasında Fütüvvet Teşkilatları", İktisat, Tarih ve Zihniyet Dünyamız, MÜSİAD, İstanbul 2006.

DURAK İbrahim ve YÜCEL, Atilla, "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, C: 15, S: 2, 2010, s. 151-168.

DÖĞÜŞ Selahattin, "Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Ede Balı Meselesi", OTAM, 37/Bahar 2015.

Ebu Bekr-i Tihrani, Kitab-ı Diyarbekriyye (Çev: Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2014.

Ebu'l Ferec İbnü'l İbri, Tarihu Muhtasari'd-Düvel, TTK Basımevi, Ankara 2011.

EKİNCİ Yusuf, Ahilik, Sistem Ofset Yayıncılık, Ankara 2012.

ERDEM Ekrem, "Anadolu Türk Medeniyetinin İnşasında Ahilik Kurumunun Sosyal ve Ekonomik Katkıları", II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, I. Cilt, Kırşehir 2012, s.19-31.

ELKATMIŞ Metin, DEMİRBAŞ Murat, "Ahi Evran-ı Veli'nin Düşüncelerinin Demokrasi Kültürüne Yansımaları", Turkish Studies – International

Periodical For The Languages, Litherature and History of Turkish or Turkic Volume 8/3, Ankara, 2013.

ERASLAN İsmail, Bir Ahilik Geleneği Kırşehir'deki Hanedan Odaları, Gürler Matbaacılık, Ankara Aralık 2014.

ERBAŞI Ali, " Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonları İle İlgili Uygulamalar", International Periodical For The Languages, Litherature and History of Turkey or Turkish Volume 7/2, Ankara, 2011.

ERDOĞRU M. Akif, XIII.-XV Yüzyıllar Türkiye Tarihi Beylikler Dönemi, C: III, İlya Yayınevi, İzmir 2012.

Esterabadi, Bezm u Rezm (Çev: Mürsel ÖZTÜRK), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Fütüvvetname-i Ca'fer Sadık (Haz: Mehmet Saffet SARIKAYA), Horasan Yayınları, İstanbul 2008.

GORDLEVSKİ V., Anadolu Selçuklu Devleti (Çev: Azer YARAN), Onur Yayınları, Ankara 1988.

GÖDE Kemal, Eratnalılar (1327-1381), TTK Yayınları, Ankara 2000.

GÖKBİLGİN Tayyip, Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyet Tarihine Genel Bakış, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

GÖLPINARLI Abdülbaki, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul Ticaret Odası Akademik Yayınları, İstanbul 2011.

GÖKSU Sadık, Sokrat ve Eflatun'dan Günümüze Ahilik, Polat Kitapçılık, İstanbul 2000.

GÜLERMAN Adnan, TAŞTEKİN, Sevda, Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Feryal Matbaası Ankara 1993.

GÜLLÜLÜ Sabahattin, Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977.

GÜNAYDIN Yusuf Turan, Ahilik Eski Türkiye'de İş Teşkilatı, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2015.

GÜNDÜZ Ali Yılmaz- Mehmet Kaya-Cahit Aydemir, "Ahilik Teşkilatında ve Günümüzde Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Değerlendirme", Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, C. XIV, S: II, 2012.

GÜVEN Özbay, "Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri", II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2350, Hagem Yayınları: 288, Seminer-Kongre Bildirileri: 59, Ankara 1999.

HACIGÖKMEN Mehmet Ali, "Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyan-ı Rum Hakkında Bir Araştırma", A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, (OTAM), Sayı: 18, Ankara 2005.

HACIGÖKMEN Mehmet Ali, "Selçuklular ve Eratnalılar Zamanında Sivas'ta Ahilerin Faaliyetleri", Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, Sivas 2006, s. 288-295.

HALAÇOĞLU Yusuf, Türkiye'nin Derin Kökleri Osmanlı Kimliği ve Aşiretler, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2010.

Hamdullah Müstevfi-i Kazvini, Tarih-i Güzide (Editör: Erkan Göksu), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

Harputlu Nakkaş İlyas Oğlu Ahmed, Tuhfat-al-Vasaya (Çev: Abdülbaki GÖLPINARLI), İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2011.

Həsən Bəy Rumlu, Əhsənüt-Təvarix (Tərc: Oqtay Əfəndiyev, Namiq Musalı), Uzmanlar Kopyalama Merkezi, Kastamonu 2017.

HÜLAGÜ, Metin, "Ahi Evran ve Ahilik", http://metinhulagu.com, 14. 04.2017.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler (Haz: İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

İbni Battuta Seyahatnamesi (Çev: A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

KALAFAT Yaşar, "Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları", TÜBAR, XIV. Ankara 2003, s.177-186.

KALLİMCİ Hasan, "Denizli Ahileri", Türk Kültür Tarihinde Ahilik ve Denizli Ahiliği, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli, 2012, s.57-61.

KARAMAN Ramazan "Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik" Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 7, S: 1, Haziran 2014, s. 93-109.

KAYA Abdullah, "Anadolu'nun Türk ve İslam Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: 7, S: 29, s.547-531.

KAYADİBİ Fahri, "Anadolu Selçuklular Döneminde Ahi Teşkilatında Eğitim" Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı: 26, İstanbul 2000, s.177-188.

KAYAOĞLU İsmet, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:31, Ankara 1990.

KAZICI Ziya "Esnaf Teşkilatı Ahilik" Diyanet Dergisi, Cilt: XVII, Sayı: 3, Ankara Mayıs-Haziran 1978, s. 250-255.

KEMALOĞLU Muhammed, "XI. ve XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Sosyal Zümreler, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı: 4, Gümüşhane Haziran 2011.

KEMALOĞLU Muhammed, "Anadolu'da İlk Esnaf Teşkilatı", Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl: 6 C:6 Sayı: 12, 2013, s. 253-266.

KENJETAY Dosay, "Yesevi Düşüncesinde Ahiliğin Temel İlkesi Ahlaktır", II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, Kırşehir 2012.

Keykavus - Mercimek Ahmed, Kabusname, II. Cilt, (Haz: Atilla ÖZKIRIMLI), Tercüman Yayınları, İstanbul.

Kırşehir Müzesi'ndeki Ahilik Belgeleri, Ahi Şecerenameleri, Beratlar, Vakfiyeler (Haz: M.F. Köksal, O. Kurtoğlu, H. Karaköse, Ö. Şenödeyici), Kırşehir Valiliği Yayınları, Kırşehir 2008.

KOCA Salim, "Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rolleri", II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir 2006.

KOFOĞLU Sait, Hamidoğulları Beyliği, TTK Yayınları, Ankara 2006.

KONUKSEVEN Hatice, Hz. Mevlana, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

KOYUNCU Serpil, Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002.

KÖPRÜLÜ M. Fuad, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.

KUBAN Doğan, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler", Vakıflar Dergisi, S: 7, Ankara 1968.

MAHİROĞULLARI Adnan, "Ahiliğin Esasları ve Sivas'ta Ahilik", Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, Sivas 2006, s. 305-315.

Mehmed Neşri, Neşri Tarihi (Haz: Mehmet Altay Köymen), C: I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.

MELİKOFF, İrene, Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, Çağ Yayıncılık – Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul 1999.

Minhac-i Sirac el-Cüzcani, Tabakat-ı Nasıri (Çev: Erkan GÖKSU), TTK Yayınları, Ankara 2012.

Müneccimbaşı Ahmet Dede, Müneccimbaşı Tarihi (Çev: İsmail Erünsal), C: 1, Tercüman Yayınları, İstanbul 1974.

Nasır-ı Hüsrev, Saadetname (Çev: Meliha Ülker Tarıkahya), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1966.

Nasıri, Fütüvvetname (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2011.

Naxçıvan Ensiklopediyası, C:S Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Yayınları, Nahçıvan 2005.

OCAK Ahmet, "Moğol Tahribatı Karşısında Ahilik Kültürü", I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (13-15 Ekim 1993), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Oruç Beğ Tarihi – Üç Osmanlı Tarihi (Haz: Hüseyin Nihal Atsız), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

ÖZDEMİR Ahmet, "Ahilerin Büyük Şeyhi Şihabeddin-i Sühreverdi (539-632/1145-1234) Anadolu ve Konya Ziyareti, Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarıyla ve Kanaat Önderleriyle İlişkileri", Konya Kitabı XIV. Ahilik, Ahilik Teşkilatı ve Konya'daki İzleri, Konya 2013.

ÖZERKMEN Necmettin, "Ahiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları – Sosyolojik Yaklaşım", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44,2, Ankara 2004.

ÖZKÖSE Kadir, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VIII., Sivas Haziran 2003, s.249-279.

Razavi, Fütüvvetname-i Kebir, (Hazırlayan: Sadullah GÜLTEN, Hacı YILMAZ), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.

Razavi, Fütüvvetname-i Tarikat (Hazırlayan: Osman AYDINLI), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

SANCAKLI Saffet, "Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi", İ.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 2010.

SOLAK Fahri, Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2009.

ŞANAL Mustafa, GÜÇLÜ Mustafa, "Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 23, Yıl: 2, 2007.

SARIKAYA M. Saffet, "Alevi ve Bektaşiliğin Ahilik İle İlişkisi", İslamiyât Alevilik Özel Sayısı, Ankara Ekim 2003.

SARIKAYA M. Saffet, "Osmanlı Devletinin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi", Yeni Türkiye Dergisi, Osmanlı Özel Sayısı, Ankara 1999, s. 1-20.

SOYKUT Refik, Orta Yol Ahilik, Eğitim Yayınları, Ankara 1971.

Sülemi, Tasavvufta Fütüvvet (Çev: Süleyman Ateş), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1977.

SÜMER Faruk, Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1985.

ŞAH, Serap, Safvetü's-Safa'da Safiyüddin Erdebili'nin Hayatı, Tasavvufi Görüşleri ve Menkıbeleri, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

ŞAHİN İlhan, Tarih İçinde Kırşehir, Eren Yayıncılık, İstanbul 2011.

ŞAHİN Salih, Mekan ve İnsanıyla Sivas, Buruciye Yayınları, İstanbul 2013.

ŞEKER Mehmet "Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri", Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 23, TTK Basımevi, Ankara 1996.

ŞEKER Mehmet, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, Ötüken Neşriyat, Kasım 2011.

ŞEKER Mehmet, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987.

ŞEKER Mehmet "Kültür Coğrafyamızda Ahilik", II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, C: I, Kırşehir 2012

ŞEN Murat, "Osmanlı Devleti'nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar" Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 6, Ankara 2002

ŞENEL Volkan, "Osmanlı'da Ahilik Teşkilatı", 15.05.2016, http://kocaeliaydinlarocagi.org.tr/Yazi.aspx?ID=979

Şikari, Karamanname, Karaman Valiliği – Karaman Belediyesi Yayını, İstanbul, 2005.

Şücaeddin Veli, Velâyetname (Çev: Yağmur Say), T.C Eskişehir Valiliği Yayınları, Ankara, 2010.

TABAKOĞLU Ahmet, Türkiye İktisat Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009

Tacü's-Selmani, Tarihname (Çev: İsmail Aka), TTK Yayınları, Ankara, 1999.

TAESCHNER Franz, "İslam Ortaçağında Fütüvvet Teşkilatı" (Çev: Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C: 15, S:1-4, İstanbul 1953-1954

TATLILIOĞLU Kasım, "Ahilik Teşkilatında İş ve Meslek Ahlakının Bireylerin Kişilik, Karakter ve Sosyal Gelişimine Etkisi", III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, Kayseri 2013, s. 1-15.

TEKİN Mustafa "Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri", I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir 2004, s. 219-235.

TELLİOĞLU İbrahim, Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler, Serander Yayınları, Trabzon 2004.

Təsəvvüf Tarixi (Editör: Rafiz Manafov), Bakü İslam Üniversitesi Yayınları, Bakü 2011.

TURAN Namık Sinan, “Selçuklu ve Osmanlı Anadolu’sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S: 57, İstanbul 2007, s.151-187.

TURAN Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009.

TURAN Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980.

TURAN Şakir, XIII. Yüzyılda Orta ve Doğu Anadolu’dan Batı Anadolu’ya Göçler (Doktora Tezi) Konya, 2009.

TURAN Şakir, “Moğolların Anadolu’yu İstilası Sonrası Batı Anadolu’da Türkmen Tarzında Şekillenme”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 29, 2011.

TÜRKMEN Mehmet, “Osmanlı Güreş Tekkeleri ve Fonksiyonelliği”, Ottoman Wrestling Lodges And Funcionallity, 11, Bişkek 2014.

UÇMA İsmet, Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik, İşaret Yayınları, İstanbul 2011.

ÜÇOK Hacışeyhoğlu Hasan, Çankırı Tarih ve Halkiyatı, Okuyan Adam Yayınları, Ankara 2002.

ÜLKER Abdullah, Kültürel Değerlerin Korunmasında Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Ahilik Kültürü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Şubat 2010.

WITTEK Paul, Menteşe Beyliği (Çev: Orhan Şaik Gökyay), TTK Yayınları, Ankara 1999.

Xacə Zəynəl Abidin Əli Əbdi Bəy, Təkmilətül-Əxbar, Elm Yayınları, Bakü 1996.

YAKUPOĞLU, Cevdet, “Germiyanoğulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri”, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 4/3, 2009, s. 2264-2285.

YARDIMCI, Mehmet, “Ahilik”, Yedi İklim Anadolu’dan Halk Bilimi Yazıları, Ürün Yayınları, Ankara 2012.

Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname (Haz: İbrahim Arslanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

YILDIRIM, Rıza, “Bir Ahi İcazetnamesi Üzerine”, II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, Kırşehir 2012. s. 93-124.

YILDIZ, Harun, “Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evran İlişkisi”, Doğumunun 800. Yıldönümünde Hacı Bektaş Veli, Nevşehir 2009, s. 187-206.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı Soyadı: Dilara ALTAŞ

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

Doğum Tarihi ve Yeri: 15.05.1991 / Sivas – Merkez

e-posta: mengucek.danismend@gmail.com

EĞİTİM:

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üni. Edebiyat Fak. Tarih Bölümü	2013
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üni. Sosyal Bil. Enst. Tarih A.B.D / Ortaçağ	2017

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı: İngilizce **YDS:** 66.25 (2016 Sonbahar Dönemi)